

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI**

**ORYANTALİSTLERİN
KUR'AN VAHYİ VE
KUR'AN'IN KAYNAĞINA YÖNELİK İDDİALARI**

HATİCE ER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
YRD. DOÇ. DR. HAKAN UĞUR**

KONYA-2016

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	HATİCE ER
	Numarası	138106021005
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri/Tefsir
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Hakan UĞUR
	Tezin Adı	ORYANTALİSTLERİN KUR'AN VAHYİ VE KUR'AN'IN KAYNAĞINA YÖNELİK İDDİALARI

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan *Oryantalistlerin Kur'an Vahyi ve Kur'an'ın Kaynağına Yönelik İddiaları* başlıklı bu çalışma *14/6/2016* tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Yrd. Doç. Dr.	Hakan UĞUR	
2	Prof. Dr.	M. Saif ŞİMŞEK	
3	Yrd. Doç. Dr.	Özcan Ali YILDIRIM	

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	HATİCE ER		
	Numarası	138106021005		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri/ Tefsir		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	ORYANTALİSTLERİN KUR'AN VAHYİ VE KUR'AN'IN KAYNAĞINA YÖNELİK İDDİALARI			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
İmzası

Hatice ER

Özet

Özellikle 19. ve 20. yüzyılda ivme kazanan oryantalist çalışmalar incelendiğinde, oryantalistlerin Hz. Peygamber'e gelen vahyi reddetmek için çeşitli iddialar ortaya attıkları görülür. Bunlardan biri ve en önemlisi, O'na gelen vahyin kaynağının ilahi olmadığı ve Kur'an'ın kendi ürünü olduğu yönündedir. Bu nedenle de Kur'an için çeşitli kaynaklar arama yoluna gitmişlerdir. Bir taraftan kaynak olarak Hz. Muhammed'in çevresinde yaşayan Yahudi ve Hristiyanlara ya da Haniflere ve Sabiilere işaret ederken, diğer taraftan O'nun halk fikirlerinden aldığı iddia edenler olmuştur. Veyahut Hz. Peygamber'e sara gibi çeşitli hastalıklar isnat etmişler ve bunların O'nun peygamber olduğuna inanmasına yol açtığını söylemişlerdir. Buna gerekçe olarak da vahyin gelişi esnasında Hz. Peygamber'de meydana gelen ruhsal değişiklikleri göstermişlerdir.

Oryantalistlerin Kur'an vahyini tanımlarken de dini inançlarının etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Kendi dinî bakış açılarına göre çoğunlukla vahiy müessesini kabul etmekle birlikte söz konusu Kur'an vahyi olduğunda bunu reddederek, Hz. Peygamber'in vahiy alma sürecini açıklamak için farklı izahlar getirmeye çalışmışlardır. Bu konuda İslam dininin temel kavramlarının kökenini, kendi dinlerinde ve Arapça dışındaki diğer dillerde aramayı metot edinmişlerdir. Bunu yaparken de herhangi bir delil göstermeksizin iddialarını ileri sürmüşlerdir. Zaman zaman ortaya koydukları görüşler sebebiyle birbirlerini tenkit etmekte, hatta bir oryantalistin kendi eserleri içerisindeki görüşlerinde dahi tezatlara rastlanabilmektedir. Bu sebeple biz bu çalışmada, Batı'da Kur'an vahyine dair ileri sürülen görüşleri ve Kur'an'ın kaynağına yönelik tartışmaları tasnif ederek değerlendirmeye çalıştık.

Abstract

When orientalist studies that were accelerated in especially centuries 19 and 20 are examined, it is seen that orientalists alleged various arguments to reject divine inspiration of Prophet Mohammed. One of them and also the most important one of them is about no resource of divine inspiration and the Koran is his product. Therefore they attempted to find various resources for Koran. On the one hand, they pointed out Jews and Christians or Khanifs and Sabiis living around of Prophet Mohammed and on the other hand some of them claimed that Prophet Mohammed took it from folk ideas. Or they referred various diseases like epilepsy for Prophet Mohammed and they said that such diseases caused him to believe that he was prophet. They showed spiritual changes of Prophet Mohammed during divine inspiration as justification of their claim.

It is possible that there is affection of their religious beliefs while defining Koran divine inspiration. They agree divine inspiration organization subject to their religious view but when it is Koran divine inspiration, they reject this and so they tried to explain differently the period of taking divine inspiration of Prophet Mohammed. In this point, they followed the method, looking for roots of Islamic Religion basic concepts in their languages and Arabic, they rejected to search in other languages. While performing this, they alleged their claims without showing any evidence. They criticized each other due to their thoughts occurred in time to time even an orientalist may have contradiction with thoughts in his works. Therefore, we tried to assess discussions and alleged views about Koran Divine inspiration in Western through classifying them.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	vii
ÖNSÖZ	viii

GİRİŞ

A. Araştırmanın Amacı ve Önemi	1
B. Araştırmanın Yöntemi	2
C. Araştırmanın Sınırlılıkları	3
D. Araştırmanın Kaynakları	4
E. Oryantalizmin Tanımı	4
F. Oryantalizmin Doğuşu ve Tarihî Gelişimi	8
1. Oryantalizmin Doğuşu	8
2. Orta Çağ'da Oryantalizm	11
3. Tercüme Faaliyetleri	12
4. İlmî Oryantalizm Dönemi	14

BİRİNCİ BÖLÜM

ORYANTALİSTLERE GÖRE KUR'AN VAHYİ

A. Vahiy Doktrini	20
B. İlk Vahiy	26
1. Hz. Peygamber'in Tahannüsü	26
2. İlk Vahyin Gelişi	29
3. "İkra" ve "Kur'an" Lafızları	34
C. Hz. Peygamber'in Vahiy Tecrübesi	39
D. Hz. Peygamber'in Samimiyeti Meselesi	48

İKİNCİ BÖLÜM

ORYANTALİSTLERİN KUR'AN'IN KAYNAĞINA YÖNELİK İDDİALARI

A. Haricî Kaynaklar	54
1. Ehli Kitap'tan Aldığı İddiası	54
a. Mekke ve Civarında Yaşayan Ehli Kitap'tan Aldığı İddiası	55
b. Yaptığı Seyahatlerde Ehli Kitap'tan Aldığı İddiası	67
c. Rahip Bahira'dan Aldığı İddiası	70
d. Medine'de Yaşayan Ehli Kitap'tan Aldığı İddiası	74
e. Kitab-ı Mukaddes'ten Aldığı İddiası	78
2. Halk Fikirlerinden Aldığı İddiası	84
3. Bazı Haniflerden Aldığı İddiası	87
a. Varaka b. Nevfel	92
b. Zeyd b. Amr	95

4. Birtakım Şairlerden Aldığı İddiası	97
a. İmruü'l-Kays	97
b. Ümeyye b. Ebi's-Salt	99
5. Hz. Ömer'den Aldığı İddiası	102
6. Sabîîlerden Aldığı İddiası	106
B. Dahilî Kaynaklar.....	109
1. Kâhin Olduğu İddiası	110
2. Şair olduğu İddiası	114
3. Bazı Hastalıklara Sahip Olduğu İddiası.....	117
a. Ruh Hastası Olduğu İddiası.....	117
b. Sara Hastası Olduğu İddiası	119
c. Halüsinasyon Gördüğü ve Histeriya Olduğu İddiası	124
4. Diğer Bazı İddialar.....	127
a. Liderlik Arzusunun Vahiy Uydurmaya Sevk Ettiği İddiası	127
b. Reform Amacıyla Sözlerini Allah'a İsnat Ettiği İddiası	130
c. Bilinçaltındaki Arzularının Dışa Yansıdığı İddiası	132
d. Kolektif Bilinçaltının Eseri Olduğu İddiası	135
e. Gördüklerinin Şiddetli Üzüntü ve Korku Sonucu Olduğu İddiası	140
f. Eksik Bir Mistik Makamın Ürünü Olduğu İddiası	142
SONUÇ	145
KAYNAKÇA	149

KISALTMALAR

- a.g.e.** : Adı geçen eser
a.g.m. : Adı geçen makale
a.s : Aleyhisselam
AÜİF : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
AÜİFD : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
bkz. : Bakınız
c. : Cilt
çvr. : Çeviren
DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı
DEÜİFD : Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
İLAM : İlmî Araştırmalar Merkezi
İÜİFD : İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
s. : Sayfa
s.a : Sallallahu aleyhi ve sellem
SAÜİFD : Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
SÜİFD : Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
sy. : Sayı
thk. : Tahkik eden
trc. : Tercüme eden
ts. : Tarihsiz
UÜİFD : Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
v. : Vefatı
vb. : Ve benzeri
yay. : Yayınları

ÖNSÖZ

Alemlerin Rabbi olan ikram ve izzet sahibi Allah'a hamd ve senalar, Peygamberi Hz. Muhammed'e salât ve selam olsun.

Allah Teala Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur:

"... Onlar eğer güçleri yeterse, dininizden döndürünceye kadar size karşı savaşa devam ederler. Sizden kim dininden döner ve kâfir olarak ölürse, onların yaptıkları işler dünyada da ahirette de boşa gider. Onlar cehennemlikler ve orada devamlı kalırlar." (Bakara 2/217)

Yukarıda geçen ayetin de ifade ettiği gibi Hz. Peygamber (s.a)'in nübüvvetinden itibaren her dönemde İslam'ın düşmanları olmuştur. Özellikle Yahudi ve Hristiyanlar'ın İslam'a karşı mücadeleleri geçmişte olduğu gibi günümüzde de devam etmektedir. Oryantalizm de bu mücadelenin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Yahudi ve Hristiyan asıllı oryantalistler Müslüman halkın çoğunlukta bulunduğu Afrika, Orta ve Uzak Doğu ülkelerinin güç kaynağı olan manevî değerlerine yönelerek, bunları tarafsız bir görünüm altında çeşitli yönlerden incelemiştir. Ancak ele aldıkları bütün konuları bir yandan istedikleri gibi yorumlamışlar, diğer yandan son derece ustalıklı sokuşturdukları fikirlerle saptırarak işlemişlerdir. İslamiyet'i temelinden sarsmak, Müslümanların zihinlerine Kur'anları ve Peygamberleri ile ilgili şüphe ve tereddütler sokmak için İslam'a yönelik birçok isnat ve iftirada bulunmuşlardır.

Oryantalistlerin İslam dünyasının Kitabı ve sünneti hakkında ortaya koymuş oldukları bu çeşitli iddialar, istesek de istemesek de günümüz İslam düşüncesi üzerinde olumlu veya olumsuz etkiler bırakmıştır. Bu nedenle, oryantalistlerin yöntemlerinin bilincinde olarak bu iddiaları doğrudan doğruya ele alıp, çözüme ulaşmaktan başka çaremiz yoktur.

Batılıların Kur'an-ı Kerim ile ilgili yapmış oldukları çalışmalar, daha çok Kur'an'ın kaynağı, vahiy, Kur'an-ı Kerim'in tespiti, toplanması, kıraat, kıssalar, tekrarlar, Mekki ve Medeni sureler, nesh gibi konularda yoğunlaşmıştır. Bu

meyanda, biz de pek çok asılsız iddiaya sahip olan oryantalistlerin Kur'an vahyine dair ileri sürdükleri görüşleri ele alan bu çalışmayı yaptık. Bununla, elbette ki konunun tüm yönlerini ele aldığımızı dair bir iddiamız yoktur. Ancak Türkiye genelinde bu alanda yapılan araştırmaların sınırlı oluşu bizi bu konu üzerinde çalışma yapmaya yönlendirmiştir.

Bu çalışmayı hazırlarken, bizden yardımlarını esirgemeyen, kıymetli görüşlerini bizimle paylaşan bütün hocalarımıza, özellikle de danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Hakan UĞUR'a; ayrıca yüksek lisans eğitimi sürecinde bize burs imkanı sağlayan ve bizi destekleyen TÜBİTAK Bilim İnsanı Destekleme Daire Başkanlığı'na teşekkürü bir borç biliriz.

Gayret bizden, tevfik Allah'tandır. Rabbim sa'yimizi faydalı kılsın.

HATİCE ER

KONYA-2016

GİRİŞ

A. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Kur'an'a ve Hz. Peygamber'e yöneltilen isnat ve iftiraların temeli, Kur'an'ı Kerim'in ilk indiği döneme dayanır. O dönemden itibaren Kur'an-ı Kerim günümüze kadar pek çok iftiraya uğramıştır. Özellikle 19. ve 20. yüzyılda hız kazanan oryantalist çalışmalar sonucu bu iftiralar, daha sistematik ve daha büyük siyasi, sosyal ve ekonomik amaçları da taşır hale gelmiştir. Bu amaçla İslamiyet üzerinde yapılan çalışmalarda oryantalistler, Hz. Peygamber (s.a)'e nazil olan vahiy hakkında değişik görüşler ileri sürmüşler; fakat hemen hemen hepsi inkarında ısrar etmişlerdir. Vahyin nüzülü esnasında Rasûlullah (s.a)'ta görülen halleri izah için tutarsız yorum ve tevillerde bulunmuşlardır. Adeta Allah kelamı olan Kur'an'ın ilahî kaynaklı olmadığını gösterebilmek için seferber olmuşlardır ve halen de bu yolda çalışmaktadırlar. Bu amaçla güç yetirebildikleri kadar, kaynağının sayılı dahili ve harici amiller olduğunu gösterme çabasında bulunmuşlardır.

Oryantalistlerin ortaya koyduğu bu çalışmalar içerisinde vahiy konusu büyük bir önem arz etmektedir. Onların vahiy hakkındaki iddialarını temelde birkaç noktada ifade etmek mümkündür. Kur'an'ın vahyini tanımlarken kendi dini inançlarının etkisinin olduğu görülmektedir. Bu konuda temel kavramların kökenini kendi dinlerinde ve Arapça dışındaki başka dillerde aramışlardır. Kur'an için kaynak olarak özellikle Hz. Muhammed'in çevresinde yaşayan Yahudi ve Hristiyanlara ya da Haniflere ve Sabiilere işaret etmişlerdir. Bir kısmı onun halk fikirlerinden aldığını söylemiştir. Veyahut Hz. Peygamber'e çeşitli hastalıklar ya da arızlar isnat etmişler ve bunların O'nun peygamber olduğuna inanmasına yol açtığını söylemişlerdir. Bunu yaparken de herhangi bir delil göstermeden, muhtemel ifadeler kullanarak iddialarını ileri sürmüşlerdir. Hatta kendi eserleri içerisinde bile tezatlara rastlanabilmektedir.

İslamiyet ile ilgili yapılan oryantalist çalışmalar ve yorumlarla ilgili, Batı'nın Hz. Peygamber'e karşı olumsuz tavırları hemen dikkat çekmektedir. Bu durum hem klasik oryantalistler için, hem de metot ve üslup bakımından onlardan ayrılan son dönem oryantalistler için geçerlidir. Bu çalışmaların altında yatan temel amaç ise

İslamiyet hakkında zihinlere şüphe sokmaktır. Yapmış olduğumuz araştırmaların sonucu olarak Kur'an ve Hz. Peygamber hakkında pek çok iddia sahibi olan oryantalistlerin, Kur'an vahyi ve Kur'an'ın kaynağı hakkındaki iddialarını bir araya getiren müstakil bir çalışmanın eksikliği görülmüştür.

Çalışmamızın iki önemli amacı vardır. İlki oryantalistlerin Kur'an vahyi hakkındaki açıklamaları, ilk vahiy ve Hz. Peygamber'in vahiy tecrübesi ile ilgili ortaya attıkları iddiaları ele almaktır. Diğeri ise onların Kur'an için ileri sürdükleri dahilî ve haricî kaynakları bir araya getirip değerlendirerek, bunların asılsız iddialar olduklarını ortaya koymaktır.

Ayrıca bu çalışma, oryantalistlerin iddialarından yola çıkarak, genel anlamda oryantalizmin karakterini ve fikrî yapısını da anlamaya bir vesile olacaktır. Böylelikle bu tür çalışmaların varlığının, İslam dünyasının bu oryantalistlerin düşünce ve hedeflerini anlayarak, kendini daha iyi ifade etmesini sağlayacağı kanaatini taşımaktayız.

B. Araştırmanın Yöntemi

Konumuzun işlenmesinde, takip edilen yöntem kaynak taraması/bilgi taraması olmuştur. Çalışmamızla ilgili temel bilgiler verildikten sonra oryantalizmin tanımı ve tarihçesi hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Konuyla ilgili Türkiye'de yapılmış çalışmalara ve ansiklopedik bilgilere müracaat edilmiştir. İmkan dahilinde ulaşılan İngilizce, Arapça ve Osmanlıca kaynaklar incelenerek, gerekli kısımlar tercüme edilmiştir. Ayrıca konuyla ilgili olan Siyer ve İslam Tarihi alanı ile ilgili gerekli çalışmalardan da istifade edilmiştir. Bütün bunlar yapılırken konu ile ilgili temel kaynaklara müracaat edilmiş, bilgiler tasnif edilerek değerlendirilmiştir.

Çalışmamız reddiye değil, değerlendirme niteliğindedir. Ancak iddiaları ele alırken gerek Müslüman alimlerin görüşlerine, gerekse şahsî görüşlerimize dayanarak ortaya koyduğumuz birtakım itirazlara da yer verilmiştir.

Çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde konumuzun amacı ve önemi ile ilgili bilgilerle birlikte çalışmanın metodu, sınırı ve kaynakları ile

oryantalizmin tanımı ve tarihçesi hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde, “Oryantalistlere Göre Kur’an Vahyi” başlığı altında; öncelikle oryantalistlerin Kur’an vahyi ile ilgili izahlarına yer verilmiştir. Daha sonra ilk vahiy, Hz. Peygamber’in vahiy tecrübesi ve O’nun samimiyeti meselesi ile ilgili iddialar ele alınmıştır. İkinci bölümde ise, oryantalistlerin Kur’an’ın kaynağına yönelik iddiaları, haricî ve dahilî kaynaklar olmak üzere iki başlık altında ele alınmıştır. Sonuç bölümünde ise gerekli değerlendirmeler yapılarak çalışmaya son verilmiştir.

Oryantalistlerin eserlerinin incelenmesi sonucu ulaşılan veriler, mümkün olduğu kadar formuna sadık kalarak sunulmaya çalışılmış; gerektiğinde kendi ifadelerinden birebir alıntılar yapılmıştır. Ayrıca oryantalistlerin görüşlerine yer verilirken, vefat tarihleri esas alınarak sıralanmasına dikkat edilmiştir. Bunun yanı sıra İslam’ın vahiy anlayışı hakkında da gerekli yerlerde açıklamalar ve karşılaştırmalar yapılmıştır. Ayrıca bu görüşlerin ardından Müslüman alimlerin görüşleri ve araştırmacı olarak kendi yorumlarımız da yer almaktadır.

C. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışmaya dair iki sınırlılıktan bahsedilebilir. Bunlardan ilki, oryantalistlerin İslam üzerine yaptıkları araştırmaların konu ve içerik açısından çok geniş bir alana yayılmasıdır. Nitekim oryantalizmin tarihi çok eskilere dayandığı için bu alana dair geçmişten günümüze kadar gelen pek çok birikim bulunmaktadır. Bu nedenle bu birikim içerisinden konuyla ilgili ulaşma imkanına sahip olunan kaynaklardan yararlanılmaya gayret edilmiştir. Ayrıca bu durum bütün oryantalistlerin görüşlerini ortaya koymayı mümkün kılmamaktadır. Dolayısıyla Kur’an vahyi ve Kur’an’ın kaynağı ile ilgili çalışmaları ile ön plana çıkmış olan, özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda yaşamış oryantalistlerin iddiaları ele alınmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın bir diğer önemli sınırlılığı ise dil yetersizliğidir. Batı dünyasında bu alanda pek çok dilde eser bulunmakla birlikte, söz konusu yetersizlikten dolayı yalnızca İngilizce, Arapça, Osmanlıca ve Türkçe eserler

üzerinde araştırmalar yapılmıştır. Bu konuyu kapsayan özellikle Fransızca ve Almanca pek çok önemli eser olmasına rağmen bunları inceleme imkanı olmamıştır.

D. Araştırmanın Kaynakları

Çalışmada kaynak olarak faydalanılan eser sayısı seksendir. Bunlar içerisinde, yukarıda da ifade edildiği gibi Türkçe kaynakların yanı sıra İngilizce, Osmanlıca ve Arapça eserler de bulunmaktadır. Nicelik olarak belirtmek gerekirse altı İngilizce, dokuz Arapça ve üç Osmanlıca kaynak kullanılmıştır. Bunların dışında kullanılan diğer eserlerin dili ise Türkçe'dir.

Bunun yanı sıra vahiy ve oryantalizm başlıkları altında Türkiye'de telif edilmiş kitap, makale, dergi ve tez gibi dokümanlardan faydalanılmıştır. Ayrıca oryantalistlerin Türkçe'ye tercüme edilmiş eserleri taranmıştır. Diyanet İşlam Ansiklopedisi ile Milli Eğitim Bakanlığı'nın hazırladığı İşlam Ansiklopedisi'nden konuyla ilgili olan maddeler incelenmiştir.

E. Oryantalizmin Tanımı

Oryantalizm ve din arasında, oryantalizmin başlangıcından günümüze kadar devam eden bir ilişki söz konusudur. Bu sebeple, tezimiz konu ve içerik itibariyle İşlam tarihi ve Kur'an ilimleri ile oryantalizmin manası, gelişim süreci ve günümüze kadarki durumu ile alakalıdır. Bu da bizi öncelikli olarak oryantalizm konusu üzerinde durmaya sevk etmektedir.

Türkçede *oryantalizm* şeklinde yazılan *orientalisme* kelimesi, Latince "orient" kelimesinden türetilmiştir. Orient kelimesi, bilinen dört yönden Güneş'in doğu yönüne ad olarak verilmiş olup, genelde doğu anlamında kullanılmaktadır. İlk harfi büyük yazılınca terim haline gelir ve "doğu ülkeleri" anlamında kullanılır.¹ Bazıları bu kelime için Türkçe karşılık olarak "Doğubilim" ifadesini kullanmaktadır.

¹ Selahattin Sönmezsoy, *Kur'an ve Oryantalistler*, Fecr Yay., Ankara, 1998, s. 25.

Arapça’da ise “iştişrâk”, bu işle meşgul olana da “müsteşrik” denir. Türkiye’de “şarkiyatçılık” tabiri de kullanılmaktadır.²

Oryantalizm doğululuk, doğu beğenisi, doğu bilimleri, şarkiyat anlamlarına gelip, doğu tarih, dil ve edebiyatıyla uğraşan ilim kollarına toplu olarak verilen isimdir.³ Fakat bizi, bu geniş anlamdan ziyade Müslüman doğunun edebiyatıyla, tarihiyle, inançlarıyla, hukuk yapısıyla ve genel olarak medeniyetiyle ilgilenen Batı araştırmaları anlamındaki oryantalizm ilgilendirmektedir. İslam dünyasında oryantalizm veya oryantalist dendiği zaman ilk akla gelen ve oryantalistlerin kendi çalışmalarında yaygın olarak anlaşılan mana da budur.⁴

Oryantalizm, bir düşünce biçimi ve uzmanlık alanıdır. Bu sebeple ilk olarak Avrupa ve Asya arasında değişken tarihsel ve kültürel ilişkiyi, ikinci olarak 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren çeşitli Doğu kültürlerinin ve geleneklerinin incelenmesinde uzmanlaşmayı ifade eden Batı’daki bilimsel disiplini, üçüncü olarak da dünyanın Doğu olarak isimlendirilen bölgesi hakkındaki ideolojik varsayımları, imgeleri ve hayalî resimleri içerir.⁵ Oryantalizmin kökleri yaklaşık olarak geçen bin yılın derinliklerine kadar uzanmasına rağmen, kavram olarak Avrupa’da ancak 18. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmıştır. İlk defa 1779’da İngiltere’de, daha sonra 1779’da Fransa’da kullanılmaya başlanmıştır. “Orientalism” kelimesi Fransız Dil Akademisi’nin sözlüğüne ise 1838’de kaydedilmiştir.⁶

“*Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu*” isimli meşhur kitabın müellifi Kudüs asıllı Hristiyan yazar Edward Said (v. 2003), oryantalizme farklı bir bakış açısı getirmiştir. Said, Batı’da yapılan şarkiyat çalışmalarının eserinin adından da anlaşılacağı gibi masum bir bilgiden ziyade Batı’nın Doğu üzerindeki hegemonya arzularına hizmet ettiği düşüncesindedir. Bu amacın gerçekleştirilmesi için tarih

² Suat Yıldırım, *Oryantalistlerin Yanılguları Oryantalistlerin İslam Araştırmaları Üzerine Düşünceler*, Da Yay., İstanbul, 2003, s. 19.

³ Sönmezsoy, *a.g.e.*, s. 25.

⁴ M. Hamdi Zakzuk, *Oryantalizm veya Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı*, trc. Abdülaziz Hatip, Nil Yay., İzmir, 1993, s. 8.

⁵ Yücel Bulut, “Oryantalizm”, *DİA*, İstanbul, 2007, XXXIII/428.

⁶ Zakzuk, *a.g.e.*, s. 10.

boyunca olumsuz bir Doğu imajı ortaya konmuş, ilahiyattan filolojiye, resimden güzel sanatlara kadar bu imaj tutarlı ve birbirini tamamlayacak şekilde işlenmiştir.⁷

Said'e göre Fransızlar, İngilizler hatta bir ölçüde Ruslar, Portekizliler, İtalyanlar ve İsveçliler uzun süre "Doğubilim" ile ilgilenmişlerdir. Bütün bu ülkeler Doğu'yu, Batı Avrupa'nın gördüğü şekilde düşünmüş ve onunla öylesine anlaştıklarıdır. "Oryantalizm" ise bu anlaşmanın adıdır. Doğu, Avrupa'nın maddi kültürünün ve uygarlığının ayrılmaz bir parçasıdır. "Doğubilim" ise bu uygarlığın kültürel ve ideolojik açıdan değişik bir anlatım şekli, kelime hazinesi, bir eğitim ve öğretim, kurumlar beraberliği, hayaller ve düşünceler toplamı, doktrinler ve hatta sömürgeler yönetimi için gerekli bürokrat kadrolar ve yerli yönetim elemanlarıdır.⁸ Oryantalizm, Doğu'yu konu edinen kurumların tamamı, yapılan açıklamalar, gösterilen tavırlar, bir tür öğreti, yönetim biçimi veya hükümet şeklidir. Kısaca söylemek gerekirse, bu tür oryantalizm, Batı'nın üstünlük sürdürme taktiği, Doğu üzerinde otorite kurma çabası,⁹ Doğu üzerinde gerçekleştirilecek sömürge faaliyetidir. Said bu durumun, oryantalizmin uzayıp giden bilimsel konuşmalardan çok, daha ileri ölçüde Avrupa ve Atlantik güçlerinin Doğu üzerindeki kuvvet denemeleri olduğu düşüncesindedir.¹⁰

Oryantalist (orientaliste) kelimesine gelince, doğu dilleri ve doğu bilimleri uzmanı, müsteşrik anlamına gelmektedir. Oryantalizmin genel anlamı düşünüldüğünde Doğu topluluklarının tarihini, dinini, dilini, edebiyatını, folklorunu ve diğer bazı hususlarını araştırıp, tespite çalışan Batılı ilim adamı demektir.¹¹ Bir bütün olarak Yakın, Orta ve Uzak Doğu'yu dili, edebiyatı, uygarlığı ve dinleriyle incelemeye çalışan Batılı bilim adamları için kullanılan bir isimdir.¹²

Oryantalistler daha çok, aralarında Müslüman halkın çoğunluğu oluşturduğu bazı Asya ve Afrika ülkelerinin din, inanç, kültür ve folklor gibi bir millete vücut

⁷ Ali Şükrü Çoruk, "Oryantalizm Üzerine Notlar", *Sosyal Bilimler Dergisi*, c. XI, sy. 2, s. 193.

⁸ W. Edward Said, *Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu*, çevr. Nezih Uzel, İrfan Yay., İstanbul, 1998, s. 12.

⁹ Said, *a.g.e.*, s. 14.

¹⁰ Said, *a.g.e.*, s. 18.

¹¹ Sönmezsoy, *a.g.e.*, s. 26.

¹² Zakzuk, *a.g.e.*, s. 8.

veren, onu diğer milletlerden ayıran, daha da mühimi halkın yaşayışına, manevî hayatına ve düşüncelerine tesir eden faktörler üzerinde çalışırlar. Doğu hakkında ders veren, yazı yazan, araştırma yapan kimselerdir. Ayrıca genel veya özel anlamda, etnolog, sosyolog, tarihçi ve filologları da kendi bilimsel disiplinleri ile birlikte oryantalist sınıfına katmak mümkündür.¹³ Ancak Batı’da oryantalist kelimesi artık kullanım dışı kalmakta ve buna alternatif olarak İslami araştırmalar yapan kişileri ifade etmek için İslamog (Islamologist) kelimesinin kullanımı da kabul edilir görülmektedir.¹⁴

Doğu çalışmaları öncelikle Arapça’yı ve İslamiyet’i araştırmakla başlamıştır. Zamanla, bu çalışmaları hızlandıran dinî ve siyasî sebeplerle oryantalistlerin bugüne kadar en fazla dikkatini çeken konular, İslamiyet ve Arap edebiyatı olmuştur. Batı sömürgeciliğinin Doğu’da gelişmesinden sonra ise oryantalizm, bütün Doğu dillerini, örf ve adetlerini, medeniyetlerini, Doğu ülkelerinin coğrafyasını, buralarda yaşayanların gelenek ve göreneklerini, konuştukları dillerin en meşhur lehçelerini araştırma şekline girmiştir.¹⁵ Dolayısıyla tarihî süreçle birlikte parçadan bütüne doğru gelişen bir araştırma sahası oluşmuştur.

Oryantalistlerin çalışmaları İslam tarihini araştırmak, İslam tarihine ait gerçekleri saptırmakla kalmayıp, Tefsir, Hadis, Fıkıh gibi İslam ilimlerine kadar uzanır. Şu var ki, bütün bu ilimlere ait metinleri yeri geldiğinde tahrif etmişler, tahrif imkanı bulamadıkları zaman yanlış anlaşılmalarını sağlamışlardır. İşin en üzücü tarafı, bugün için Tefsir, Hadis, Fıkıh, İslam Edebiyatı, İslam Medeniyeti, İslam Kültürü ve benzeri gerek İslamiyet’le gerekse Müslümanlarla ilgili konuları ele alan kitapları çeşitli milletlerarası üniversite ve yüksekokullarda ihtisas eğitimi yapan öğrencilerin elinde ana kaynaklar olarak görülür.¹⁶

İslamiyet üzerine çalışma yapan oryantalistlerin hemen hemen hepsi eserlerinde iki ana tema işlemişlerdir. Bunlardan biri Hz. Peygamber’in nübüvvetinin

¹³ Said, *a.g.e.*, s. 13.

¹⁴ William Montgomery Watt, “Oryantalistlerin İslam Araştırmaları”, çevr. Talip Küçükcan, *DEÜİFD*, VII/413.

¹⁵ Mustafa es-Sibaî, *el-İstişrak ve'l-Müsteşrikûn, Mâ Lehüm ve Mâ Aleyhim*, el-Mektebetü'l-İslamiyye, Beyrut, 1979, s. 7.

¹⁶ es-Sibaî, *a.g.e.*, ss. 19-20.

sıhhati; diğeri ise, Kur'an'ın kaynağı ve onun bir vahiy ürünü olup olmadığı konusudur.¹⁷ Özellikle Kur'an'ın ilahî vahiy mahsulü olmadığı şeklinde sahip oldukları ön kabuller, İslam dinine bakış açılarını belirlemede ve çalışmalarının temelini bu husus oluşturmaktadır. Hz. Peygamber ile ilgili yapılan oryantalist çalışmaların büyük çoğunluğunda, bahsettiğimiz ön kabullerle doğrudan bağlantılı olarak Hz. Peygamber'e karşı olumsuz bir tutumun olduğu açıkça görülmektedir.

F. Oryantalizmin Doğuşu ve Tarihî Gelişimi

Tarihî gelişim süreci açısından incelendiği zaman oryantalistlerin geçmişi çok eskilere götürmek mümkündür. Oryantalistlerin çalışmalarındaki tekamülü görebilmek açısından oryantalist kavramından sonra oryantalistliğin başlangıcından günümüze kadarki tarihî seyri ele alınacaktır.

1. Oryantalizmin Doğuşu

Doğu araştırmalarıyla ilgilenen ilk Batılı ilim adamının kim olduğu ve bu işin ne zaman başladığı bilinmemektedir. Fakat Batı kiliselerine bağlı ruhbanlardan bir kısmının, şan ve şeref dolu günlerinde Endülüs'e gelerek, buradaki medreselerde eğitim gördükleri, Kur'an-ı Kerim'i ve bazı Arapça kitapları kendi dillerine çevirdikleri, başta Felsefe, Tıp ve Matematik olmak üzere çeşitli ilimlerde Müslüman alimlere talebelik ettikleri bilinmektedir.¹⁸

Nitekim Necib el-Akikî'nin oryantalistler hakkında yazdığı, oryantalistlerin tabakâtı sayılabilecek "*el-Müsteşrikûn*" isimli üç ciltlik kitabında belirttiğine göre, Fransız Rahip Jerbert de Oraliac (v. 1003) Endülüs'e gitmiş, Ribol, İşbiliye ve Kurtuba medreselerindeki hocalardan ders almış, sonunda kendi döneminin

¹⁷ İsmail Cerrahoğlu, "Oryantalizm ve Batı'da Kur'an ve Kur'an İlimleri Üzerine Araştırmalar", *AÜİFD*, XXXI/115.

¹⁸ es-Sibaî, *a.g.e.*, s. 34.

Avrupası'nda Arapça, matematik ve astronomiyi en iyi bilen insan olmuştur.¹⁹ M. 999 yılında Endülüs medreselerinden birinden mezun olup memleketine döndükten sonra, Roma Kilisesi'ne papa seçilen Fransız Rahip Jerbert, Muhterem Peder Pierrele Aénéré (v. 1156), Gerard de Crémone (v. 1187) gibi bazı rahipler, vatanlarına döndükten sonra Arap kültür eserlerini ve meşhur İslam alimlerinin kitaplarını arka arkaya neşretmeye başladılar. Daha sonra Arapça üzerinde araştırmalar yapmak için Padua Medresesi gibi enstitüler kurdular. Çok geçmeden, manastırlarda ve Arapça öğreten medreselerde, o zamanlar Avrupa'nın her tarafında ilim dili kabul edilen Latince'ye çevrilmiş Müslüman alimlerin kitapları okutulmaya başlandı. Yaklaşık altı asır boyunca Batı üniversiteleri, Müslümanların kitaplarından faydalandıkları gibi, eğitim-öğretimlerinde de bu eserleri esas aldılar.²⁰ Dolayısıyla bu dönemde gerçekleştirilen söz konusu ilmî faaliyetlerden hareketle, oryantalizmin başlangıcını 10. asra kadar dayandıranlar mevcuttur.

Bir grup araştırmacı ise oryantalizmin doğuşunu, Batı'nın özellikle Endülüs'teki Müslüman alimlerden aldığı eğitime dayandırmaktan ziyade, burada yaşayan Müslümanlarla bölgedeki Hristiyanlar arasında çıkan kanlı savaşlara götürmektedir.²¹ Diğer taraftan özellikle Haçlı Savaşları da Avrupalıları, İslam'ın kural ve geleneklerini öğrenmeye itmiştir. Bu nedenle oryantalizm tarihinin ilk aşaması, Orta Çağ Hristiyan Batı dünyasıyla Müslüman Doğu dünyası arasındaki dinî ve ideolojik çarpışmanın tarihi olarak kabul edilebilir.²²

Alman şarkiyatçı Rudi Paret (v. 1983) ise Avrupa'da İslam ve Arap araştırmalarının, Kur'an'ın ilk defa Latince'ye çevrildiği ve ilk defa Latince-Arapça sözlüğün çıkarıldığı 12. yüzyılın, oryantalizmin başlangıcı olduğunu ifade eder. Paret'in bu görüşünü daha önce Gustav Dogat, geçtiğimiz asrın 60'lı yıllarında "12. asırdan 19. asra kadar Avrupa'da müsteşriklerin tarihi" anlamına gelen "*Tarihu'l-Müsteşrikîn fi Avrupa mine'l-Karni's-Sanî Aşera Hatte'l-Karni't-Tasia Aşera*" adlı eserinde dile getirmiştir.²³ Bazıları ise, Katalanlı Rahip Raymond Lulle'ü Batı

¹⁹ Necib el-Akîkî, *el-Müsteşrikûn*, Daru'l-Mearif, Mısır, 1964, I/120.

²⁰ es-Sibaî, *a.g.e.*, ss. 34-35.

²¹ Sönmezsoy, *a.g.e.*, s. 29.

²² Zakzuk, *a.g.e.*, s. 11.

²³ Zakzuk, *a.g.e.*, s. 9-10.

oryantalizminin kurucusu olarak nitelendirirler. Çünkü 1231-1315 arasında yaşamış olan bu şahıs, Hristiyan din bilgini olmanın yanı sıra felsefe, edebiyat ve tabii ilimlerle de ilgilenen biriydi. O, Müslümanlara karşı yapılan mücadelede, “onlara Hristiyanlığın gerçekliğini göstermek için barış içinde görüşme ve aklî deliller getirme” taraftarı idi. Geleceğin Hristiyan misyonerlerini yetiştirmek için Mayorka Adası’nda Arapça öğreten bir okul kurdu ve bu okul 1276-1294 yılları arasında öğretime devam etti.²⁴

Bazı araştırmacılar ise Hristiyan Batı’da, oryantalizmin resmen ortaya çıkışını, 1312’de toplanan Viyana Konsülü’nün çeşitli Batı üniversitelerinde birkaç Arap Dili kürsüsünün kurulmasına dair karar çıkarmasıyla başlatıldığına işaret etmektedirler.²⁵ Fakat burada “Kilise Oryantalizmi”ne işaret edilmesi, bu tarihten önce gayri resmi bir oryantalizmin bulunduğunu göstermektedir.²⁶

Pierro Martino (v. 1953) ise, 1906’da yazdığı oryantalizmin yükselişi ile ilgili kitabında oryantalizmin doğuşu olarak 1453’e işaret etmiştir. Çünkü Martino’ya göre, İstanbul’un fethi ile birlikte burada yaşayan Grek kökenlilerin Avrupa’ya gidişi oryantalizm çalışmalarını hızlandırmıştır.²⁷

Hilmi Yavuz’a göre ise oryantalizmin başlangıç tarihi, Avrupa’nın kendi kimliğini inşa etmesinin tarihi ile örtüşür. Ona göre David Morley ve Kevin Robins’in “Kimlik Mekanları”nda bu tarihle ilişkili olarak 1492 yılını yani Amerika’nın keşfedildiği yılı öne çıkarmalarında başka bir anlam vardır. Hobsbaum’un (v. 2012), Stuart Hall’un (v. 2014) ve Todorov’un belirttikleri gibi 1492 yılı, sadece Amerika’nın keşfedildiği yıl değildir: 1492, aynı zamanda İspanyol Yahudiler’in İspanya’dan kovulmalarının da tarihidir.²⁸ Maxime Rodinson’a (v. 2004) göre ise insanlar başlangıçta sadece ideolojik amaçlarla dilleri araştırmaya ve materyal toplamaya başlamışken; Orta Çağ İspanya’sında Arapça araştırmalar, misyonerlik faaliyetinin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yapılmıştır. Bu

²⁴ Yıldırım, *a.g.e.*, s. 21.

²⁵ Said, *a.g.e.*, s. 79; Zakzuk, *a.g.e.*, s. 8.

²⁶ Zakzuk, *a.g.e.*, s. 8.

²⁷ Ahmet Davutoğlu, “Batıdaki İslam Çalışmaları Üzerine”, *Marife*, sy. 3, s. 41.

²⁸ Hilmi Yavuz, *Modernleşme, Oryantalizm ve İslam*, Buke Yay., İstanbul, 2000, s. 55.

araştırmalar, 1492’de Gırnata’nın düşüşü ve sadece İspanyolca konuşan Morisko azınlığının hayatta kalmasıyla birlikte ilgi ve önemini kaybetmiştir. Doğu ile Batı arasında Orta Çağ’daki mücadelenin arkasından bir arada olma ve yeni bir yaklaşım sonucunda düşman olarak görülen İslam dünyası artık bir ortak olarak görülmeye başlamış, zamanla objektiflik de gündeme gelmiştir. Bu süreçte de oryantalizm ortaya çıkmıştır.²⁹ Burada bahsedilen oryantalizm, kurumsallaşmaya başladığı süreçteki oryantalizmdir. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki her ne kadar objektif bakış açısıyla İslam araştırmalarını sürdürme gündeme gelse ve oryantalistler bunu çok defa dile getirirse de realitede bunu gerçekleştirememişlerdir.

2. Orta Çağ’da Oryantalizm

Orta Çağ’da yaşamış olan Hristiyan din adamları, İslamiyet ve İslam Peygamberi (s.a) aleyhinde iftira ve uydurma sözler yaymaya başladılar. Onlara göre, Hz. Muhammed bir sihirbazdı, sahtekar, ikiyüzlü ve yalancı bir peygamberdi. O’nun taraftarları putperestti ve Hz. Muhammed’e tapıyorlardı. Onlara göre İslam, saldırgan ve yıkıcı bir dindi. İslam’ın esas itibariyle Arapların bir sapkınlığı, göz boyayıcı bir hurafesi ve deccalin habercisi olduğu ve Hz. Muhammed’in yalancı peygamber olduğu iddiaları ilk defa Aziz John tarafından dile getirilmiş ve bu iddialar Orta Çağ Avrupa’sının İslam tasavvurunu belirlemiştir.³⁰

O çağda sözde, İslamiyet’i tanıtmak için yazılmış, bütünüyle o günün yazarlarının hayal ve sapıklıklarının ürünü olan birtakım uydurma hikayeler vardı. Müslümanları putperest olarak niteleyen, onların Tervagan, Muhammed ve Apollo diye üç ilaha taptıklarını ileri süren meşhur Roland Destanları ve benzeri eserler bunlara örnek olarak verilebilir.³¹ Nitekim tanınmış Batılı yazar Henry de Castro (v.

²⁹ Maxime Rodinson, “Oryantalizmin Doğuşu”, çevr. Ahmet Turan Yüksel, *Marife*, sy. 3, s. 171.

³⁰ Hakan Uğur, “Osmanlı’nın Son Döneminde Oryantalistlerin Kur’an Hakkındaki İddialarına Karşı Osmanlı Ulemasının Yaptığı Çalışmalar -İsmail Fennî Ertuğrul Örneği-” *Osmanlı Toplumunda Kur’an Kültürü ve Tefsir Çalışmaları II*, İstanbul, 2013, s. 508.

³¹ Zakzuk, *a.g.e.*, s. 12.

1913) İslam ve Müslümanlar hakkında Avrupa'da yaygın olan, gerçeğe ilgisi olmayan yalan propagandalardan yakınıyor ve şöyle diyordu:

“Orta Çağ'da Avrupa'da dinleri hakkında ortaya atılan hurafe ve efsaneler Müslümanlara ulaşıyorsa acaba ne derlerdi? Çünkü o çağa hakim olan cehalet, apaçık düşmanlık ve rezil bağınazlık yoluyla bu uydurma masalları ortaya çıkarıyordu. Sonra da şöyle diyordu: “Avrupa'da bugüne kadar İslam ve Müslümanlar hakkında yaygın olan kötü niyet, o dönemde yayılan bu hurafelerin kalan izinden başka bir şey değildir. O çağda bütün Hristiyan şairler, Müslümanları putperest olarak tasvir ediyor ve şöyle diyorlardı: ‘Onların üç dereceli üç tane ilahları vardır: Mahon, Oplin ve Tarmakan.’ Avrupalı bu yazarlar şöyle iddia ediyorlardı: ‘Muhammed kendisinin Tanrı olduğunu ilan ettiği bir din ortaya çıkardı.’ Bundan daha çirkini ve daha garibi, putperestliği yıkıp kökünü kazıyan, yapılan putları kıran ve onları yok eden Muhammed (s.a)’i, insanları altından yapılan kendi heykeline tapmaya zorlayan bir adam olarak tanıdıkları idi.”³²

Bu ilk dönemde oryantalizmin İslamiyet karşısında iki ayrı eğilimi vardır. Birincisi efsane ve hurafelerden oluşan kalın bir sis tabakasının ardından İslamiyet'e bakan, taraflı ve subjektif bir mücadele yolu izleyen dini eğilimdir. İkincisi ise birincisine oranla objektif ve bilimselliğe bir derece daha yakın olan ve İslam dinini tabiat, tıp ve felsefe ilimlerinin beşiği olarak gören eğilimdir. Ancak, hurafelerden ibaret olan birinci eğilim ta 17. yüzyıl ve sonlarına kadar yaşamaya devam etmiştir. Ancak bu eğilim günümüzde bile, bir kısım oryantalistlerin eserlerinde görülebilmektedir.³³

3. Tercüme Faaliyetleri

1130 tarihinden itibaren Hristiyan bilginler tarafından, Avrupa'da yoğun bir şekilde, felsefe ve doğa ilimleriyle ilgili Arapça kitaplar tercüme edilmeye başlandı.

³² Muhammed Zahid el-Kevserî, “Min İberi't-Tarih (Yarım Asır Öncesinden Oryantalizme Bakış)”, çvr. Seyit Bahçivan, *SÜİFD*, XXIII/186.

³³ Zakzuk, *a.g.e.*, ss. 15-16.

İlk dönemde Toledo keşişlerinin başkanı ve diğer bazı ilim adamları, birtakım Arapça ilmî kitapları tercüme ettiler. Çünkü klasik ilmî kültürün büyük kısmının Müslüman Arapların elinde bulunduğu inanıyordu.³⁴ Zira o dönem İslam alimlerinin ilmî ve bilimsel olarak tasnif edebileceğimiz eserleri göz önünde bulundurulduğunda, onların bu tespitinde çok da haksız sayılmadıkları görülür.

12. yüzyılda da, İslamiyet'i bir bakıma objektif olarak anlamaya yönelik bazı girişimler de, kendilerince dinsizlik saydıkları İslam ve ilkelerine karşı açık bir şekilde mücadele etme amacına yöneliktir. Bu yüzden Cluny Ruhbanlarının başkanı Pierre le Vénérable (v. 1156), İslam dinine dair bilimsel ve objektif bilgiler edinmek amacıyla İspanya'da tek grup halinde çalışacak bir Tercüme Kurulu oluşturmuştur.³⁵ Batı dillerindeki ilk Kur'an tercümesi, tamamen kilisenin denetiminde yapılmıştır ve bir papaz olan Robertus Retinensis tarafından tercüme edilmiştir. Bundan sonra asırlar boyunca yapılan tercüme hep bu ilk tercüme kaynağı olarak almışlardır. Batılılar, Kur'an'ı Arapça aslından tercüme etmeyerek, bu ilk Latince tercüme kendi dillerine çevirmeyi tercih etmişlerdir.³⁶

13. yüzyılda Batı'da İslam'ın inanç esaslarını çürütmek amacıyla, İslam'ı daha iyi tanımak için dil bilmenin gerekli olduğu anlayışından yola çıkılarak, pek çok şehirde dil okulları kurulması karara bağlanmıştır. Fakat bu kararın hayata geçirilmesi, biraz zaman almıştır. 13 ve 14. yüzyıllardaki teşebbüsler oryantalizmin ön hazırlığı olarak değerlendirilmiştir.³⁷

1586 yılında, Büyük Toscana Dükü Kardinal de Medici'nin (v. 1609) kurduğu matbaalar aracılığıyla Avrupa'da Arapça kitapların basımı kolaylaştı. O zaman, içinde İbn Sina'nın (v. 1037) tıp ve felsefe ile ilgili kitaplarının da bulunduğu çeşitli Arapça eserler de basıldı.³⁸ Batı'nın değişik üniversitelerinde, bu sahada yeni bölümler açılıp, kürsüler kuruldu. 1587 yılında Paris'teki College de France'da, 1634'te Hollanda'nın Leiden Üniversitesi'nde, 1632'de de Cambridge'te muntazam

³⁴ Zakzuk, *a.g.e.*, s. 13.

³⁵ Zakzuk, *a.g.e.*, s. 14.

³⁶ Hidayet Aydar, *Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi*, Yeni Zamanlar Yay., İstanbul, 2014, s. 147.

³⁷ Uğur, *a.g.m.*, s. 508.

³⁸ Zakzuk, *a.g.e.*, ss. 19-20.

bir şekilde Arapça eğitimi başladı. 1634'te Oxford'da Arapça ve İslamî eğitim-öğretim için hocalık kürsüsü kuruldu.³⁹ Günümüzde bu faaliyetleri, üniversitelerde, kurdukları enstitü ve çeşitli kurumlarda halen devam etmektedir.

Son olarak, Batılı mütercimler, yaptıkları Kur'an tercümelerinde, çoğu zaman kasıtlı olarak yanlışlıklar yapmış, ayetlerin manalarını tahrif etmişlerdir. Bu tercümelerin mukaddimelerinde Kur'an'ın, Hz. Muhammed'in görüş ve düşüncelerinden ibaret olduğunu, O'nun vefatından sonra Kur'an'ın cem ve istinsahı esnasında orijinalliğinin kaybolduğunu, bazı kısımlarının sonradan çıkarıldığını iddia etmişlerdir. İslam, Kur'an ve Hz. Muhammed (s.a) hakkında tarihî ve ilmî gerçeklere ters düşen, yanlış ve maksatlı bilgiler vermişlerdir. Bazıları ise tercümelerinde Kur'an surelerinin sıralanışındaki sıralamaya uymamış, nadir rivayetlere dayanarak kendince sıralama yapmıştır.⁴⁰ Bu bakımdan onların yapmış oldukları tercümelerin çoğu zaman ilmî kaygı ile hazırlanmadığı görülür.

4. İlmî Oryantalizm Dönemi

Açıkça Hristiyanlaştırmaya yönelik, karakteri itibariyle de İslam'a düşman olan hedeflerine rağmen, 17. yüzyıl sonlarından 18. yüzyıla kadar devam eden bir eğilim ortaya çıkmıştır. Bu eğilim sahipleri, İslam'a biraz da sempati içeren objektif ve tarafsız bir gözle bakmaktaydılar. Bu durumu, o zamanın Avrupa'sına egemen olmaya başlayan ve genel anlamda kiliseye karşı olan rasyonalizm akımının ortaya çıkması da teşvik etmiştir.⁴¹

18. yüzyılda saldırgan tutum, nispeten hafifleyip zayıflamaya başlamıştır. Fakat bu, dönemin düşünürlerinin İslam hakkında insaf ve hakperestliğinden değil, hürriyetçi olanından dinsiz ve materyalist olanına kadar çeşitli inançtaki bu düşünürlerin, Hristiyanlığa olan düşmanlığından kaynaklanmaktaydı. Bu düşmanlık, İslam'ı daha titiz ve nezih bir şekilde araştırmaya, İslam'ı daha iyi anlamaya sevk

³⁹ Sönmezsoy, *a.g.e.*, s. 30.

⁴⁰ Aydar, *a.g.e.*, ss. 145-146.

⁴¹ Zakzuk, *a.g.e.*, s. 21.

etmiştir. Hatta bunlardan, resmî Katolikliği çürütmek için Müslümanlığı savunanlar bile olmuştur.⁴²

İslam'ı tanımak konusunda yapılan ilk ciddi bilimsel girişimler, Hollanda Utrecht Üniversitesi'nde Doğu Dilleri Profesörü olan Hadrian Reland (v. 1718) tarafından gerçekleştirilmiştir. 1705 yılında iki cilt halinde Latince olarak “*ed-Diyânetü'l-Muhamediyye*” isimli bir kitap yayımlamıştır. Eserin büyük bir rağbet görmesi, yazar hakkında İslam'ın propagandasını yapıyor ithamıyla çeşitli şüphelerin meydana gelmesine sebep olmuştur. Oysa onun tek amacı, İslam dinini doğru bir şekilde anlamak, böylece eskisinden daha etkili bir metotla Hristiyanlığın İslam'la mücadele etmesini sağlamaktır. Fakat Katolik Kilisesi bu kitabı, okunması ve bulundurulması yasak olan kitaplar listesine almıştır. Buna rağmen kitap, İngilizce, Fransızca, Almanca, Hollandaca ve İspanyolcaya çevrilmiştir.⁴³

Modern Oryantalizmin başlangıcı, Fransız İnkılabı'ndan sonra, Cumhuriyetçi hükümetin 29 Nisan 1795'te Paris'te “L'Ecole Superieur des Langues Orientales Vivantes”in (Yaşayan Şark Dilleri Okulu) tesisi ile başlamıştır. Sylvestre de Sacy (v. 1838) bu okula ilk Arapça öğretmeni olarak seçilmiş, 1824'te ise bu okulun direktörü olmuştur. Bu mektep, bütün Avrupa'ya ve doğuya diplomatik çevrelerde görev alacak tercümanları ve bilim adamlarını yetiştirmiştir. 1830'da Fransızlar Cezayir'e çıktıklarında, resmi bildiriye Arapça'ya tercüme eden Sacy olmuştur. 1822'de kendisi “Societe Asiatique (Asya Derneği)”in ilk başkanı olmuş ve doğu ilmi ile genel fayda arasında akılcı bir yol bulmuştur. 1312 Viyana Konsili'nden beri Avrupa, ilk defa Sacy'nin eserlerinde bir metodoloji prensibi ile bir bilimsel prensibin başbaşa faaliyet gösterdiğine şahit olmuştur.⁴⁴ Sacy, Modern Oryantalizmin babası kabul edilmiş, 19. yüzyıl Avrupa'sının ileri gelen otoritelerini yetiştirmiştir. Fransız üniversitesi ve akademisi, İspanya, Norveç, İsveç, Danimarka, ve özellikle Alman okulları, onun aracılığı ile dünyaya gözlerini açan öğrencilerle dolmuştur.⁴⁵

⁴² Abdülaziz Hatip, *Kur'an ve Hz. Peygamber Aleyhindeki İddialara Cevaplar*, Nesil Yay, İstanbul, 1997, s. 23.

⁴³ Zakzuk, *a.g.e.*, ss. 22-23.

⁴⁴ Cerrahoğlu, *a.g.m.*, s. 103.

⁴⁵ Cerrahoğlu, *a.g.m.*, s. 104.

Almanca'nın egemen olduğu ülkelere gelince, buralardaki üniversiteler, o zamana kadar hala Hristiyan din adamlarının kontrol ve tasallutu altında kalmaya devam etmekteydi. Bu yüzden Almanya ve Avusturya'da laik müsteşirlik ilk defa, başta Joseph Won Hammer Purgstall'ın (v. 1856) bulunduğu bir grup gönüllünün eliyle ortaya çıkmıştır. Böylece müsteşirlik ilk defa 19. asırda bir ilim olarak şekillenmeye başlamıştır.⁴⁶

19. yüzyıl, dünya üzerinde egemenliğini kesinleştirmesine paralel olarak, Avrupa'nın, bu yeni konumuna uygun bir şekilde yeniden şekillendiği bir yüzyıl olmuştur. Yeni kurumların, antropoloji, sosyoloji vb. yeni bilim dallarının ortaya çıkışı da bu yüzyılda olmuştur. Oryantalizmin akademik bir disiplin olarak kurumsallaşması ve modern Batılı sosyal bilimlerden destek alarak gelişmesi bu dönemde gerçekleşmiştir. Önceki yüzyıllarda Avrupa'da yaygın olan İslam ve Doğu hakkındaki imaj, yeni geliştirilen söylemler, yöntemler ve bilim ışığında daha akademik bir çerçevede üretilmeye başlanmıştır.⁴⁷ Büyük oryantalizm cemiyetleri de bu asrın ilk yarısından itibaren kurulmaya başlamıştır. Bu cemiyetlerden bazıları ise şunlardır:

- 1786'da Asiatic Society of Bengal (Bangladeş Asya Cemiyeti)
- 1822'de Paris'te Soci  t   Asiatique (Asya Cemiyeti)
- 1823'te Londra'da Royal Asiatic Society (Asya Kraliyet Cemiyeti)
- 1845'te Deutsche Morgenlandische Gessellchaft (Alman Şark Cemiyeti)⁴⁸

Kısa zamanda bu cemiyetler, çeşitli dergi ve yayınlar çıkarmak için faaliyete geçmişlerdir. Hammer, Avrupa'da ilk özel oryantalizm dergisini çıkaran kişi olmuştur. Bu dergi "*Yenâbiu'ş-Şark (Şark Kaynakları)*" adıyla 1805'den 1818'e kadar Viyana'da yayınlanmıştır. Paris'te 1895'te *İslam Dergisi*, 1906'da ise, daha sonra *Mecelletü'd-Dirasâti'l-İslamiyye* adını alan *Mecelletü'l-Alemi'l-İslamî*,

⁴⁶ Zakzuk, a.g.e., s. 29

⁴⁷ Yücel Bulut, "Oryantalizmin Tarihsel Gelişimi Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Marife*, sy. 3, s. 25.

⁴⁸ Sönmezsoy, a.g.e., ss. 30-31.

1912’de Petersburg’ta ömrü kısa süren *Mir İslam* dergileri yayın hayatına girmiştir. 1911’de de, Orta Doğu misyonerlerinin başkanı olan S. Zwemer (v. 1952)’in eliyle *el-Alemü’l-İslamî* isimli dergi çıkarılmıştır.⁴⁹

Yine 19. asırda, oryantalistlerin ilk milletlerarası kongreleri yapılmaya başlanmıştır. Bu kongreler, farklı bölgelerde yaşayan müsteşriklere, aralarındaki organizasyonu ve irtibatı kuvvetlendirmek, doğrudan doğruya birbirlerinin çalışmalarından haberdar olmak ve faaliyetlerini birleştirmek suretiyle fikir ve enerji israfına sebep olan mükerrer çalışmalardan sakınma fırsatını vermiştir. İlk milletlerarası kongre ise 1873 yılında Paris’te yapılmıştır. O günden itibaren bu tür kongreler, muntazam bir şekilde gerçekleştirilmeye devam etmiştir.⁵⁰

Bu asrın sonunda, Arabiyât ve İslamiyât alimlerinin birçoğu, aynı zamanda umumî manada Samiyât alimleri vasfıyla veya İbranî araştırmaları ya da Kitab-ı Mukaddes incelemelerinde mütchassis olmakla meşhur olmuşlardır. Nitekim Julius Wellhausen (v. 1918), Ignaz Goldziher (v. 1921) ve Theodor Nöldeke (v. 1930) bunlardandır.⁵¹ 1980’li yıllardan itibaren İslam’ın medeniyet birikimini incelemeye yönelik faaliyetlerden ziyade, doğrudan İslam toplumlarının siyasal ve sosyal dinamiklerini incelemeye yönelik bir oryantalist çizgi başlamıştır.⁵²

Oryantalizm, en parlak dönemini 19. asrın ikinci yarısı ile 20. asrın ilk yarısında yaşamıştır. Bu dönem, çalışmalarıyla öne çıkmış bazı isimler yetişmiştir. Halen onları takip eden pek çok oryantalist yetişmektedir.

Günümüzde de Amerika ve Avrupa üniversitelerinin birçoğunda, İslam araştırmaları yapan akademik birimler bulunmaktadır. Müsteşriklerin 19. asrın ortası ile 1960 arasında 60.000 kadar kitap yayınladıkları tespit edilmiştir. Büyük ansiklopediler, sözlükler, fihrist ve indeksler hazırlamışlardır.⁵³ Bu çalışmalar hala birbiriyle sınıksız, güçlü ve sistemli bir şekilde sürdürülmeye devam ettirilmektedir. Çeşitli oryantalist dernekler ve kongreler halen faaliyetlerini

⁴⁹ Sönmezsoy, *a.g.e.*, s.31.

⁵⁰ Zakzuk, *a.g.e.*, s. 32.

⁵¹ Zakzuk, *a.g.e.*, s. 30.

⁵² Davutoğlu, *a.g.m.*, s. 43.

⁵³ Yıldırım, *a.g.e.*, s. 29.

sürdürmekte, oryantalist çalışmalarıyla meşhur pek çok enstitü, Avrupa ve Amerikan üniversitelerinde faaliyetlerine devam etmektedir.⁵⁴ Kurmuş oldukları bu enstitü ve derneklerde yaptıkları faaliyetlerin değerlendirilmesi, tahkik edilmesi, İslam aleyhine yapılan çalışmalarla ilgili onların bakış açılarını düzeltmek ve ortaya attıkları iddiaları cevaplamak ise bize düşen önemli bir görevdir.

Özetle söylemek gerekirse, Avrupa'nın pek çok ülkesinde farklı tarihlerde başlayan ve farklı sebeplerle ortaya çıkan oryantalizm faaliyetleri, Orta Çağ din algısından zamanla kurtularak, İslam dünyasındaki eserlerin tercüme edilmesiyle birlikte bütün Avrupa ülkelerinde hız kazanmış ve akademik özelliğe bürünmüştür. Bunun sonucunda kurumsallaşmalar başlamış, kitap ve dergi yayınları çoğalmıştır. Batı dünyasındaki ilmî gelişimin yanı sıra bilimsel ve teknik gelişmeler, sömürge ve emperyalist faaliyetler ve misyonerlik hareketleri de bu çalışmaların yoğunlaşmasında etkili olmuştur.

⁵⁴ Bulut, *a.g.m.*, s. 34.

BİRİNCİ BÖLÜM

ORYANTALİSTLERE GÖRE

KUR'AN VAHYİ

A. Vahiy Doktrini

Yahudi ve Hristiyan oryantalistler vahiy müessesini kabul etmekle birlikte, kendi kutsal kitaplarında, özellikle Yeni Ahit'te vahyin mahiyeti ve kaynağı konusunda ittifak halinde olamamışlardır. Söz konusu Kur'an vahyi olduğunda ise, kendi bakış açıları doğrultusunda Kur'an'ın ilahi vahiy mahsulü olduğunu neredeyse tamamı reddetmektedir. Dolayısıyla bu çizgide Kur'an vahyinin izahını yapmaya yönelmişlerdir. Çünkü onlara göre Müslümanların kutsal kitabı olan Kur'an, vahiy mahsulü değildir. Buna dayanarak oryantalistler genellikle yapmış oldukları çalışmalarda Kur'an vahyi meselesini temel almışlardır. Bu bakımdan onların çalışmalarından vahiy doktrinine dair örnekler sunularak, muhtelif açıklamalar yapılacaktır.

“Vahiy” kelimesi, Kur'an nazil olmadan önce Cahiliye devri edebiyatında sıkça kullanılan bir kelimedir. Bu durum, “vahiy” kelimesinin hem Kur'an öncesi döneme ait hem de Kur'an'ın indirilişi ile kazanmış olduğu semantik anlamlarını tespit etmeyi kolaylaştırmaktadır.⁵⁵ Vahiy, bir fikir veya emrin Allah tarafından bir peygambere ilham olunmasıdır. Kelime kök bakımından Arapça'ya akraba olan Sami dillerden Aramîce'de “acele etmek”, Habeşçe'de “etrafını dolaşmak, gitmek, teşhis etmek” anlamlarına gelmektedir. Arapça'da ise süratle işaret etmek, bir işte sürat göstermek, yazı yazmak, elçi göndermek, gizlice bir şey söylemek manasını taşımaktadır.⁵⁶

Vahiy olarak tercüme edilen “evhâ” fiili, Hz. Muhammed'in peygamberlik tecrübesini ifade etmekte, Kur'an'ın birçok yerinde teknik bir terim olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte, kelimenin teknik bir terim olmadan kullanıldığı yerler de vardır. Nitekim Meryem Suresinin 11. ayetinde Zekeriya Peygamber'in mabetten çıkarak “halkına, sabah akşam hamd etmeleri gerektiğini” vahyettiği ifade edilmektedir. Buradaki vahiy kelimesinin anlamı, el veya başla işaret etmektir. Cahiliye döneminde “vahiy” yazı anlamına gelmekte olup, ancak daha çok taş üzerine yazılmış olan yazılar için kullanılmaktaydı. “Gözlerin vahyi, onların

⁵⁵ Toshihiko Izutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, çevr. Süleyman Ateş, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, ts., s. 195.

⁵⁶ A. J., Wensinck, “Vahiy”, *İslam Ansiklopedisi*, MEB Yayınları, İstanbul, 1986, XIII/142.

konuşmasıdır” sözünde geçen vahiy kelimesi, onun bir başka dikkat çekici kullanımını göstermektedir.⁵⁷

Müfessirlerin çoğu, Kur’an’da geçen vahiy kelimesini teknik terim olarak kabul etmekle birlikte Richard Bell (v. 1952), bu kelimenin Kur’an’da teknik terim olarak kullanılmadığını düşünmekte ve onun “fikir vermek”, “ima etmek” anlamlarına geldiğini söylemektedir.⁵⁸ W. Montgomery Watt’a (v. 2006) göre ise genel olarak “haberleşme (communication)” anlamında olup, “konuşma” kelimesinde görülen ifade tamlığından mahrum bulunmaktadır.⁵⁹

Toshihiko Izutsu (v. 1993), vahiy kelimesinin asıl semantik şartlarını üç noktada toplamaktadır:

- Vahiy her şeyden önce haberleşmedir.
- Bu haberleşmenin sözlü olması zorunlu değildir. Kullanılan işaretlerin dil işaretleri olması şart değildir.
- Bu haberleşmede daima bir sırlılık, gizlilik ve özellik vardır.⁶⁰

Oryantalistlerin, İslamî terimlerin çoğunun kökenini araştırırken, İbranice, Süryanice, Habeşçe gibi dillerle irtibat kurmaları, bir tür gelenek haline gelmiştir, diyebiliriz. Bu durum, görüldüğü üzere vahiy kavramı için de geçerli olmuştur. Elbette bunun nedeni, Kur’an’ın kaynağının Yahudilik veya Hristiyanlık olduğunu ispat etme çabasıdır.

Köken ve anlam itibarıyla vahiy kavramına ilişkin oryantalistlerin izahlarını ele aldıktan sonra onların vahiy olayını nasıl algıladıklarına dair açıklamalarına bakıldığında zaman, 20. yüzyılda yaşamış oryantalistlerden Macar müellif Ignaz Goldziher’in, vahiy üstün özelliklere sahip insanlara isabet eden bir hastalık şeklinde açıkladığı görülmektedir. Ona göre peygamberlerin ve havarilerin gayretleri bu hastalıktan ibarettir.⁶¹ Ancak onun vahiy bir hastalıktan ibaret görmesi, mahiyet

⁵⁷ Montgomery Watt, *Modern Dünyada İslam Vahyi*, çevr. Mehmet S. Aydın, Hülbe Yay., Ankara, 1982, s. 33.

⁵⁸ Watt, *a.g.e.*, s. 33.

⁵⁹ Watt, *a.g.e.*, s.34.

⁶⁰ Izutsu, *a.g.e.*, ss. 196-197.

⁶¹ Ignaz Goldziher, *el-Akide ve Ş-Şeria fi’l-İslam*, trc. Muhammed Yusuf Musa ve diğerleri, Daru’l-Kütübi’l-Hadise, Mısır, ts, s. 12.

itibariyle anlaşılması zor olan bir vakıyı izahta çok basit kalmaktadır. Zira bu tür hastalıklara maruz olan insanların hiçbiri peygamberlik iddiasında bulunmamışlardır.

Richard Bell ise vahyi bir fikrin muhataba çok hızlı bir şekilde ulaştırılması olarak yorumlamaktadır. Bunu da yanıp sönen bir lambaya benzeter. Bell, Hz. Peygamber'in uzun meditasyonlardan sonra ansızın meydana gelen bir aydınlanma veya ilhamla karşı karşıya gelmekte olduğunu söylemektedir. Hatta Hz. Peygamber, düşüncenin daha açık ve duru olduğu gece vakitlerini vahiy zamanı olarak seçmektedir. Bell, bu yaklaşımla vahyi Hz. Peygamber'in kontrolü altında varsaymaktadır.⁶²

Bell'in, vahyi ilham olarak açıkladığı yaklaşıma benzer bir başka anlayış Hristiyan teolog Paul Tillich'te (v. 1965) görülmektedir. Tillich, kendi dini bakış açısıyla vahyi bir vecd hali olarak görmektedir. Ona göre, vahiy, "huşu içinde hayret"i davet eden bir olayın meydana gelmesidir. Bu tecrübe, içerisinde aklın kendi normal suje-obje yapısını aştığı bir hali olan vecd halidir. Vecd halindeki akıl, bir halin subjektif yanı olup, burada bu hali davet eden bir olay vuku bulur. Bütün bu halin meydana gelmesi, vahiydir. Vahyin bilgisi, varlığa ait sırrın vahyinin bilgisidir; yoksa varlıkların mahiyeti ve onların birbirleriyle olan münasebeti hakkındaki bilgi değildir.⁶³

Vahyi "kolektif bilinçaltı" ya da "yaratıcı hayal" nazariyesiyle izah eden⁶⁴ Montgomery Watt ise, vahiy teriminin yorumlanmasındaki güçlüğü, ayeti de referans göstererek şu şekilde açıklamaktadır:

*"Allah bir insanla (doğrudan doğruya) konuşmaz. Ancak vahiyle veya perde arkasından konuşur yahut bir elçi göndererek izni ile dilediğini vahyeder... İşte sana da böylece emrimizden bir ruh vahyettik."*⁶⁵ Bu, vahyin çeşitli şekillerde olduğunu göstermektedir. 'Örtünün ardından' ifadesi, muhtemelen vahiyle birlikte bir görüntünün bulunmadığı anlamına gelmektedir. Bütün bu söylenenlere rağmen, vahiy bir aracı kanalıyla geldiği zaman bir görüntünün olduğu, bunun ise bir melek

⁶² İsmail Albayrak, "Richard Bell, Kur'an Çalışmaları ve Kur'an Vahyi Hakkındaki Görüşleri", SAÜİFD, sy. 3, s. 277.

⁶³ J. Heywood Thomas, "Paul Tillich", çevr. Mehmet Dağ, AÜİFD, XXII/209.

⁶⁴ Watt, *Modern Dünyada İslam Vahyi*, s. 148.

⁶⁵ Şûra 42/51.

*olduğu düşünülebilir. Fakat melek görüntüsü ile ilgili herhangi bir tasvir ve açıklamanın yokluğu, bu şekilde düşünmeyi zorlaştırmaktadır. Hz. Muhammed bir meleğin varlığını belki de dolaylı olarak fark etmekteydi. Kur'an'ın ifadelerine bağlı kalındığı sürece, vahiy konusunda bu söylenenlerden daha fazlasını söylemek mümkün görünmemektedir.”*⁶⁶

Bu söylemlerden de anlaşıldığı üzere, İslam'daki vahiy anlayışı ile oryantalistlerin Kur'an'a ilişkin vahiy anlayışı birbirinden tamamen farklıdır. Zira oryantalistlerin çoğuna göre Kur'an'ın ilahiliği söz konusu değildir. Kur'an Hz. Muhammed (s.a)'in eseridir. Bunu da pek çok oryantalist eserinde açıkça dile getirmiştir.

Nitekim İngiliz oryantalistlerden Sir William Muir'in (v. 1905) “*Vahiyler apaçık O'nun kendi esinlenmesi, telkinidir.*” diyerek Kur'an-ı Kerim'in vahiy olmadığını ve Hz. Muhammed (s.a.) tarafından yazıldığını kabul ettiği açıkça anlaşılmaktadır.⁶⁷ Bir diğer İngiliz oryantalist Margoliouth (v. 1940) de Kur'an-ı Kerim'in Hz. Muhammed'in kendi eseri olduğu teorisini aynen kabul etmiştir. Zira O, “*Kur'an Muhammed'in kendi eseridir*” fikrine tüm kitaplarında yer vermiştir. Hz. Muhammed'in yirmi üç yıl konuşarak misyonunu anlattığını, gruplar halinde onun dinine dönenler olduğunu, ikna olmayanlara ise kılıcını çektiğini ve yüzlerce binlercesini kılıçla kazandığını ifade etmektedir.⁶⁸

Alfred Guillaume (v. 1965) da “*İslam*” adlı eserinde bugün dünyadaki milyonlarca insan tarafından sevilen ve sayılan Hz. Muhammed'in hafızasının ürünü olan Kur'an söz konusu edildiğinde objektif olmanın fazla zor olmayacağını, fakat O'nun hayatı hakkında yazmanın son derece zor olduğunu, bazı Batılı araştırmacıların da bu konuda aceleci davrandıklarını⁶⁹ söylerken, yine diğer oryantalistler gibi Kur'an'ın Hz. Muhammed (s.a)'in eseri olduğunu dile getirmektedir.

⁶⁶ Watt, *a.g.e.*, s. 34.

⁶⁷ Esma Atay, “İlk Dönem İngiliz Oryantalistlerin Kur'an Çalışmaları W. Muir ve D. S. Margoliouth Örneği”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2006, s. 38.

⁶⁸ Atay, *a.g.e.*, s. 89.

⁶⁹ Alfred Guillaume, *İslam*, Penguin Books, England, 1956, s. 20.

Gibb, (v. 1971) ise Hz. Muhammed doktrininin kaynakları meselesinin, Batıdaki Yahudi ve Hristiyan alimlerini geniş bir şekilde ilgilendirdiğini açık bir şekilde ifade ederek şöyle söylemektedir: *“İslam geçmiş dinlerin fikirleriyle bir birlik teşkil etmekte idi... Unutmamak gerekir ki Kur’an, dini sezgi esasları üzerine temellenmiş veya onunla uygun halde bulunan, umumî aklın felsefi bir tefsiri olan ilahi bir eser değildir... Hakikattir ki, İslam’da muahhar bir teolojik sistemin tekâmül edişi, çok eski alimler tarafından hazırlanmıştır.”*⁷⁰ Gibb’in Kur’an’da herhangi ilahi bir vasıf bulunmadığını söylemesinden ziyade İslam’ın kaynağını Kur’an olarak görmeyip, bu dini İslam alimlerine münhasır kılması dikkat çekicidir.

Ayrıca Guy Monnet 1978 senesinde Journal Asiatique mecmuasının 264. cildinin 361-362. sayfalarında yaptığı bir kitap tanıtımında, John Burton’un şu sözleri cesaretle söylediğini zikretmektedir: *“Biz sadece Muhammed’i, Kur’an metinlerini neşirden alıkoyan sebep üzerinde durduk. Bu anlayışa göre sonuç olarak, Muhammed’in bu konudaki fonksiyonu inkar edilemez görünmektedir. Bugün elimizde bulunan Kur’an metni, Muhammed’in telif ettiği Mushaftır.”*⁷¹

Fakat şunu ifade etmek gerekir ki, Kur’an’ın Hz. Muhammed (s.a) tarafından ortaya konulduğunu iddia etmek için, hiç tahsil görmemiş ümmi bir adamın böyle yüksek bir kitabı ve hiç olmazsa ona benzer bir şeyi vücuda getirebildiğine bir başka misal gösterebilmek gerekir. Halbuki Dünya tarihinde böyle bir misal bulmak mümkün değildir.⁷² Müslümanlara göre Kur’an-ı Kerim’in ilahî vahiy olması, dogmatik bir gerçektir. Bu bakımdan Kur’an ne Hz. Peygamber ne de bir başkasının zihin ürünü olabilir.

Bütün bunların yanı sıra azınlık bir grup olsa da oryantalistlerin bazılarının Kur’an’ın Allah tarafından gönderilmiş bir vahiy olduğunu ifade ettikleri görülmektedir. Mesela İngiliz tarihçi Thomas Carlyle (v. 1881), Kur’an-ı Kerim hakkında şu ifadeleri kullanmaktan kendini alamaz: *“Bu kitap bütün yasa ve uygulamaların temeli olmuştur. Düşünce ve davranışların rehberidir. Tanrı tarafından verilen bir ilham, bir vahiydir. Ona bütün dünyanın uyması ve ona göre*

⁷⁰ Cerrahoğlu, a.g.m., s. 125.

⁷¹ Cerrahoğlu, a.g.m., s. 122.

⁷² İsmail Fennî Ertuğrul, *Hakikat Nurları*, Sebil Yay. İstanbul, 1994, s. 31.

davranması gerekir."⁷³ Ancak birkaç paragraf sonra şunları ilave eder: “*Şunu belirtmek zorundayım ki, benim en zahmet çekerek okuduğum kitaplardan biri de budur. Karışık, bıkkınlık verici bir düzensizlik, anlaşılması güç, bitmez tükenmez tekrarlar, insanın soluğunu kesen uzunluklar, karmakarışık ifadeler; çekilmez bir saçmalık!*”⁷⁴ Dolayısıyla Kur’an’ı ilahi vahiy ürünü olarak görseler dahi bu durum, onların bu Kitabı tamamen kabullendikleri anlamına gelmemektedir.

İngiliz muharriri Kennedy tarafından “Şark Din ve Felsefeleri” adıyla yayınlanan kitabın 132. sayfasında bulunan şu ifadeler dikkat çekmektedir: “*Bütün Dünya üzerinde iki yüz milyon Müslüman’ın dini Kur’an üzerine müessesidir. Bu bir kitaptır ki, onun hakkında pek az yüksek tenkit icra edilebilir. Ondaki vahiyler doğrudan doğruya Allah’tan Muhammed (s.a)’e gelmiştir. Bu vahiyler Muhammed (s.a)’in yüzlerce muasırı tarafından tasdik ve uzun bir Arap ananesiyle teyit olunmuştur. İhtimal ki Kur’an, Müslümanların onun en fazla okunan kitap olduğu hakkındaki iddialarına salahiyet verir. Çünkü Mukaddes Kitap İngiltere gibi bir memlekette ve Avrupa Kıtası’ndaki memleketlerde ahalinin hayatına ne kadar girmiş ise Kur’an bundan daha ziyade olarak girmiştir. Bundan başka Kur’an’ın dikkate değer bir adamın ruhanî inkişafına rehber olmak haysiyetiyle, bizim dikkatimizi çekmeye daha çok hakkı vardır.*”⁷⁵

Kısacası, oryantalistlerin çoğu, vahiy müessesesini kabul etmekle birlikte Kur’an’ın ilahilik vasfının bulunduğunu kabul etmezler. Eserlerinde Kur’an vahyini kendi kendine oluşturup, istediği zaman istediği değişikliği yapma tasarrufuna sahip bir peygamber imajı ortaya koyarlar. Halbuki Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet’in en önemli ortak özelliği, bu dinlerin Allah tarafından vahyedilmiş olmasıdır. Kur’an ise en son vahyedilen kitaptır.

Vahiy, Allah’ın iradesinin peygamberler aracılığıyla bildirilmesidir. Dolayısıyla kaynak unsur Allah, alıcı ise insanlardır. Vahyin tebliğ edilmesi için peygamberler ancak bir aracıdır. Oryantalistlerin çoğunun ortaya koyduğu iddialarda olduğu gibi Kur’an, Hz. Peygamber’in eseri değildir; bilakis Allah Teala tarafından Hz. Peygamber’e verilmiş en büyük mucizedir.

⁷³ Thomas Carlyle, *Kahramanlar*, çevr. Behzat Tanç, Beyaz Balina Yay., İstanbul, 2000, s. 86.

⁷⁴ Carlyle, *a.g.e.*, s. 86.

⁷⁵ Ertuğrul, *a.g.e.*, s. 451.

B. İlk Vahiy

Oryantalistlerin detaylı olarak üzerinde durdukları mevzulardan biri de ilk vahiy meselesidir. Dolayısıyla burada, Hz. Peygamber'e vahiy gelmeden önceki inzivaya çekilme durumu, ilk vahyin gelişi ve ilk vahiy olan "ikra" kelimesiyle alakalı yaptıkları izahlar ele alınacaktır.

1. Hz. Peygamber'in Tahannüsü

Hz. Peygamber (a.s)'in nübüvvetle görevlendirilmeden önce Hira mağarasındaki tahannüsü tarihî bir gerçektir. Ancak oryantalistler bu konu üzerinde durarak, kendi görmek istedikleri şekilde hadiseyi yorumlamışlardır.

Öncelikle Reinhart Dozy'nin (v. 1883) konuyla ilgili ortaya koymuş olduğu efsanevî tarzdaki sahneyi mutlaka zikretmek istiyoruz. Kendisi bu olayı şöyle anlatmıştır: *"Mekke'den bir saat mesafede Hira Dağı'nın üzerinde belli olmayan bir devirde ailesiyle beraber yaşıyordu. Ruhunun zaten altı aydan beri azgın azgın kopan fırtınaları, köpürüp coşmaktan vazgeçmemiştir. Çoğunlukla namaz kılar, oruç tutardı. Bu keyfiyet ise bilindiği üzere keşfi visionairelerin yeteneklerini son derece harekete geçirir ve uyarır.*

*Bu yerde hiç yeşillik görülmez. Görülen ancak yalçın kayalar, sarp inişler, dehşetli uçurumlardır. Burada sesiyle kulağı sakinleştirecek akarsu yoktur. Burada ayak hiçbir latif çimen üzerine basmaz. Burada göz, bâsıraya canlılık verebilecek çiçekler hiç bulamaz ve yorgun seyyah altında dinlenmek için burada ağaç gölgesine rast gelmez. Derelerde, dağların başlarında yuvarlanmış cisim taşlar ve kaya kütleleri yatar. Güneşin pek keskin ışığını, buldukları yöne bakan gözleri adeta yakacak bir surette akseder ve üzerlerinde yürüyenlerin ayaklarında kabarcıklar olacak derecede ısınırlar. Keşflere hakikaten çok müsaittir."*⁷⁶

⁷⁶ Reinhart Pieter Anne Dozy, *Tarih-i İslamiyet*, çevr. Abdullah Cevdet, Matba-i İctihad, İstanbul, 1928, ss. 41-43.

Dozy'nin bu ifadelerini aynen nakletmek istedik. Çünkü Dozy, Hira mağarasının çevresinden öyle bir bahsetmiştir ki, böyle bir ortam en sonunda da ifade ettiği gibi kişiye keşif ve ilham vermesine ve onun hayale kapılmasına yol açar. Böylece Dozy, Hz. Muhammed (s.a)'in burada, gördüklerinin, ancak hayalden ibaret olabileceğini ortaya koymak istemiştir.

Sir William Muir de Hz. Muhammed'in ilk vahiy tecrübesinden bahsederken şunları söylemiştir:

*“On beş yılını göze çarpan herhangi bir olay ya da onu diğer kişilerden ayıran hiçbir şey olmadan, sessiz bir biçimde ailesinin yanında geçirmiştir. Kırk yaşları civarında Hz. Muhammed'in ruhunda yeni bir hayat canlanmıştır. Şehre birkaç kilometre uzaklıkta bulunan Hira Dağı'nda yalnız kalmaya ve derin düşüncelere dalmaya başlamıştır. Kendinden geçiren hayallere düşmüş ve sonunda kendini doğruluğa çağıran bir peygamber ve reformcu olarak adlandırmıştır.”*⁷⁷ Görüldüğü üzere Muir, Dozy gibi bu konuda detaylı izahlara gerek duymasa da söz konusu iki oryantalistin ortak kabulü, Hz. Muhammed'in burada gördüklerinin hayal ürünü olduğu şeklindedir.

Tor Andrae (v. 1947) ise Hz. Peygamber'in inzivasını, inzivaya çekildiği yer ve zamanları şu şekilde aktarmıştır:

“Allah'ın, Hz. Muhammed'i elçisi yapmak isteyeceği zaman yaklaştıkça, kutsal öge ve onun çağrışımları ilk kez Hz. Muhammed'in rüyalarında kendini belli etmeye başladı. Şafak vakti kadar net rüyalar görüyordu. Gittikçe yalnızlığı çok sevmeye başladı. Şehirden uzakta dağ vadilerinde ve patikalarında dolaşıyordu. Taşlar ve ağaçlar bile onu “Esselamu aleyke ya Rasulallah” selamı ile selamlıyorlardı. Sık sık sesin nereden geldiğine bakıyor, ama ona seslenenin kim olduğunu keşfedemiyordu. Yılda bir kere bir aylığına ibadet için Hira mağarasına çekiliyordu. Görünmez çağrısı insanı yalnızlık ve sessizliğe iter. Peygamberler ve zalim kâhinler bile geçici bir süreliğine ormanda ya da dağ tepelerinde kalmayı ve

⁷⁷ Gülbahar Özan, “Sir William Muir'in Kur'an'a Bakışı”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2016, s. 10.

orada ruhun çağrısını beklemeyi severler."⁷⁸ Andrae, bundan sonra Hira mağarasında Hz. Peygamber'in yaptığı ibadetlerin daha çok Suriye Hristiyanlığının çileli uygulamalarına benzediğini, Suriye dindarlığında manastırdaki hayatın ideal sayıldığını, keşiş olmayan Hristiyanlar'ın bile zaman zaman inzivaya çekilmeyi sevdiklerini söyler. Ayrıca çok tanrılı dinlerde de aynı ibadet şeklinin örneklerinin olduğunu ifade ederek, Arbelalı Keşiş Habel'in, henüz bir putperest olduğu zamanlarda bile bir mağarada oturup, dünyanın hiçliği ve değersizliği üzerine düşünmesi örneğini verir."⁷⁹ Böylece Tor Andrae, Hz. Muhammed'in inzivaya çekilmesini, Hristiyanlıktaki ve bazı çok tanrılı dinlerdeki uygulamalara benzetmiştir.

Fransız oryantalist Maxime Rodinson da diğer oryantalistlerin izinden giderek bu olayı şöyle ele almıştır: *"Mekke'nin birkaç kilometre kuzeydoğusundaki bir mağaraya kapanma alışkanlığının ne zaman başladığını bilmiyoruz. Hira, Charles Huber'in ölümünden kısa bir süre önce betimlediği gibi, "tüm güzelliklerden yoksun", "kirli açık sarıdan kirli açık kahverengiye ve çamurlu bir griye" düşen "sıkıcı ve tekdüze renklerden" oluşan sarp ve kayalık bir yükseltiydi. Burada aklını derin düşüncelere yöneltmekten başka kesinlikle yapacak hiçbir şey yoktu."* Bu ifadelerden sonra Rodinson, bu alışkanlığın ilham kaynağının, Yahudi ve Hristiyan çileciler olabileceğini, birkaç Hanif'in de onları örnek alarak kendilerini gece tefekkürlerine vermiş olabileceğini iddia eder.⁸⁰ Ancak böyle bir iddiayı ortaya atarken herhangi bir dayanağı olmadan muhtemel ifadeler kullanmaktadır. Ayrıca böyle bir alışkanlığın Yahudi ve Hristiyanlar'da var olduğunu ve Hz. Muhammed'in onlardan ilham aldığını iddia ederken, Hz. Peygamber'in bu dinlerin etkisinde kaldığını göstermeyi amaçlamıştır.

Devamında da Rodinson, Hz. Muhammed'in bu mağarada ne istediğini, ne aradığını, ne yaptığını kendi kendine sorguluyor ve bu konuda sağlam bilgi veren hiçbir güvenilir kaynağın bulunmadığını ve muhtemelen Allah ve emirleri hakkında söylenenlerden altüst olup, tanrısal alem konusundaki gerçeği aradığını ifade

⁷⁸ Bekir Armağan, "Tor Andrae'nin Eserlerinde Hz. Muhammed", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2012, s. 55.

⁷⁹ Armağan, *a.g.e.*, s. 55.

⁸⁰ Maxime Rodinson, *Muhammed*, çevr. Atilla Tokatlı, Doruk Yay., İstanbul, 2008, s. 97.

ediyor.⁸¹ Ancak Rodinson'un bu konuda güvenilir bilgi olmadığı şeklindeki ifadesi, Müslüman kaynaklara büyük bir haksızlıktır.

Verdiğimiz örneklerden de anlaşıldığı üzere oryantalistler genellikle, Hz. Peygamber (s.a)'in vahiy almadan önce bu şekilde inzivaya çekilmesini, keşişlerin ve Hristiyanların uygulamalarıyla kıyaslayarak, bunu onlardan öğrenmiş izlemine vermektedirler. Ayrıca Hira mağarası için yapmış oldukları betimlemeyle, oranın hayal kurmaya ve keşfe uygun bir mekan olduğunu ortaya koymaya çalışırlar. Ancak bu ifadeler, asılsız olmaktan öteye geçemezler.

2. İlk Vahyin Gelişi

Oryantalistlerin eserlerinde, ilk vahyin gelişi ile ilgili klasik anlatım genellikle yer almakla birlikte konuyu uzatmamak için burada yer verilmeyecektir. Burada önemli olan, bu vakıayı onların nasıl algıladığıdır. Bu nedenle onların bu tür açıklamalarına daha çok yer verilecektir.

İlk vahiy süreci, İngiliz oryantalist William Muir'e göre şöyledir:

Arap dünyasında İslamiyet'ten önce dinî, sosyal ve politik anlamdaki sıkıntı ve zorluklar yaşanmaktaydı. Ona göre Muhammed (s.a) bu problemleri, savaş ve yağmacılığı da içeren çeşitli taktiklerle halletmiştir. Hatta kendisi, VI. ve VII. yüzyıllarda Arap Yarımadası'nda yaşayan Hristiyanlık ve Yahudiliğin bu sorunlarla başa çıkamadığını kabul eder. Fakat Muir, Hz. Muhammed'i bunun için övgüye layık bulmaz. Çünkü Muir'e göre Hz. Peygamber, düşüncelerinin çoğunu zaten Hristiyanlık ve Yahudilik'ten almıştır. Ona göre Hz. Muhammed, sara nöbetleri geçirir gibi düşlere, hayallere dalıp, sonunda doğruluğa davet edici olduğuna kendini inandırmış ve emir getiren bir meleği gördüğünü zannetmiştir.⁸²

⁸¹ Rodinson, *a.g.e.*, s. 98.

⁸² Atay, *a.g.e.*, s. 40.

Tor Andrae ise Hz. Peygamber'i Kur'an'ın müellifi olarak görmesi sebebiyle O'nun Kur'an'da iki yerde ilk vahye gönderme yaptığını ve bunu bazılarının iddialarıyla mücadele için icra ettiğini ifade etmektedir:

“Bir cin ya da ruh tarafından ele geçirildiği iddialarıyla mücadele etmek için, Hz. Muhammed kulağına ya da kalbine Allah'ın sözlerini konuşan bir varlığı kendisinin bizzat gördüğünü ifade eden bir görünmeye iki farklı yerde gönderme yapar. Bu görüntüyü Necm suresinde şöyle tasvir eder: “Battığı zaman yıldızla andolsun ki, arkadaşınız sapmadı ve batıla inanmadı; o, arzusuna göre de konuşmaz. O (bildirdikleri) vahyedilenden başkası değildir. Onu güçlü kuvvetli ve üstün yaratılışlı biri öğretti. Sonra en yüksek ufukta iken asıl şekliyle doğruldu. Sonra yaklaştı, derken daha da yaklaştı. O kadar ki iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu. Bunun üzerine Allah, kuluna vahyini bildirdi.”⁸³ Aynı görüntünün kısa bir tasviri Tekvir Suresi 'nde de vardır: “O, şüphesiz değerli, güçlü ve Arş'in Sahibi'nin katından itibarlı bir elçinin getirdiği sözdür. O orada sayılan, güvenilen (bir elçi)dir. Arkadaşınız da mecnun değildir. Andolsun ki, onu apaçık ufukta görmüştür.”⁸⁴ Hz. Muhammed için kesin olan çağrı görüntüsü, böylece açık havada gördüğü bir görüntüydü. Görkemi ve ihtişamı, kendisine konuşan şeyin cin tائفesinden olmadığına kanaat getirten, içini titreten bir korkuyla dolduran bir varlık gördü. Semavi elçi aşağıya uçtu ve çok yaklaşınca geleceğin peygamberine içeriği tabi ki saygıyla gizli tutulan, fakat muhtemelen Allah'ın elçisi ve peygamberi olması yönünde bir emri teşkil eden bir mesaj verdi.”⁸⁵

Andrae'nin ardından Brockelmann (v. 1956) ise Hz. Muhammed (s.a)'in ilk vahiy tecrübesini hads nazariyesiyle açıklamakta ve diğer oryantalistler de olduğu gibi gördüklerinin hayalden ibaret olduğunu şu sözlerle açıkça ifade etmektedir: *“İlk defa Hira dağındaki şahsına has bir hads, şüphesini giderdi. Orada bir gün, kendisinin sonradan melek Cebrail kabul ettiği bir hayal görüldü. İçindeki, kendisinin Tanrı'nın elçisi olduğuna dair beliren sesi, buna dayandırdı. İlk defa ailesi onun peygamberliğine inandı ve kendini ilahî sesin çağırdığı nöbetler daha sık*

⁸³ Necm 53/1-10.

⁸⁴ Tekvir 81/19-23.

⁸⁵ Armağan, a.g.e., s. 63.

tekerrür edince, son şüpheleri de silindi. Bu hallerde işittiğine inandığı şeyler, kaybolur kaybolmaz, vahiy olarak bildirmeyi adet edindi.”⁸⁶

Rodinson da Hz. Peygamber’in ilk vahiy tecrübesini şu sözlerle anlatır: *“Muhammed düşünceye dalyor ve kendisini aydınlatması için Allah’a yalvarıyordu ve sonra bir gün bir şey oldu. Bu konuda elimizde bulunan en güvenilir kaynak, bizzat Muhammed’in sevgilisi Aşe’ye anlattıklarını aktaran söylentidir. Bu söylentiye göre Aşe şunları söyler: “Allah’ın Elçisi için buyruğun başlangıcı gerçek keşif şeklinde oldu ve günün birden gelişi (felak es-sabh) gibi geldi.” Bu Arapça tamlama, şafağın birden sökmesini belirtir. Güneşin yükselişiyile birlikte şafağın veya akşamın alacakaranlığının olmadığı bu topraklarda karanlığın birdenbire parçalanması Varlık’ın görüntüsü, belki de birinin varlığının olduğu hissi tıpkı böyle geldi.”* Bütün bunların ardından Rodinson şöyle bir soru sorar: *“Yoksa o hayal ürünü bir görüntü müydü?”⁸⁷* Muir ve Brockelmann’ın ifade ettiği gibi Hz. Muhammed’in gördüklerinin hayal ürünü olduğunu açıkça ifade etmeyen Rodinson, bu konuda ancak şüphe uyandırmak istemiştir.

Montgomery Watt ise Hz. Muhammed’in dönemin Mekke’sinin sorunları karşısında duyduğu endişelerin onu inzivaya çekilmeye yönlendirdiğini, çevredeki çorak, kayalık tepelerden birine, yalnız kalmak, dua etmek ve düşünmek için birkaç geceliğine, zaman zaman gittiğini belirttikten sonra şöyle devam eder: *“Bu ıssız gece ibadetleri esnasında tuhaf deneyimlere sahip olmaya başladı. Her şeyden önce canlı rüyalar ve uyanık halde bazı rüyalar görüyordu. Bunlardan özellikle ikisi özel bir önem arz ettiği için diğerlerinden ayrılıyordu. İlk önce ona gökyüzünde, ufka yakın, çok parlak bir varlık, çok yakın bir şekilde dimdik duruyor göründü. Ardından bu muazzam ve kudretli varlık, onunla arasında iki ok atımı veya daha az bir mesafe kalıncaya kadar aşağıya doğru hareket etti ve ona bir vahiy, yani Kur’an’dan bir parça ilettili. İkinci defasında da aynı parlak varlık bulunuyordu fakat bu sefer varlık, bir bahçenin yakınındaki bir ağacın yanındaydı ve ağacı tuhaf ve olağanüstü bir*

⁸⁶ Carl Brockelmann, *İslam Milletleri ve Devletleri Tarihi*, çevr. Neşet Çağatay, AÜİF Yay., Ankara, 1964, I/14.

⁸⁷ Rodinson, *a.g.e.*, s. 98.

biçimde kaplamıştı."⁸⁸ Görüldüğü üzere Watt, diğerlerinden farklı olarak Hz. Peygamber'in ilk vahiy tecrübesini, rüya olarak nitelendirmektedir.

Watt'a göre Hz. Muhammed, ilk önce bu parlak varlığın Allah'ın kendisi olduğunu düşünmüştür. Daha sonra bu varlığın melek Cebrail olduğunu teşhis etmiştir. Bu yorum değişikliğinin sebebini ise Watt, Hz. Muhammed'in Allah'ın görülemeyeceğine dair Yahudi öğretisinden haberdar olması ihtimaliyle açıklamıştır. Ancak bu olaylarla ilgili yorumun kesin olarak nasıl olduğunun önemli olmadığı kanaatindedir. Çünkü ona göre burada önemli olan, bunların, Hz. Muhammed'in kendisine Allah tarafından özel bir görev verildiğine dair inancına sağlamış olduğu destektir.⁸⁹

Hz. Muhammed'in gördüğü şeylerden dolayı korkmasını ve örtünün altına saklanmasını Watt, Eski Ahit'te de örnekleri olan, ilahî olana karşı hissedilen tehlikeli bir şeye karşı duyulan türden kadim semitik korku olarak açıklar. Bununla beraber örtüyü, vahyin gelmesini sağlamak maksadıyla üzerine almış olabileceğine de ihtimal verir. Ona göre bu korku, devrin Arap fikirlerine göre ruhlar veya cinler tarafından ele geçirilme korkusu olabilir. Bu düşüncesine, Mekkeli birçok kişinin, O'na vahiy gelmesini bu şekilde açıkladığını delil gösterir. Hz. Muhammed'in de zaman zaman bu insanların haklı olup olmadığı konusunda şüpheye düştüğünü de söyler.⁹⁰

Watt'a göre Hz. Muhammed'in görüp yaşadıklarının otantik bir anlatımı olmalıdır. Geriye dönüp baktığı zaman, ona görünüşü de böyledir. Hz. Muhammed'in yaşadığı şeyler, O'nun Allah'ın elçisi olduğu şeklinde bir düşünceye inanması için en önemli kanıttır. Bu olayların, Hz. Muhammed'in Allah'tan vahiy aldığı şeklindeki iddiasının bir vehim ya da uydurma olmadığını ve nesnel geçerliliğe sahip olduğunu teyit etmek için Kur'an'da yer aldığından bahseder. Ayrıca Watt, işler yolunda gitmediği zaman ve gelecek hakkında Hz. Muhammed karamsarlığa düştüğünde, O'nun, yaşadığı bu olayları hatırlayıp, ilahî görevine olan inancını

⁸⁸ Montgomery Watt, *Hazreti Muhammed Peygamber ve Devlet Adamı*, çevr. Erdem Türközü, İletişim Yay., İstanbul, 2015, ss. 23-24.

⁸⁹ Watt, *a.g.e.*, ss. 24-25.

⁹⁰ Watt, *a.g.e.*, ss. 31-32.

tazelediğini söyler.⁹¹ Ancak Watt, bu olayın her ne kadar Kur'an'da yer aldığından bahsetse de, onun Kur'an'ı Hz. Muhammed'in eseri olarak kabul ettiğini unutmamak gerekir. Bu durumda ona göre Hz. Peygamber, vahyin gelişine dair anlattığı hususlarda kendini desteklemek için eserinde de bu olaya yer vermiştir.

Bütün bu ifadelere rağmen şunu söylemek gerekir ki, vahiy gelmeden hemen önce bile Rasûlullah'ın düşüncesinde peygamber olacağına dair herhangi bir düşünce yoktu. Peygamberliğe talip olmak ve onu beklemek bir yana, onun ne olduğunu bile bilmiyordu. Vahyin nüzulü ve melekle karşılaşması, bir kişinin hiç beklemediği halde büyük bir olayla karşılaşması ve onun etkisi altında kalması gibi bir şeydi. Bu nedenle O, İslam'a davete başladığında Mekkeli müşrikler her türlü itirazı yönelttikleri halde, hiç kimse "Biz böyle şeyi Muhammed'den bekliyorduk; çünkü O bunun planlarını yapıyordu." diyememiştir.⁹²

Her ne kadar oryantalistler, Hz. Peygamber'in ilk vahiy hadisesine eserlerinde yer verseler de bu durum, onların böyle bir vakıayı kabul ettiği anlamına gelmemektedir. Nitekim onlar bu olayı, Hz. Peygamber'in hayali, keşfi veya peygamberlikle görevlendirildiği şeklinde kapıldığı bir zan olarak açıklamaktadırlar. Ancak bu söylemleri, herhangi bir delil sunmaksızın ortaya atılmış iddia ve iftiradan başka bir şey değildir.

Fransız bir Müslüman olan Paris Tıp Akademisi üyelerinden tanınmış Dr. Maurice Bucaille (v. 1998), Batı'nın bu saplantısını ve bunun doğurduğu bakış açısını şöyle dile getirmektedir:

"Nice kuşaklara asırlardır onların (Batılıların), insanlığın dinî meseleleri hakkında ne şekilde bilgi verildiğini, onların İslam dini ile alakalı her şeyde ne kadar cahil bırakıldıklarını bilmekteyiz. İslam dini için 'Muhammedî din' veya 'Muhammediler' diye verilen isimlerin –hem de günümüze kadar- kullanımına özen gösterilmedi mi? Gaye, bu İslamî inançların bir insanın eseriyle yayıldığını, dolayısıyla bu inançlarla Allah'ın (Hristiyanların anladıkları manada) hiçbir ilgisi

⁹¹ Watt, *a.g.e.*, s. 24.

⁹² Ebu'l A'la Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, trc. Yusuf Karaca ve diğerleri, İnsan Yay., İstanbul, VII/176-177.

olamayacağı şeklindeki yanlış bir kanıyı zihinlerde devam ettirmek olmuştur. Çağdaş bilginlerimizin çoğunu, İslam'ın felsefi, toplumsal ve siyasal yönü ilgilendiriyor. İslam'ın asıl önemli tarafı olan Kitabı, gerekli şekilde düşünülüyor. Hz. Muhammed (a.s), kendinden önceki peygamberlerin getirdikleri kitaplardan yararlanmıştı görüşü, bir hakikatmiş gibi ileri sürülüp, böylece asıl Kur'an'ın vahiy mahsulü olduğu bir kenara itiliyor.”⁹³ Bucaille'in de ifade ettiği üzere oryantalistler, asırlardır “Kur'an, Hz. Muhammed'in eseridir” söylemini devam ettirmişlerdir. Ancak onların bu ithamı, Kur'an'ın, Allah tarafından vahyedilen son ilahî kitap olduğu gerçeğini asla değiştiremez.

3. “İkra” ve “Kur'an” Lafızları

Oryantalistlerin, vahye isim olan *Kur'an* ve ilk vahiy olan Alak Suresi'nin ilk ayetinde geçen *ikra'* kelimeleriyle ilgili muhtelif iddiaları bulunmaktadır. Bu iddiaların temelinde ise söz konusu iki lafzın köken itibarıyla Yahudilik ya da Hristiyanlık'tan geçtiğini kanıtlamak vardır.

Mesela Hollandalı şarkiyatçı Dozy, Kur'an kelimesinin, Yahudilerden alındığını iddia eden oryantalistlerdendir ve ona göre Yahudiler “kara'e” fiilini, Kitab-ı Mukaddes'i mütalaa etmek için kullanırlar.⁹⁴

Hartwing Hirschfeld (v. 1934) de *ikra'* (oku) diye başlayan ayetlerin Mukaddes Kitab'ın (Tevrat'ın) yardımı olmaksızın, bunun ihtiyarî tefekkürün sonucu olmasını büsbütün ihtimal dışı görmektedir. Ona göre bu ifade, Mukaddes Kitap'taki ibarenin harfiyen tercümesinden başka bir şey değildir. Hirschfeld, bu ibareyi Yahudiler'in “Wayy iqrâ b'shém a donary” ve Âsurî Hristiyanlar'ın “Waqrâ bash' méh d'mârya” diye okuduklarını, bunu Muhammed (s.a)'e Yahudiler'in yahut Âsurî Hristiyanlar'ın tedarik etmiş olmasında herhangi bir fark olmadığını söyler.⁹⁵

⁹³ Maurice Bucaille, *Müspet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kuran*, çevr. Mehmet Ali Sönmez, DİB Yay., Ankara, 1991, s. 9.

⁹⁴ Dozy, *a.g.e*, s. 148.

⁹⁵ Ertuğrul, *Hakikat Nurları*, s. 63.

Kur'an ve ikra' kelimelerinin, özellikle Süryani Hristiyanlığından geçtiğini kanıtlamak amacıyla oryantalistlerin bazıları, söz konusu iki lafzın “*qeryana*”dan geldiğini iddia etmektedirler. Nitekim bunlardan biri olan Andrae, Süryani Hristiyanlığından Hz. Muhammed'in bu kelimeyi aldığını ve kendi ilhamına başlık olarak kullandığını söyler. Aynı şekilde tümünü olduğu gibi, her bir ayrı vahyi de Kur'an olarak nitelendirdiğini, böylelikle her dinî ibadette okunan vahyin parçasını adlandırmış olduğunu iddia eder.⁹⁶ Bu tür ifadelerden anlaşıldığı üzere Andrae'ye göre Kur'an'ı Hz. Muhammed (s.a) yazmış ve vahyine Kur'an adını, Hristiyanlar'dan etkilenerek koymuştur.

R. Bell'e göre *kara'e* ve *Kur'an* kelimeleri Andrae'nin de ifade ettiği gibi Hristiyanlığın Arabistan'a soktuğu dinî literatüre aittir. Kara'e okumak ya da kutsal metinleri huşu ile ezbere okumak anlamına gelmekte olup, Kur'an da kutsal kitap dersi veya okumak anlamında kullanılan Süryanice *qeryanadan* gelmektedir. Ona göre kelime daha sonraları “oku” anlamına gelmişse de, Alak Suresi'nde belki de “ezberinden oku” yani “olağanüstü bir şekilde bildirilen, hafızanda tuttuğun şeyden oku” anlamına gelmiştir.⁹⁷ Bell, *kara'e* ve *Kur'an* kelimelerinin Hristiyanlar'ın kelime hazinesine ait olduğunun üzerinde durmaktadır. Çünkü Süryani kilisesi, ilahi kitabı okuma ya da mütalaa etmeyi *qeryana* kelimesiyle açıklamaktadır. Böylece Bell, bu kelimelerin sadece kelime olarak değil, semantik örgüsünün de Süryanice'den geldiğini belirtmektedir. Bu anlayışa göre Hz. Peygamber (s.a) Hristiyanlar'ın dinî metinleri nasıl okuduğunu görmüş, sonra da kendisi namaz ibadetiyle Kur'an-ı Kerim'i okumayı ortaya çıkarmıştır.⁹⁸

Watt ise bu konuyu ele alırken şöyle bir soru ile başlar: “*Hz. Muhammed kime ve neden okuyacaktı?*” Hadislerde açıkça tartışılan bu sorunun en doğal yorum şeklinin ibadetin bir parçası olarak gelen şeyi okuması olduğunu ifade eder. Ona göre bu anlam, Süryanice'deki kullanışa ve Müslümanların hala namazlarında veya

⁹⁶ Armağan, *a.g.e.*, s. 75.

⁹⁷ Richard Bell, *The Origin of Islam in Its Christian Environments*, Macmillan & Company Ltd, London, 1926, s. 90.

⁹⁸ Bell, *a.g.e.*, s. 91; İsmail Albayrak, “Kur'an-ı Kerim Ayetlerinin Tertibi Hakkındaki Oryantalist Söyleme Genel Bir Bakış”, *Marife*, sy. 3, s. 160.

ibadette sure ya da surelerin okuyuşuna *kıraat* demeleri gerçeğine uygundur.⁹⁹ Watt, “oku” şeklinde çevrilen *ikra*’ sözcüğünün “Kur’an” ile aynı kökten geldiğini ve Kur’an’ın “ezbere okuma” (zikr) olarak çevrilebileceğini söyler. Ancak bu sözcüğün Süryanice kelime *kiryana*dan (qeryana) geldiğinin açık olduğu ve Hristiyanlar’ın toplu ibadetlerinde Kutsal Kitap’tan metinler okumalarına veya ezbere terennüm etmelerine atıfta bulunulduğundan bahseder. Bu durumda “oku” emri, ibadetlerin Süryanice konuşan Hristiyanlarınkine benzer şekilde oluşturulacağını ima eder. Çünkü Müslümanlar Kitab-ı Mukaddes’ten ders yapmak yerine bu ayetleri okuyacaklardır. Daha sonra gelen vahiyler de zikredilmiş yani ezberden okunmuş ve “Kur’an” sözcüğü hem birbirinden bağımsız ayetleri hem de bunların toplamını belirtir hale gelmiştir. Ona göre genel olarak ilk önce inzal edildiği kabul edilen ayetler kesinlikle mantıksal bir önceliğe sahiptir.¹⁰⁰ Dolayısıyla bu konuda Watt’ın da diğer oryantalistlerin söylemlerini aynen devam ettirmiş olduğu görülmektedir.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi oryantalistlerin İslamî kavramların Yahudilik veya Hristiyanlık’tan alındığını kanıtlamaya yönelik eğilimleri bulunmaktadır. Burada şunu söylemek gerekir ki, başka bir dilden veya dillerden etkilenmemiş bir dilin varlığından söz edilemez. Birbiriyle ilişki içerisinde olan milletlerin dillerinin birbirinden etkilenmeleri olağan bir vakiydir. Üstelik söz konusu Sami iki kardeş dilin birbiriyle benzerlik göstermesi de tabiidir. Ortak kökene sahip olan iki dilde benzerliklerin bulunması, onların birbirlerine kaynak teşkil ettiği anlamına gelmez. Ancak oryantalistlerin böyle bir çaba içerisine girmesinde art niyet aramamak mümkün gözükmemektedir. Çünkü onların gayeleri, bu dinin Yahudilik veya Hristiyanlığın etkisi sonucu ortaya çıktığını göstermektir.

Bu açıklamanın ardından oryantalistlerden Dozy ve Watt’ın, *ikra*’ lafzını nasıl anladıklarını inceleyeceğiz.

Dozy Alak Suresinin ilk kelimesi olan *ikra*’ lafzının tefsiriyle ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

⁹⁹ Montgomery Watt, *Hz. Muhammed Mekke’de*, AÜİF Yay., çevr. M. Rami Ayas ve Azmi Yüksel, Ankara, 1986, s. 54.

¹⁰⁰ Watt, *Hazreti Muhammed Peygamber ve Devlet Adamı*, ss. 30-31.

“Bu kelimenin anlamıyla ilgili pek çok tartışma vardır. Müslümanların birçoğu “Oku!” manasıyla alır. Bu keyfiyet ise Ruhu'l Mukaddes elinde ipekten mamul ve Muhammed'in okuması lazım gelen kelimelerle mestur bir perde tutuyordu, demeye onları mecbur eder. Bu iddianın ise hiçbir müspet delili yoktur. Bir Alman alim ise bunun Yahudi ve Hristiyanların Kitab-ı Mukaddeslerini oku anlamında olduğu fikrindedir... Başka bir tefsir var ki daha kuvvetli ve akl-ı selim üzerine tesis edilmiş olduğundan “oku” kelimesini “vaaz et, nasihat et” manasıyla tercüme eder. Bu tarz tefsir ve telkini kabul etmemiz lazım geldiği inancındayız. “Ben okuma bilmem” cevabını da “Ben vaiz değilim” olarak anlamak gerekir.”¹⁰¹ Dozy'nin bir müfessir edasıyla ayeti açıklama gayreti hayret vericidir. Ancak burada dikkat çeken bir başka husus vardır ki, o da, ayeti İslam kaynaklarından ziyade diğer oryantalistlerin görüşlerine dayandırarak izah etmeye yönelmesidir.

Watt ise Müslüman bilginlerin kabul ettiği gibi bunun, Kur'an'ın vahyedilen ilk ayetleri olduğu şeklindeki görüşü kabul eder. Ona göre, Kur'an'ın asıl çağrısının genel akışı göz önünde tutulursa, ilk gelmesi beklenen şey, ancak ibadet için bir emir olmalıdır. “Oku” kelimesinin de yalnız Hz. Muhammed'e yöneltildiğini ve bunun onu takip edenleri de kendisini taklit etmeleri için hiçbir güçlük olmasa da, o ayet ilk vahyedildiğinde, kendisini takip edecek kimselerin olacağı düşüncesinin aklına gelmediğini düşünmüş olabileceğini iddia eder.¹⁰² Yani ona göre bu, başkalarına vaaz etmeye başlamasından önceki bir sayfaya pekala ait olabilir. Bu konuda bir başka iddiası da, Hz. Muhammed'in Kur'an'ın bir parçası olarak görmediği başka tebliğleri de daha önce almış olduğu şeklinde bir ihtimalin olmasıdır.¹⁰³

İlk olarak nazil olan Alak Suresi'nin değerli ayetleri, Allah'ın kullarına lütfettiği ilk rahmet ve onlara ihsan ettiği ilk nimeti ifade etmektedir. Bu ayetlerde Allah Teala'nın, insana bilmediği şeyleri öğrettiğine, böylece ilme nail olduğuna işaret edilmektedir. İlim ise bazen zihinlerde, bazen dilde, bazen de yazı da olur. Bu bakımdan ilim zihnî bilgi, lafzî bilgi ve resmî bilgi olarak ayrılır. Bu sebeple Allah

¹⁰¹ Dozy, a.g.e., ss. 43-44.

¹⁰² Watt, Hz. Muhammed Mekke'de, s. 54.

¹⁰³ Watt, a.g.e., s. 55.

Teala “Oku, Rabbin en büyük kerem sahibidir.” buyurmuştur.¹⁰⁴ Bu emir, ilk inmesinde hem yaratıcı bir mahiyette Hz. Peygamber’i okumaz iken okur yapmış, hem öğretici bir şekilde nazmı ile okunanı belirtmeye başlamış, hem de manası ile ilk vazifenin Allah’ı tanımak ve O’nun ismiyle okumaya başlamak olduğunu yükümlü tutmak şeklinde anlatmıştır.¹⁰⁵

Kur’an’ın doksan altıncı suresi olan Alak Suresi, vahiy bilgisinin insanı olgunlaştırmadaki önemini belirtmektedir. Buna göre Yaratan’ı tanımak, ilmin ve dinin temelini teşkil eder. İlk emrin ikra’ (oku) ile başlaması ve bu emrin ilk beş ayet içerisinde iki defa tekrar etmesi, okumanın insan hayatında ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Buradaki birinci emrin Yaratan’ı, ikinci emrin ise kalem karinesiyle yaratılanları tanımaya işaret ettiği de ifade edilmektedir.¹⁰⁶ Ayrıca ikra’ lafzının Kur’an okuma (kıraat) anlamında kullanıldığını düşünen alimler de vardır. Bu durumda bu ilk ayeti “Rabb’inin adıyla yardım umarak, Kur’an oku!” şeklinde anlamaktadırlar.¹⁰⁷ Bazıları da ilk ayetteki ikra’ emrini “Önce kendin için oku!”; ikinci ikra’ emrini ise “Tebliğ için oku!” şeklinde açıklamışlardır.¹⁰⁸

Allah Teala bu surede, insana bilmediğini öğreterek ona büyük bir ihsanda bulunduğunu, onu diğer varlıklara üstün kıldığını ve kendisine daha fazla değer verdiğini zikretmektedir.¹⁰⁹ Buna göre bu ilk inen vahiy, Watt’ın iddia ettiği gibi sadece Hz. Peygamber’e değil, O’nun şahsında bütün Müslümanlara hitap etmektedir.

Ayrıca Mevdudi’nin belirttiğine göre melek vahiy yazılı olarak getirmiştir ve Rasûlullah’ın bunu okumasını istemiştir. Çünkü eğer meleğin maksadı, kendi söylediğini Rasûlullah’ın sadece tekrar etmesi olsaydı, Rasûlullah “Ben okuma

¹⁰⁴ Ebu’l-Fidâ İbn Kesîr, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azîm*, thk. Muhammed Hüseyin Şemsüddin, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1999, VIII/421.

¹⁰⁵ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, Feza Yay., İstanbul, ts., XI/322-323.

¹⁰⁶ Emin Işık, “Alak Suresi”, *DİA*, İstanbul, 1989, II/334.

¹⁰⁷ Fahreddin er-Razî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, Daru İhyai’t-Türasi’l-Arabî, Beyrut, 2000, XXXII/215.

¹⁰⁸ er-Razî, *a.g.e.*, XXXII/216.

¹⁰⁹ İbn Kayyim el-Cevzî, *Bedâiu’t-Tefsir*, thk. Salih Ahmed Şamî ve Seyid Muhammed, Daru İbn Cevzî, Suudi Arabistan, 2007, III/341-342.

bilmem” demezdi.¹¹⁰ Ancak yukarıda da ifade edildiği gibi Dozy, bu konuda hiçbir müspet delil olmadığı gerekçesiyle bu görüşü kabul etmemiştir.

C. Hz. Peygamber’in Vahiy Tecrübesi

Hz. Peygamber’e ilk vahyin nazil olmasına ilişkin oryantalistlerin bakış açılarına yer verdikten sonra bu başlık altında da genel olarak O’nun vahiy tecrübesini nasıl değerlendirdikleri ele alınacaktır.

Nitekim Reinhart Dozy, Hz. Muhammed (s.a)’in peygamberliği hakkında şu ifadeleri kullanmıştır: *“Din hakikatinin izini aramak maksadıyla seyahatler ihtiyar etmişti. Şimdi Hira dağı üzerinde menfiyen yaşıyordu. Çok geçmeden Muhammed (s.a) Hanıflerin dinine yaklaştı. Putların varlığı konusunda tereddüt etti ve onları inkara vardı. Bununla birlikte bu tarz görüş Hz. Muhammed’e mahsus değildi. Hemşerilerinden bazıları onun gibi düşünüyordu. Hz. Muhammed bir noktada hemşerilerinden ayrılmıştı. Allah’ın kendisini görevlendirdiğine inanıyor ve kendisini o sıfatla takdim ediyordu.”*¹¹¹

Bu ifadelerin ardından Dozy, Hz. Peygamber’in nübüvvetine dair şüphe uyandırmak maksadıyla şöyle bir sonuca da varmıştır:

*“Bundan şu netice çıkar ki hayatının son devrinde- çünkü hayatının ilk devirlerinde peygamberliğine iman ettiği şüphesizdi- peygamberliğine hala inanıyor muydu yoksa inanmıyor muydu? Bunu bilmek muhaldir. Bunu nefyeden deliller mevcut olduğu gibi tasdik eden deliller de mevcuttur. Bu iki çeşit deliller kuvvetçe hemen hemen eşittir.”*¹¹²

İsmail Fenni Ertuğrul (v. 1946), Dozy’nin bu iddialarına yer verdikten sonra şu değerlendirmeyi yapar: “Dozy bu menfi delillerin ne gibi şeyler olduğunu açıkça belirtmeliydi. Çünkü bunlar, yazarın, Hz. Muhammed’in üzerine aldığı vazife için son derece gerekli olduğunu 49. sayfada itiraf ettiği kalbî inancın, sarsılmaz imanın ortadan kalkmasını gerektirici olacağından bunların izahı çok önemliydi. Ve eğer

¹¹⁰ Mevdudi, a.g.e., VII/179.

¹¹¹ Dozy, a.g.e., ss. 35-36.

¹¹² Dozy, a.g.e., s. 39.

kendisi bunlarda biraz ikna gücü görmüş olsaydı, bu hususta müsamaha göstermesi mümkün değildi. Biz kesin olarak eminiz ki böyle deliller yoktur ve Hz. Muhammed'in kendi peygamberliğine inancına hiçbir vakit hanel gelmemiştir.”¹¹³

Avusturyalı şarkiyatçı Sprenger (v. 1893) ise kendinden sonra gelen oryantalistlerin görüşlerini de etkileyen bir iddia ortaya koymaktadır. Ona göre İslam, bir Batılı mantığıyla, düz bir çizgi şeklinde ilerleyen ve sürekli olarak “gelişim” içinde olan tarihi sürecin tabii bir sonucudur. Dolayısıyla İslam, Yahudi, Hristiyan veya Arap toplumunun bir sonucudur ve bir geçişi sembolize etmektedir.¹¹⁴ Buna göre Sprenger, Hz. Peygamber'in getirdiği dinin, farklı unsurların etkisiyle tekamül sonucu oluştuğunu kabul etmekte ve ilahilik vasfını reddetmektedir.

Muir ise Hz. Peygamber'in vahiy tecrübesini şöyle aktarır: Hz. Muhammed kendinden geçiren hayallere düşmüş ve sonunda kendini doğruluğa çağıran bir peygamber ve reformcu olarak adlandırmıştır. Böyle durumların birinde kendisine emir veren bir melek hayalini görmüştür.”¹¹⁵ Daha sonra hayallerini dikkat çeken bir dönem izlemiştir. Fetret adı verilen bu süre boyunca daha başka vahiy gelmemesi üzerine Hz. Muhammed derin bir depresyona düşmüştür. Kendini yüksek bir yerden atmak istemiş, ancak aynı ilahi haberci tarafından engellenmiştir. Bundan hemen sonra örtüsüne bürünmüş ve melek kendisine şu kelimelerle seslenmiştir: “Ey bürünüp sarınan (Rasûlüm)! Kalk ve (insanları) uyar. Sadece Rabbini büyük tanı. Elbiseni tertemiz tut. Kötü şeyleri terk et. Yaptığın iyiliği çok görerek başa kakma. Rabbinin rızasına ermek için sabret.”¹¹⁶ Bundan sonra Hz. Muhammed artık tebliğ ile görevlendirilmiştir ve Tanrı'nın peygamberi olmuştur. Vahiyle sıklıkla birbirlerini izlemişlerdir.¹¹⁷ Muir'in ortaya koyduğu bu genel tablo, esas itibariyle oryantalistlerin çoğunun söylemi ile paralellik göstermektedir.

¹¹³ Hatip, *a.g.e.*, s.150.

¹¹⁴ Bekir Kuzudişli, “Oryantalizm ve Hadisle İlgilenen Bazı Oryantalistler”, *İÜİFD*, sy. 7, s. 149.

¹¹⁵ Özkan, *a.g.e.*, s. 10

¹¹⁶ Müddesir 74/1-7.

¹¹⁷ Özkan, *a.g.e.*, s. 11.

Ancak Muir, Kur'an'ın Hz. Muhammed'in gerçek ve değişmemiş eseri olduğunu kabul etse de Von Hammer'ın ifadelerine yer vererek, şöyle bir itirafta bulunmuştur:

*“Biz Kur'an'ı Muhammed'in sözü olarak alırken, Müslümanlar onu Tanrı'nın sözü olarak alırlar. Kur'an İslam'ın esasıdır ve İslam'ın kaynağına ve kurucusunun karakterine dair soruların cevapları ondadır. Sahip olduğumuz şey, Muhammed'in hayatı boyunca dinî görüşlerine, halk arasındaki durumuna ve özel hayatına dair kaydedilmiş sözleridir. Bunlar sayesinde hayatını, düşündüklerini ve yaptıklarını doğru bir şekilde yargılayabiliyoruz. Kur'an, Muhammed'in karakterinin doğru bir aynasıdır. İlk Müslümanlar arasında meşhur olan bir söylem şöyledir: O'nun ahlakı Kur'an'dır”*¹¹⁸ Muir'in herhangi bir itiraza yer vermeden Hammer'ın ifadelerini nakletmesi, bunları tasdik ettiği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Muir, her ne kadar Kur'an'ı ilahi vahiy olarak kabul etmese de, onu tamamen bir kenara bırakıp, dikkate almayan oryantalist zihniyeti de benimsememektedir. Zira ona göre bu Kitap, Hz. Muhammed'in nübüvveti hakkında pek çok ipucu barındırmaktadır.

İslam'ın başta Yahudilik ve Hristiyanlık olmak üzere pek çok kaynaktan beslenerek doğduğunu iddia eden Goldziher ise Hz. Peygamber (s.a)'in risaletini şu sözleriyle açıklamıştır:

*“Hz. Peygamber'in yaydığı, dinî görüş ve bilgilerden seçilmiş bir karışımdır. Bu bilgileri de derin bir şekilde etkilendiği Hristiyanlık ve Yahudilik unsurlarıyla iletişim kurarak almış veya öğrenmiştir ve kendi ülkesinde gerçek bir din hissi uyandırmayı uygun bulmuştur. Bu yabancı unsurlardan aldığı öğretilerin O'nun görüşü olması, istediği ilahi iradeye rehberlik etmesi ve hayattan bir parça olduğunu kabullendirmesi için zorunluydu. Bu fikirlerden ruhunun derinliklerine varan bir etkiyle etkilenmiştir. Dış tesirlerdeki gücünü bulundurarak bu fikirleri almış, sonuçta da bu öğretileri ilahi vahiy olarak gördüğü gibi kalbinin boyun eğdiği bir inanç oluşmuş ve kendisini vahyin bir aracı olduğuna inandırmıştır.”*¹¹⁹ Böylece

¹¹⁸ Özán, a.g.e., s. 37.

¹¹⁹ Goldziher, a.g.e., s. 12.

Goldziher, Hz. Peygamber'in, Yahudilik ve Hristiyanlık'tan veya bunların dışındaki öğrendiği veya aldığı dinî örf ve görüşlerden derin bir şekilde etkilendiğini ve bunlar kalbinde yer ettikten sonra bu fikirlerin ilahî bir vahiy olduğuna inandığını iddia etmektedir.

“*Annali dell’Islam*” adlı eserin müellifi olan Leone Caetani (v. 1935) ise Hz. Peygamber'in vahiy tecrübesi ile ilgili pek çok iddia ve iftirada bulunan isimlerden biridir. Ona göre Hz. Muhammed (s.a)'in cinlerin icra ettikleri ilhamların etkisiyle kişinin günlük hayatına sürekli müdahale ettiklerine inandığını, onun bu itikadında bile tabiatından itibaren Yahudi ve Hristiyan tesiri olduğunu, tabiatüstü ilhama maruz kaldığına dair kanaati bulunduğu için sahip olduğu hissiyata ve zihnini şiddetle karıştıran fikirlere tabiatüstü bir kaynak atfettiğini iddia eder. Müşrik kâhinlerin cinsinden bir ilham ile kendisinin hiç münasebeti olmadığını şiddetle temin etmekle beraber, ilhamlarının verdiği amilin cinlere benzer bir çeşit varlıklara mensup olduğuna, fakat daha yüksek derecede bulunduğuna, kendisine ilham veren kuvvetin insanları aldatma ve sapıtmaya çalışmayıp, onların ahlaklarını temine, günahın kötü sonuçlarından ve cehennemın ebedi azabından kendilerini kurtarmaya çalıştığına inandığını ve bunu alenen temin ettiğini söyler ve şöyle devam eder: “*Muhammed bu fikrinin İncillerden gelen telakkilerle de teyit edildiğini görüyordu. İncillerde, yeryüzünde insanlar arasında kendisine tesir edilmiş olarak kaynağını Allah'tan almak üzere Ruhü'l-Kudüs'ten bahsedilir. Muhammed kendisine Ruhü'l-Kudüs'ün ilham verdiğini zannetti. Herhalde bu iddiada bulundu.*”¹²⁰ Yani Caetani, diğer oryantalistlerin izinden giderek, Hz. Peygamber'in dini fikirlerinin kaynağını Yahudilik ve Hristiyanlık olarak görürken, kâhinlerinkine benzer bir ilham aldığı iddiasını açıkça ifade eder.

Caetani, Hz. Peygamber'in vahiy tecrübesini tıpkı Sprenger gibi bir tekamülden ibaret görür. Ona göre Allah tarafından özel bir görevi taşıyor olmak, bir Rasûlullah olmak Hz. Muhammed'in zihninde ilk zamanlarda yoktur. Bu düşünce, uzun bir manevi tekamülün sonucu oluşmuştur. Müslüman ananesi ise her haberi tahrif ederek, hiç gerçekleşmemiş şeyleri gerekirse icat ederek, Allah tarafından

¹²⁰ Leone Caetani, *İslam Tarihi*, çevr. Hüseyin Cahit Yalçın, Tanin Matbaası, İstanbul, 1924, II/64-65.

gönderilmek fikrini ilk zamanlara çıkarmıştır. Hz. Muhammed'in zihnindeki gelişimi anlamadıkları veya kabul etmek istemedikleri için dinî faaliyetle beraber risalet faaliyetinin de başladığını iddia etmişlerdir. Sonunda Hz. Muhammed'in edebî telifleri, bütün hikmetleri, zamanla ve azar azar birer vahiy eseri haline gelmiştir.¹²¹ Ayrıca Caetani, Müslüman alimlerin anlattığı gibi bir vahiy sürecinin olmadığını herhangi bir delil göstermeksizin söyleme cüretkarlığını göstermiştir. Dolayısıyla hem Hz. Peygamber'e iftira etmiş hem de Müslüman ananesini hiçe saymıştır.

Kendisi, bu tekamül iddiasını ortaya koyarken delil olarak vahiylerdeki üslup ve içerikteki değişiklikleri göstermiş ve şöyle söylemiştir: *“En eski (vahiy)ler üslup ve içerik itibariyle sonra meydana getirdiklerinden açıkça farklıdır. Sayıca o kadar az, o kadar eksik, tamamlanmamış ve bağlantısızdırlar ki tam bir vahiy gibi bile düşünülemezler. Büyük bir kısmı unutulmuş ya da kaybolmuş daha uzun vahiylerin birer parçası gibidirler... İlk zamanlarda Muhammed'in dini fikirlerinin bütün ifadesini bunlardan ibaret zannetmek pek mantıksız olur. Sonradan gelen o surelerdeki bütün içeriği bilmeseydik, birincilerin manası ve hikmeti bizim için adeta kabul edilemez bir anlayış olurdu...”*¹²²

Oryantalist H. Lammens (v. 1937) ise Hz. Muhammed (s.a)'in otuz yaşına erişince, boğucu dini bir krize maruz kaldığını ve bundan dolayı yalnızlık ve uzlete çekildiğini iddia eder. Bunu da, sarsıcı rüyaların ve düşler merhalesinin takip ettiğini söyler. Onun belirttiğine göre Hz. Muhammed bu aşamada, Kureyş'in maddeci hayatından sıkıntı duyup, putlara tapmalarından nefret etmiştir. Sonra Vahdaniyeti benimsemiş, yeniden diriliş ve hesap gününe inanmıştır. Lammens, bu inançlarda Hz. Muhammed'in kendisini Yahudi ve Hristiyanlarla müttefik bulduğunu, Allah'tan başka ilah olmadığına ve dolayısıyla ilahî vahyin kaynağının da bir olduğuna inandığını iddia eder. Ona göre daha sonra Hz. Peygamber Arapların da bu çerçeveye dahil olması gerektiğini düşünerek, bu hakikatleri soydaşları arasında yaymaya çalışıldığına inanmıştır. Bunu da onların diliyle yapması gerektiğini düşünmüştür.¹²³ Lammens'in ifadelerine bakıldığında, bu konuyla ilgili diğer oryantalistlerden çok da

¹²¹ Caetani, *a.g.e.*, II/76.

¹²² Caetani, *a.g.e.*, II/75-76.

¹²³ Sönmezsoy, *a.g.e.*, s. 85.

farklı bir bakış açısına sahip olmadığı görülmektedir. Onun ifadelerinden, İslam'ın Hz. Peygamber'in kendi iradesi sonucu aşama aşama oluşmuş bir din olduğu şeklinde bir netice ortaya çıkmaktadır.

Ancak Andrae, Lammens ve onun gibi düşünen oryantalistlerden farklı olarak, Hz. Peygamber'in vahiy almayı hiç beklemediği halde vahye muhatap olduğu gerçeğini ikrar eder. Kendisi Hz. Peygamber'in, vahyini tamamen bir tasarlama ile olmasa da, tasarlamasız da sayılamayacak bir şekilde aldığını, sebep-sonuç ilişkisi içerisinde şöyle izah etmektedir: Hz. Muhammed, bu kitabın kendisine verilmesini beklemiyordu. Hristiyanlarla Yahudiler'in sahip olduğu gibi Araplar'a kutsal bir metin sunmak ya da kendi halkına peygamber olmak gibi cesurca bir isteği içerisinde herhangi bir zamanda barındırdığının bile farkında değildi. İlk kez kulağına kutsal bir şeyler fısıldayan meleğin sesini duyduğunda bu onun için beklenmedik ve akıl almaz bir mucizeydi. Çağrısının tüm garantisi, onca eziyetin ve alayın ortasında kendisine destek olan, hem insanlara hem şeytanlara Kur'an'ın mucizeviliğine benzer bir kitap oluşturma konusunda meydan okuma cesaretini veren imanının kaynağı bu şaşkınlıklarına dayanır. Bu sözlerin ardından Andrae, bu olgunun, peygamberlerin, medyumların ve vecd olmuş kişilerin tecrübelerinden dolayı çok iyi bilindiğini ifade etmektedir.¹²⁴

M. Rodinson'un bu konudaki görüşlerine gelince, kendisi, Hz. Muhammed'e gelen vahiylerin nasıl bir düzen ve hangi kronolojik sıra içinde indiğini bilmenin imkanı olmadığını ifade etmektedir. Rodinson, zaman geçtikçe bunların çok daha belirgin bir hale geldiğinden şüphe etmemektedir. Bunun ardından olağanüstü varlığın duyumları, belli belirsiz görüntüleri, basit cümleleri işitmesi, bir anlam taşıyan düzenli söz dizileri devam etmiştir. Yine kendisi, arada kesintilerin ve geriye dönüşlerin olduğundan da şüphe etmemektedir.¹²⁵

Rodinson, vahiy sorununu önce gizli tuttuklarını, ancak daha az şaşkınlık ve dehşete sebep olan emirlerin sürekli yenilendiğini ifade eder. Ona göre Hz. Muhammed, ilk başta onların çoğunun kelimelerle ifade edilemeyen, kendi içinden

¹²⁴ Armağan, *a.g.e.*, ss. 72-73.

¹²⁵ Rodinson, *a.g.e.*, s. 99.

gelen esinler olduğunu düşünmüştür. Daha sonra kriz geçtiğinde aldığı esine tam karşılık geleni, kelimelere dökmüştür. Rodinson bu durumu Katolik mistiklerin “zihinsel vahiy” dedikleri şeyle açıklamaktadır ve buna “zihinsel görüntüler”in eşlik ettiğini ifade etmektedir.¹²⁶

Daha sonra Hz. Muhammed’in daha sık şekilde, Katolik mistiklerin “vizyon” olarak adlandırdıkları şeyleri görmeye başladığını, kendisine hitap eden bir melek görüp, bu görüntülerin ve meleğin söylediği kelimelerin algısının, Hz. Peygamber’in kendi içinden geldiğini iddia eder. Rodinson, yavaş yavaş Hz. Muhammed’in, kendini buna belli bir tarzda almaya alıştırdığını, bazen bunları çağırması, kışkırtmayı bile denediğini ileri sürer.¹²⁷ Dolayısıyla Rodinson, Cebrail (a.s)’ı ve onun getirdiği vahiylerin Hz. Muhammed’in zihnî faaliyeti olarak değerlendirmektedir.

Rodinson, daha sonra dönüp ilahî vahyin gerçekliği konusunda kuşku duyduğunu söyleyerek şunları ilave etmektedir: *“Daha sonraları endişe verici çizgilerin belirlediği kesindir: Hz. Muhammed artık, günü gününe kararlar almak zorunluluğuyla karşı karşıyadır. Ve bunlar gereklerinin Tanrı tarafından fısıldanmasını beklemeyecek kadar acil, siyasal, pratik veya idari kararlardır. Binlerce soru karşısındadır artık peygamber. İnananlar her şeyi ona danışmakta, her konuda ondan öğüt beklemekte ve yol göstermesini istemektedir. Bütün bu sorulara vereceği cevapların Tanrı tarafından ilham edilmiş bir karakter taşıması, hiç şüphe yok ki, inandırıcılıklarını bir kat daha arttıracaktır. Acaba peygamber zaman zaman da olsa, gerçeği bir parça zorlama gereğini duymuş mudur? Çünkü bazı vahiylerin, Muhammed tarafından son derece insanî bir güdülemeyle, arzu ve hesap edilebilecek çözüm şekillerine tıpatıp uygun düştüğünü görürüz. Yoksa burada işe gene Hz. Peygamber’in bilinçaltı mı el atmıştır? Bunu hiçbir zaman bilemeyeceğiz.”*¹²⁸ Hz. Peygamber’in nübüvvetine dair pek çok şey söyleyen Rodinson, genellikle yaptığı gibi burada da net bir şekilde görüşünü belirtmekten uzak durmuş ve Hz.

¹²⁶ Rodinson, *a.g.e.*, s. 103.

¹²⁷ Rodinson, *a.g.e.*, ss. 103-104.

¹²⁸ Rodinson, *a.g.e.*, s. 107.

Muhammed'in getirdiği vahyin, O'nun bilinçaltının bir ürünü olduğu konusunda şüphe uyandırmaya çalışmıştır.

Rodinson ile aynı dönemde yaşamış olan Watt ise kendi kendine sorduğu “*Muhammed (s.a) peygamber miydi?*” sorusuna da şöyle cevap verir: “*O yaratıcı muhayyilenin derin düzeylerde işlediği ve insanın var oluşunun en önemli meseleleriyle ilgili fikirler ürettiği, böylece dini, sadece zamanında değil, daha sonraki asırlarda da yaygın bir çekiciliğe sahip olan bir insandı. Onun ortaya koyduğu bütün fikirler doğru ve sağlam değildir; fakat Allah'ın lütfuyla milyonlarca insana, daha önce sahip olduklarına göre daha iyi bir din sağlamaya muvaffak kılındı. Onlar da Allah'tan başka tanrı olmadığına ve Hz. Muhammed'in de O'nun elçisi olduğuna şahitlik ettiler.*”¹²⁹

Watt, vahiy tecrübesinin tek tip olmadığını, zaman zaman değişiklik gösterdiğini, fakat daha sonra tek bir tarza inmiş olabileceğini ileri sürer. Hz. Muhammed'in kalbinde veya şuurunda birtakım kelimelerin varlığından haberdar olduğu şeklindeki inanca itiraz ederek, bunları bir yerden duymuş olabileceğini iddia eder. Daha sonra Watt, vahyin en önemli özelliklerini kendince üç ana maddede toplar:

- Hz. Muhammed'in zihninde bulunan kelimeler;
- Hz. Peygamberin (bu kelimelerle ilgili) kendi düşüncesinin yokluğu;
- Bu kelimelerin Allah'tan geldiğine inanma.¹³⁰

Bu üç maddede, Watt'ın benimsediği kolektif bilinçaltı nazariyesinin etkisi görülmektedir. Zira onun ileri sürdüğü bu görüş, Hz. Peygamber'in vahiy tecrübesine ilişkin diğer görüşlerini de şekillendirmiştir.

Bir taraftan bugün elimizde bulunan Kur'an'ın ayetlerinin Hz. Muhammed'in şuurunda esrarengiz bir şekilde ortaya çıkmakla beraber, bunların, kesinlikle O'nun düşüncesinin mahsulü olmadığını¹³¹ söyleyen Watt, diğer taraftan Hz. Muhammed'in, Kur'an ayetlerini yeniden düzenleme, atlama ve eklemeleri tashih etme tasarrufuna sahip olduğunu iddia eder. Kur'an'da geçen nesh ayetini de buna

¹²⁹ Watt, *Hazreti Muhammed Peygamber ve Devlet Adamı*, s. 272.

¹³⁰ Watt, *Modern Dünyada İslam Vahyi*, s. 35.

¹³¹ Watt, *a.g.e.*, s. 37.

delil olarak gösterir. Ona göre muhtemelen, Hz. Muhammed gerekli olduğunu düşündüğü vahiyleri dinliyordu ve tashih edici bir vahiy aldığı takdirde metni düzenliyordu.¹³² İlginçtir ki bunu söyleyen Watt, bir başka yerde eskiden bazı Avrupalı ilim adamlarının, Hz. Muhammed'in Kur'an'ı revizyona (yeniden gözden geçirme) tabi tuttuğunu söylemelerini üzücü bulmakta ve böyle bir iddianın, Hz. Muhammed'in tecrübesindeki önemli "fenomenolojik" özellikleri dikkatten uzak tuttuğu için, ilme aykırı kabul etmektedir.¹³³

Bütün bu görüşlere yer verdikten sonra oryantalistlerin, Hz. Peygamber'in vahiy tecrübesine dair iddialarını şu üç maddede özetleyebiliriz:

1. Almış olduğu vahiyler, Hz. Muhammed'in zihnî faaliyetinin ürünüdür ve bunların Allah'tan geldiğine kendini inandırmıştır.
2. Hz. Peygamber'in vahiy süreci bir tekamülden ibarettir; yani zamanla gelişme göstermiştir.
3. Hz. Peygamber, bu vahiyleri kendiliğinden değiştirme ve düzeltme tasarrufuna sahiptir.

Ancak vahiy, insanlara tebliğ edilmek için Allah'ın peygamberlere özel kıldığı ruhî bir haldir. Dolayısıyla diğer insanların idrakinin bu olayın mahiyetini anlamaya gücü yetmemektedir. Oryantalistler de Kur'an vahyini reddettikleri için bu tarihî gerçeğe kendilerince açıklama getirmeye çalışmışlardır. Ancak görülüyor ki onlar iddialarında mesnetsiz ve tutarsızdırlar.

M. Hamidullah bütün bu iddialara şöyle itiraz etmiştir: *"Bir Müslüman'a Peygamberinin bu kitabın yazarı olduğunu söylemekten daha büyük bir hakaret olmaz. Zira Hz. Muhammed sadece Kur'an'a kendiliğinden bir şey ilave etmeyen, bir nakil olup her ne şekilde olursa olsun kendi arzu ve isteğine göre herhangi bir şeyi de ondan çıkarmış, nesh etmiş değildir. Durum böyle olunca kendisi nasıl olur da bunun (haşa) yazarı olabilir."*¹³⁴ Nitekim Kur'an ve Hz. Peygamber (a.s)'in hayatı tarafsız bir şekilde incelendiği zaman açıkça görülecektir ki, azabından korktuğu

¹³² Watt, *Hazreti Muhammed Peygamber ve Devlet Adamı*, s. 27.

¹³³ Watt, *Modern Dünyada İslam Vahyi*, s. 37.

¹³⁴ Muhammed Hamidullah, "Kur'an Müslümanların Mukaddes Kitabı", çev. Ahmet Salih Ocak, *İslam Medeniyeti Dergisi*, c. 1, sy. 1, s. 3.

Rabb'ine kendi sözlerini isnat etmesi mümkün değildir. Dolayısıyla Allah Teala'nın izni olmadan vahiy üzerinde herhangi bir değişiklik yapması da imkansızdır.

D. Hz. Peygamber'in Samimiyeti Meselesi

Orta Çağ polemik ve hiciv yazılarındaki yanlış tanıtlardan, Voltaire'in "Mahomet" adlı eserinde nitelenen laik şahsa kadar, Batı'da bir Hz. Muhammed efsanesi mevcuttu. Batı'da Orta Çağ Mahound'u, başlangıçta Apollon ve Termagant ile birlikte kutsal olmayan bir üçlü olarak ibadet edilen bir tür şeytan ya da sahte bir ilah kabul edilmekteydi. Daha sonra ise Hz. Muhammed önemli bir Rafizî haline gelmiştir. Dante ona "rezalet ve Rafizilik yayıcısı" sıfatıyla cehennemde özel bir yer ayırmıştır. Ancak reform hareketinden sonra O, kurnaz ve menfaatçi bir sahtekar sayılmıştır. Bu dönemdeki efsanelerden biri de, Hz. Muhammed'in papa seçilemediği için yalancı peygamber sıfatıyla kendine başka bir hayat yolu çizmiş hırslı ve kırgın bir Roma kardinali olmasıdır. Batılı din düşmanlığının izlerine, bazı modern bilginlerin eserlerinde halen rastlanmaktadır.¹³⁵

17. yüzyılda İngiltere'nin ilk Orta Doğu uzmanlarından olan Humphrey Prideaux'un (v. 1724) yazdığı "Muhammed'in Yaşam Öyküsü" adlı eserde "The True Nature of Imposture/Sahtekarlığın Gerçek Doğası" başlığı gibi Hz. Peygamber'e hakaret içeren birçok kelime bulunmaktadır. Aynı yüzyılda bir başka oryantalist Barthelémy d'Herbelot (v. 1695), yazmış olduğu "Bibliothèque Orientale/Şark Kitaplığı" adlı ansiklopedik mahiyetteki eserinin "Muhammed" maddesinde Hz. Peygamber'e verilen bütün adları sıralamış ve sonra, O'nun, din adını alan, ancak kendilerinin Muhammedçilik dedikleri sapkın bir ekol kurduğunu söyleyerek, İslam Peygamberine, "sahtekar" damgasını vurmuştur.¹³⁶

Dolayısıyla Orta Çağ Avrupa'sında, onun sahte bir peygamber olduğu anlayışı yaygındır. Orta Çağ savaş propagandasının bu ve benzeri tahrifatı, Avrupa'nın ve Hristiyanlığın zihninden çok yavaş silinmektedir.¹³⁷ 19. asra kadar da, Hristiyan Avrupa'nın, Hz. Muhammed (s.a)'e samimiyetsizlik isnat ettiği

¹³⁵ Bernard Lewis, *The Arabs in History*, Oxford University Press, Newyork, 1993, ss. 45-46.

¹³⁶ Seyfullah Kara, "Hz. Peygamber'e Karşı Oryantalist Bakış ve Bu Bakışın Kırılması", *AÜİFD*, sy. 23, ss. 153-154.

¹³⁷ Watt, *Kur'an'a Giriş*, çevr. Süleyman Kalkan, Ankara Okulu Yay., Ankara, 1998, s. 31.

görülmektedir. Ancak İngiliz tarihçi, biyografi yazarı ve eleştirmen olan Thomas Carlyle'in konferanslarından sonra ilk defa Hz. Peygamber'in samimiyetine inanmanın yerinde olacağı kanaati doğmuştur. Onun görüşüne göre, inancı uğruna bunca zulümlere tahammül edişi, kendisine inançla bağlanan insanların yüksek karakterleri göz önünde bulundurulunca, bu yüce şahsiyete yalancılık asla isnat edilemezdi.¹³⁸ Carlyle, dünyanın büyük dinlerinden birinin kurucusu olması dolayısıyla "Peygamber Olarak Kahraman: Muhammed" başlıklı konferansında O'nun (s.a) bir sahtekar olduğu düşüncesini reddetmiştir:

*"Hz. Muhammed'in entrikacı bir sahtekar, hatta şeytanın ta kendisi olduğu ve dininin bir şarlatanlık ve ahmaklık yığından ibaret olduğu şeklindeki teorizmin artık kimse için tutarlı tarafı kalmamaya başlamıştır. İyi niyetli çabalar sonucu bu adamın çevresine yığılan yalanlar sadece bizim için utanç verici olmaktan öteye gidemez. Zira bu adamın söylediği sözler bin iki yüz yıldan beri yüz seksen milyon insana hayat rehberi olmuştur. Bu yüz seksen milyon insan da, tıpkı bizim gibi, Tanrı tarafından yaratılmıştır. Şu anda Hz. Muhammed'in sözlerine inanan Tanrı'nın yaratıkları, başka sözlere inananlardan sayıca daha fazladır. Her şeye gücü yeten Tanrı'nın bunca yaratığının uğrunda yaşayıp öldükleri bu inancın sefil bir manevi düzenbazlık olduğunu nasıl düşünebiliriz."*¹³⁹

*Biz Muhammed'i asla bir batıl, bir göstermelik, zavallı ve haris bir entrikacı olarak görmek istemiyoruz. O'nu bu şekilde düşünmemiz imkansızdır. Getirdiği o basit mesaj da gerçektir; bilinmez derinliklerden gelen ciddi ve belirsiz bir ses! Onun ne sözleri ne de eserleri sahteydi. Batıl ve taklit değillerdi."*¹⁴⁰

Daha sonra gelen oryantalistlerin bir kısmı, zaman zaman onun akıl hastası olduğunu belirtse de, Hz. Muhammed'in samimiyetini kabul etme girişimleriyle bu yolları izlemişlerdir. Ancak Gustav Weil (v. 1889), O'nun saralı olduğunu ispat etmek için çalışmış, Dr. Aloys Sprenger daha da ileri gitmiş ve Hz. Muhammed'in saraya ilaveten histeriyaya da tutulduğunu iddia etmiştir. Sir William Muir ise sahte peygamber düşüncesine benzer bir düşüncüyü muhafaza etmiş ve Hz. Muhammed'i Mekke'de dürüst ve yüce ruhlu bir rasul ve vaiz iken, Medine'ye gittikten sonra

¹³⁸ Yıldırım, *a.g.e.*, s. 172.

¹³⁹ Carlyle, *a.g.e.*, s. 63.

¹⁴⁰ Carlyle, *a.g.e.*, s.66.

dünyevi başarılar uğruna şeytanın oyunlarına teslim olan bir kişi olarak tasvir etmiştir. Margoliouth, O'nu bile bile halkın kafasını karıştıran birisi olarak suçlamaktan çekinmemiş ve ruhçuluk tarihinin, olağan dışı güçleri olan insanların nasıl kolayca sahtekarlığa yönelebileceğini gösterdiğine işaret etmiştir. Theodor Nöldeke ise Hz. Muhammed'in peygamberî ilhamının gerçekliği üzerinde ısrar ederek, O'nun saralı olduğu düşüncesine karşı çıkmış ve kendisinin ilahi güçlerin etkisi altında olduğunu düşünmüştür. Son dönem yazarları ise bütün olarak daha insaflıdır ve Hz. Muhammed'in kesinlikle samimi olduğu ve tümüyle iyi niyetle hareket ettiği görüşündedirler. Nitekim Frantz Buhl (v. 1932), O'nun başlattığı dini hareketin uzun-erimli tarihsel önemini vurgularken, Richard Bell, bir peygamber olarak dahi O'nun faaliyetinin, oldukça faydalı olduğunu belirtmiştir. Tor Andrae ise Hz. Peygamber'in tecrübesini psikolojik açıdan incelemiş ve onu sağlam bulmuş, ayrıca O'nun kendi çağı ve kuşağı için peygamberî bir mesaj taşıdığı görüşüne varmıştır.¹⁴¹ Andrae, O'nun samimiyetine olan inancını şu cümlelerle aktarmıştır: *"Hz. Muhammed'in samimiyetle davrandığı, vahiy psikolojisini bilen herhangi biri tarafından tartışılmaz. İlan ettiği mesajının kendisinden, kendi fikir ve görüşlerinden kaynaklanmadığı, onun dininin bir öğretisi olduğu gibi gerçekliğini kendisinin hiç sorgulamadığı bir tecrübedir."*¹⁴²

Hz. Peygamber'in samimi olduğuna inananlardan biri olan Alfred Guillaume da Hz. Peygamber hakkındaki yalancılık ve benzeri iddiaları reddetmektedir. Bunun için de İsrailoğullarına göre bir peygamberde dışa yansıyan işaretlere vurgu yaparak, bütün bu belirtilerin, Hz. Muhammed (a.s)'de de mevcut olduğunu ifade etmektedir. Bu belirtileri ise Guillaume şöyle sıralamıştır: (a)ateşli bir söylem, (b)şiir, (c)Allah ve ahlakî konular hakkında aşırı kaygı ve (d)Allah'ın sözünü ilan etmesine kendisini sevk eden bir yükümlülük duygusu.¹⁴³

Rodinson ise Hz. Muhammed'in samimiyeti sorununu şöyle ele alır: *"Dini bir mesaja karşı takınlan şüpheli ve inanmaz tavrın, insanları, bu mesajı getirenlerin birer yalancı ve sahtekar gibi görmeye sürüklediği çağda değiliz artık. Yani Muhammed (s.a)'i tam bir sahtekar olarak gören Hristiyan ilahiyatçıları kadar*

¹⁴¹ Watt, *Kur'an'a Giriş*, ss. 31-32.

¹⁴² Armağan, *a.g.e.*, s. 65.

¹⁴³ Guillaume, *a.g.e.*, s. 28.

18. yüzyılın akılcı (rasyonalist) filozofları da geride kalmıştır.” Dolayısıyla Rodinson, Hz. Peygamber’i sahtekar, sihirbaz hilelerine başvuran, dolandırıcı, yalancı olarak niteleyen bazı Batılıların iddialarını reddetmiştir. Ayrıca Hz. Muhammed (s.a)’i ıslahatçı olarak gören bazı müsteşriklerin düşüncelerini de kabul etmemiştir.¹⁴⁴

Ayrıca Rodinson, Hz. Peygamber’in Mekke ve Medine’de samimiyet açısından farklılık gösterip göstermediği tartışmasıyla ilgili şu değerlendirmeleri yapmıştır:

“Hz. Muhammed’in ilk mesajlarının dikkatle incelenmesine, bu ilk mesajları önceleyen ya da eşlik eden şüphe ve umutsuzluk buhranlarıyla ilgili söylentiler de eklendiğinde bu, onlarda soğukkanlılıkla hesaplanmış ve tutku ya da insan sevgisinin etkisiyle amansızca uygulanmış bir planın tezahürlerini gören anlayışa karşı en azından şüpheli kalmamız gerekiyor. Bu söylentiler gerçekte de samimi görünüyor. Peygamber (a.s)’in krizlerini anlatan metinlerin gerçeği dile getirdiğine inanmaktayız. Çünkü bizce Hz. Muhammed’e daima doğüstü alemde bir yer bulmak için çırpınan bu metinler, O’nu bu derece doğa içi ve insanî gösteren çizgileri icat ettirmiş olamaz. Kısaca bugün samimi bir Muhammed’i açıklamak, sahtekar bir Muhammed (s.a)’i açıklamaktan çok daha kolaydır.”¹⁴⁵

Hz. Peygamber’in samimi olduğunu dile getiren Watt da, saralı veya histerili, hatta kontrol edilemeyen coşku nöbetleri olan bir kişinin, askeri seferlerin aktif lideri ya da bir şehir devletinin ya da büyümekte olan dini cemaatin sakin, uzak görüşlü rehberi olabilmesinin inanılmayacak bir şey olduğunu; ancak Hz. Muhammed’in bütün bunları başardığını kabul etmektedir. Watt, O’nda açık bir hastalık belirtisi olsaydı, bunun mutlaka duyulacağını, bu nedenle Orta Çağ anlayışlarının bir yana bırakılması gerektiğini söylemiştir.¹⁴⁶

“Samimiyet olmaksızın, Ebubekir ve Ömer gibi güçlü ve dürüst karakterli insanların bağlılığını ve hatta adanmışlığını nasıl kazanabilirdi? Deistler için bir soru ise, Tanrı’nın İslam gibi büyük bir dinin yalan ve aldatmaca üzerinde gelişmesine nasıl izin verdiğidir. Bu da Hz. Muhammed’in samimi olduğunu

¹⁴⁴ Rodinson, a.g.e., ss. 104-105.

¹⁴⁵ Rodinson, a.g.e., ss. 106-107.

¹⁴⁶ Watt, a.g.e., s. 32.

savunmak için güçlü bir kanıttır. Bazı açılardan hatalıysa, hataları kasıtlı yalanlar ya da sahtekarlıktan kaynaklanmamaktaydı."¹⁴⁷ diyen Watt, diğer taraftan Hz. Muhammed'in samimi olduğunu söylemenin, inançlarında doğru olduğunu ifade etmek anlamına gelmediğini de vurgulamıştır. Bir insanın samimi fakat aynı zamanda yanılıyor olmasının muhtemel olduğunu, modern Batılıların, Hz. Muhammed'in nasıl yanılıyor olduğunu göstermekte zorlanmayacaklarını ifade etmiştir.¹⁴⁸

Halen hayatta olan Amerikalı tarihçi Bernard Lewis ise modern bir tarihinin, İslamiyet gibi büyük ve anlamlı bir hareketin menfaatçi bir sahtekar tarafından başlatıldığına kolay bir şekilde inanmayacağını ifade eder. Ona göre Hz. Muhammed yeni bir hareket ortaya koymaktan ziyade, kendi döneminde yaşayan Araplar arasında var olan akımları canlandırıp, bunlara başka bir yön vermiştir.¹⁴⁹

Son dönemlerde daha çok benimsenen Hz. Peygamber'in samimi olduğu görüşüne dikkatle bakıldığı zaman, onların Hz. Muhammed'in samimiyetini kabul etmelerinin, O'nun getirmiş olduğu vahyi kabul ettikleri anlamına gelmediği görülür. Bir kısmı O'nun peygamber vasfıyla yaptığı işlere veya O'nun üstün özelliklerine saygı duymaktadırlar. Ancak bunu kabul etmelerinden yola çıkarak, O'na gelen vahyin ilahiliğini tasdik ettikleri söylenemez. Ayrıca bu düşünceye sahip olanlar, oryantalistlerin sadece belli bir kısmını oluşturmaktadır. Halen eski bakış açısını sürdüren oryantalistlerin var olduğunu söylemek mümkündür.

¹⁴⁷ Watt, *Hazreti Muhammed Peygamber ve Devlet Adamı*, s. 263.

¹⁴⁸ Watt, *a.g.e.*, s. 27.

¹⁴⁹ Lewis, *a.g.e.*, s. 46.

İKİNCİ BÖLÜM

ORYANTALİSTLERİN KUR'AN'IN KAYNAĞINA

YÖNELİK İDDİALARI

İslam dini üzerine araştırma yapan müsteşriklerin çoğu, Kur'an-ı Kerim'in ilahî kaynaklı olmadığını kabul etmektedirler. Bu nedenle Kur'an'a kaynak aramak, onların çalışmalarının genel özelliği olmuştur. Kur'an'ın bir vahiy ürünü olduğunu kabul etmeyen bir kimsenin de Kur'an'a ve Kur'an merkezli bir dine ön yargılı davranması tabiidir.

Çalışmamızın bu bölümünde oryantalistlerin Kur'an'a kaynak olarak ortaya attıkları iddiaları sınıflandırarak ele alacağız. Ancak yapmış olduğumuz bu tasnifi kesin hatlarla birbirinden ayırmanın mümkün olmadığını söyleyebiliriz. Çünkü bir oryantalist aşağıda verilen başlıklarda ifade edilen birden fazla görüşe sahip olabilmektedir.

Oryantalistlerin Kur'an'ın kaynağı ile ilgili tartışmalarını haricî ve dahilî kaynaklar olmak üzere iki başlık altında inceleyeceğiz. Haricî kaynaklar ile kastettiğimiz, onlara göre peygamberlik iddiasıyla çıkmadan önce ve peygamberlik görevini yerine getirdiği süreçte, Hz. Peygamber'i etkileyen dış unsurlardır. Dahilî kaynaklar ise yine onlara göre kendisinin peygamber olduğuna inanmasına sebep olan ve Hz. Peygamber'in şahsından kaynaklanan unsurlardır.

A. Haricî Kaynaklar

1. Ehli Kitap'tan Aldığı İddiası

Oryantalistler arasında Kur'an'ın kaynağı meselesiyle ilgili en meşhur görüş, Hz. Peygamber (s.a)'in kendisine gelen vahyi, Yahudilik veya Hristiyanlık'tan almış olmasıdır. Bu iddiaya sahip olanların bir kısmı Yahudilik'ten, bir kısmı ise Hristiyanlık'tan aldığını iddia ederken, bazıları da hem Yahudilik'ten hem de Hristiyanlık'tan aldığını ileri sürer. Bir kısmı ise bu iki dine mensup olan bazı şahıslara işaret ederek, Hz. Peygamber'in bir öğreticisi olduğunu iddia ederler. Biz de bu iddiaları muhtelif başlıklarla ele alacağız.

a. Mekke ve Civarında Yaşayan Ehli Kitap'tan Aldığı İddiası

İslamiyet öncesi Arabistan'daki dinî durum, birçok Batılı yazarın ilgisini çekmiş ve bunlardan İslam'ın doğuşuyla ilgilenenler için bu bölgedeki dinî durum, açıklayıcı olmuştur. Ancak onların asıl gayesi, kendilerince Kur'an'ın kaynaklarını bulmaktır. Bu konuda aralarında büyük görüş ayrılıklarının çıkmasının nedenlerinden biri, Mekke'de ve civarında Yahudi veya Hristiyanlar'ın bulunup bulunmadığı konusudur. Yine eğer böyle dinî topluluklar varsa, ne kadar etkili oldukları ve bu etkilerin sonuçları konusunda da fikir ayrılığına düşmüşlerdir.¹⁵⁰ Bell, Watt gibi bazı oryantalistler ise Mekke'de öyle önemli ölçüde Ehli Kitap bir toplumun olmadığını, ancak bu bölgede etkili olduklarını iddia ederler.¹⁵¹

Danimarkalı oryantalist Buhl, Mekke'de yaşayanların Yahudi ve Hristiyanlar ile münasebetini ortaya koymak için şöyle söyler: *“Birçok delil, ilk devirlerde çeşitli tesirlerin, bilhassa Hristiyan mezheplerinin, daha sonraları da Yahudiler'in tesirinin altında kalmış olduğunu gösterir. Suriye'ye veya Fırat boylarına giden kervanlar, deniz yolundan Habeşistan ile kurulan münasebetler, büyük pazar yerlerine giden yabancı tacirler vasıtasıyla, Arabistan'da her iki din hakkında malumat edinmek mümkün idi. Hristiyanlık yalnız Güney Arabistan'ın medenî kısmında değil, birçok bedevî kabileler arasında da iyice yerleşmiş, Medine ve bunun kuzey tarafındaki çöllerde ise Yahudi kolonileri teşekkül etmiş bulunuyordu. Özellikle Mekke'de oturanlar Hristiyan ve Yahudilerle her vakit münasebette bulunma imkanına sahiptiler.”*¹⁵² Gibb de Arabistan'ın kuzey, güney ve doğusuna yerleşen topluluklar arasında Yahudi ve Hristiyan topluluklarının olduğunu ve çölde yalnız yaşayan münzevilere dair eski Arap şiirinde çok başvuru kaynağının bulunduğunu iddia etmektedir.¹⁵³

Watt, Yahudi ve Hristiyan fikirlerinin Arabistan toplumunda özellikle Mekke'de yaygın olduğunu ifade etmektedir. Ona göre Araplar arasındaki tektanrıcılık fikri, Yahudi ve Hristiyan etkilerinden ileri gelmektedir. Zira Arapların,

¹⁵⁰ Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, çevr. Alparslan Açıkgenç, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2000, s. 223.

¹⁵¹ Fazlurrahman, *a.g.e.*, s. 224.

¹⁵² Frantz Buhl, “Muhammed”, *İslam Ansiklopedisi*, MEB Yayınları, İstanbul, 1960, VIII/455.

¹⁵³ Hamilton Gibb, *Mohammedanisme An Historical Survey*, A Galaxy Book, Newyork, 1962, s. 38.

Hristiyan ve Yahudilerle birçok temas fırsatları vardır. Watt, bu temaslarla ilgili olarak Bizans İmparatorluğu ve Habeşistan'ın Hristiyan olduğunu, Pers İmparatorluğu'nda bile Hristiyanlığın güçlü olduğunu, hatta Arapların sıkı ilişkisi bulunan Perslere tâbi devlet olan el-Hira'nın, Doğu Suriye yani Nasturi Kilisesi'nin ileri karakolu olduğunu söyleyerek, bu durumun Arapları büyük çapta etkilemiş olduğunu ileri sürer.¹⁵⁴

Ayrıca Arapların Yahudilerle temas fırsatlarının Hristiyanlarla olduğu kadar çok olmadığı, ancak bunların bazılarıyla daha sıkı ve yakın temaslar olduğundan bahseder. Birtakım Yahudi kabileler, Arabistan çöllerinde ve Güney Arabistan'ın verimli bölgelerinde yerleşmişlerse de Mekke'de hemen hemen hiç Yahudi olmadığını söyler.¹⁵⁵

Oryantalistlerin geneline göre esas itibariyle bölgede nerede ve ne kadar Ehli Kitab'ın yaşadığı çok da önemli değildir. Burada onlar için önemli olan, Arabistan üzerinde Yahudi ve Hristiyan tesirinin ne kadar olduğunu ve bu bilgilerin Hz. Peygamber'e nasıl ulaştığını göstermektir.

Bu konuda ileri sürülen bir başka iddia ise Kur'an'ın tamamen Yahudilik ve Hristiyanlık'tan alındığı ve hiçbir orijinalliğinin bulunmadığı şeklindedir. Oryantalistlerin çoğu İslam'ın, Yahudi ve Hristiyan örf ve adetlerinin yaygın olduğu bir bölgede ortaya çıktığı ve Hz. Muhammed (s.a)'in de dinini bu örf ve geleneklerden faydalanarak kurduğu iddiasını taşımakla birlikte bir kısmı İslam'ı yeni bir din değil de, sapık bir Yahudi veya Hristiyan mezhebi olarak görmek istemiştir.¹⁵⁶

Ancak Watt, Kur'an'ın, Yahudilik ve Hristiyanlık'tan aldığı fikirleri içeren, kendisine has fazla bir özelliği bulunmayan ve herhangi bir yeniliğe sahip olmayan bir kitap olarak kabul edilmesinin, yirminci yüzyıl başlarında geçerli bir görüş olduğunu, bu görüşün de Haçlı seferlerinden sonra savaş propagandasının bir devamı olduğunu söyler. Çünkü bu savaşlarda Batı Avrupa, Müslüman ordusundan korkmuş, İslam'ı gerçeğe aykırı bir şekilde anlatarak, kendisini savunmak zorunda kalmıştır. Ancak Hz. Muhammed de Ahd-i Atik peygamberleri gibi daha önceki

¹⁵⁴ Watt, *Hz. Muhammed Mekke'de*, ss. 33-34.

¹⁵⁵ Watt, *a.g.e.*, s. 34

¹⁵⁶ Salih Akdemir, "Müsteşriklerin Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed (s.av)'e Yaklaşımları", *AÜİFD*, XXXI/197.

peygamberlerin tebliğlerine aşına olan ve kendi halklarının dinî tarihi hakkında bir şeyler bilen insanlara hitap etmiştir. Daha önceki birçok fikre aşına olan her peygamberin yeni ve orijinal olan tebliği, bu fikirler açısından ifade edilmiş ve söz konusu tebliğ nazil olduğu derin problemlerini öylece ele almıştır.¹⁵⁷ Dolayısıyla Watt, artık Kur'an'ın tamamen alıntı olduğu ve orijinal herhangi bir fikir taşımadığı görüşünün geçerli olamayacağını ifade etmektedir.

Bu görüşe sahip olan oryantalistlerden biri olan Goldziher'e göre Hz. Peygamber (s.a), Allah'ın insanların hidayeti için gönderdiği Peygamberlerle alay edip onlara karşı gelen geçmiş milletlerin uğradıkları akıbetleri, uyarı ve temsil yoluyla hatırlatmak için -çoğu zaman enbiya kıssaları şeklinde- Ahd-i Kadim'in tarihinden istifade etmiştir. Böylece Hz. Muhammed (s.a) peygamberlerin sonuncusu sıfatıyla geçmiş peygamberler zincirine katılmıştır.¹⁵⁸ Yine o, Rasûl'ün Medine'deki tutumunun Mekke'dekinden farklı olduğunu, Mekke'de peygamberlerin izinden gittiğini söylerken, Medine'de bu prensipten ayrıldığını kaydetmiştir. Böyle söyleyen Goldziher, Hz. Muhammed (a.s)'in, Hz. İbrahim'in dinini düzelttiğini, onun dinine davet ettiğini, yeni bir din ortaya koymadığını söylemek suretiyle de çelişkiye düşmektedir.¹⁵⁹

Brockelmann'a göre Hz. Muhammed'in dini, tabiatıyla ancak Kur'an'a göre muhakeme edilebilir. Kendisi için gerçek bir sistem söz konusu olamaz. İnce hikmetler ve mantık asla O'nun iktidarı değildir. O'nun ruh dünyasının çok az bir kısmı kendisine ait olup, o bilgileri çoğunlukla Yahudilik'ten ve Hristiyanlık'tan almıştır. Fakat O bunları mahir bir şekilde kavminin dinî ihtiyaçlarına uydurmuştur.¹⁶⁰

Hz. Muhammed (s.a)'in, Yahudi veya Hristiyanlar'dan sistematik bir eğitim almadığını ifade eden A. Jeffery (v. 1959) ise O'nun sahip olduğu bilgileri, daha çok söylentiler yoluyla şifahî olarak aldığını iddia eder. Bu bakımından Jeffery, O'nun çok sayıda öğretmeninin bulunduğunu, peygamber kıssaları konusundaki Kitab-ı Mukaddes bilgisinin de daha çok Rabbinik hikayelere dayandığını, bunun sonucu

¹⁵⁷ Watt, *Modern Dünyada İslam Vahyi*, s. 70.

¹⁵⁸ Goldziher, *a.g.e.*, s. 15; Sönmezsoy, *a.g.e.*, s. 81.

¹⁵⁹ Süleyman Ateş, *İslam'a İtirazlar ve Kur'an-ı Kerim'den Cevaplar*, Kılıç Yay., Ankara, 1972, ss. 28-29.

¹⁶⁰ Brockelmann, *a.g.e.*, s. 33.

olarak da Kur'an'daki birçok kıssada çeşitli bilgi yanlışlıklarının bulunduğunu iddia etmektedir.¹⁶¹

Rodinson ise Yahudi ve Hristiyanlar'ın Hz. Muhammed'e aynı Tanrı'dan, Arapların da başka tanrıları ekleyerek tapındığı Allah'tan söz ettiğini, O'nun da bunları büyük bir dikkatle dinleyip, bu bilgiler ışığında, kafasında yavaş yavaş, dünyanın ve tarihinin bir tasvirinin canlandığını¹⁶² iddia ederek şunları ilave eder: *“Yahudilerle Hristiyanlar, güçlü ve zengin örgütlenmeler de dahil olmak üzere, dünya çapında imparatorluklar tarafından destekleniyorlardı. İddiaları, eski zamanlarda gökten inmiş ve geçerlilikleri mucizelerle ispatlanmış kutsal kitaplara dayanıyordu üstelik. Allah'ın sırlarını tanyolarlar; insanlara yardım için nasıl tapınılmak istediğini, ne türlü dualar, kurbanlar ve ayinler arzu ettiğini biliyorlardı. Oysa Araplar bütün bu sırların hiçbirine sahip değillerdi. Uzak kalmışlardı Allah'tan. Şimdi bilen kişilerden, Kitab'ın adamlarından öğrenim görmeleri, böylelikle de Allah'a yaklaşılmaya çabalamaları gerekiyordu.”*¹⁶³ Bu bakımdan Rodinson'un da diğer oryantalistlerin iddialarında olduğu gibi Hz. Muhammed'in sahip olduğu fikirleri, Yahudi ve Hristiyanlar'dan edindiği şeklindeki görüşü benimsediği anlaşılmaktadır. Ancak bunu alenen dile getirmekten de uzak durduğu görülmektedir.

M. Watt, bu konuyu diğerlerinden daha farklı bir boyuta taşıyarak, Yahudilik ve Hristiyanlık etkilerinin Hz. Peygamber (s.a)'e nasıl ulaştığını tartışmakta, Hz. Peygamber (s.a)'in okur-yazar olmadığını ve dolayısıyla Kitab-ı Mukaddes'i hiçbir zaman okumadığını kabul etmektedir. Jeffery'nin kabul ettiği gibi o da, Hz. Muhammed (s.a)'e Yahudi ve Hristiyan kavramlarına dair her türlü bilginin, şifahî kültür sayesinde ulaşılmış olabileceği ihtimali üzerinde durur.¹⁶⁴

Watt vardığı sonucun doğruluğunu göstermek için çeşitli ihtimallerden bahsetmektedir:

a) Hz. Peygamber (s.a) bazı Yahudi ve Hristiyan din adamlarıyla karşılaşım onlarla dinî konularda müzakere etmiş olabilir.

¹⁶¹ Mesut Okumuş, “Arthur Jeffery ve Kur'an Çalışmaları Üzerine”, *AÜİFD*, XLIII/22, s. 135.

¹⁶² Rodinson, *a.g.e.*, s. 89.

¹⁶³ Rodinson, *a.g.e.*, s. 91.

¹⁶⁴ Montgomery Watt, *Hazreti Muhammed Peygamber ve Devlet Adamı*, s. 51.

b) Hristiyan Araplar ve Habeşistan ile Yemen'den Habeşliler, ticaret gayesiyle veya köle olarak Mekke'ye geliyordu.

c) Medine ve diğer yerlerde oturan Yahudi topluluklar vardı.

Watt, Hz. Peygamber'in bunlarla kesinlikle konuşma fırsatı bulduğunu ifade ederek, şunları ilave etmiştir: “Gerçekten de Hz. Muhammed'in, Hatice'nin Hristiyan kuzeni Varaka'yla bazı konuşmalar yaptığı rivayet edilir ve Hz. Muhammed'in hayatı boyunca, hasımları onun bazı temaslarını, almış olduğu vahiylerin kaynağı olarak gösterme gayretkeşliği içinde olmuştur.”¹⁶⁵ Ayrıca Kitab-ı Mukaddes'in mahiyeti hakkındaki bilgisini arttırmak için, O'nun Yahudileri ve Hristiyanlar'ı sorgulayarak, bu tür fırsatlardan yararlanmış olması ihtimalini ileri sürmüştür.¹⁶⁶ Ancak Watt, bu görüşlerinin hepsini muhtemel ifadeler kullanarak ortaya koymuş ve bu iddiaları ispatlayacak hiçbir delil göstermemiştir. Watt'ın, Hz. Peygamber'in bazı temaslarını, düşmanlarının vahyin kaynağı olarak gösterdikleri iddiasına gelince, bu iddianın hiçbir mesnedi bulunmamaktadır.

Oryantalistlerin bir kısmı, İslam'ın oluşumunda hem Yahudilik hem de Hristiyanlığın etkisinden bahsederken, bazıları daha çok Yahudiliğin etkisi üzerinde durur. İslam'ın Yahudilik'ten alınmış bir din olduğu fikri ise çok eskilere dayanmaktadır. Mesela, Sa'diye (v. 944), Musa b. Meymun (v. 1204) Semmun b. Devran (v. 1444) Orta Çağ'da bu görüşü savunan isimlerdendir. 19. asırda bu görüşü savunan ise Abraham Geiger (v. 1874) olmuştur. Geiger, “*Was hat Muhammed aus dem Judenthume Aufgenommen, 1833*” adlı eserinde, Kur'an-ı Kerim'in Yahudi unsurları ihtiva ettiğini iddia etmiştir. Onu bu konuda, Hartwig Hirschfeld, Sidersky, Horovitz (v. 1931), Shapiro, Katsh (v. 1998), Funkel gibi birçok oryantalist de takip etmiştir.¹⁶⁷

Nitekim Goldziher'e göre İslamiyet, Mekke'nin Yahudileştirilmiş dinî adetleridir, ancak Yahudiliğin kendisi de değildir. Bunun nedenini ise, İslam'ın kaynaklarından biri Yahudilik olmakla birlikte başka kaynaklarla desteklenerek oluşturulduğu şeklinde açıklar.¹⁶⁸

¹⁶⁵ Watt, *a.g.e.*, s. 51-52.

¹⁶⁶ Watt, *a.g.e.*, s. 52.

¹⁶⁷ Akdemir, *a.g.m.*, s. 193.

¹⁶⁸ Tahsin Görgün, “Goldziher, Ignaz”, *DİA*, İstanbul, 1996, XIV/105.

İslam'ı Yahudiliğin daha sonraki sapkın bir biçimi olarak kabul edenlerden biri de Clair Tisdall (v. 1928)'dir. Ona göre Hz. Muhammed'in döneminde Yahudiler sadece sayıca çok değillerdi. Arabistan'ın birçok yerinde çok da güçlülerdi. Yahudilerin Kutsal Kitab'a sahip olmaları ve şüphesiz Kureyş ve diğer kabilelerin de ataları olduğunu iddia ettikleri Hz. İbrahim'in soyundan gelmeleri, Yahudiler'e büyük bir saygınlık kazandırıyordu. Bu nedenle doğal olarak yerli efsaneler, Yahudiler'in tarihini ve adetlerini özümsemiştir. Bölgeye özgü törenler ise, Yahudiler'in efsanelerinden uyarlamalarla biraz değiştirilmiştir. Tisdall, Arabistan'daki Yahudi etkisini kendince bu şekilde ifade ettikten sonra Hz. Muhammed'in böyle bir ortamda ortaya çıktığını, bütün yarımadanın kabul edebileceği şekilde halkına yeni bir ruhsal sistem duyurusu yaptığını iddia eder.¹⁶⁹ Tisdall ile çağdaş olan Brockelmann'ın da Hz. Peygamber'in almış olduğu bilgileri halkına uyarladığı görüşünü benimseyerek,¹⁷⁰ Tisdall'inkine benzer bir iddiayı savunduğu görülür.

Tisdall'a göre Hz. Peygamber (a.s) ortaya çıktığında Hristiyanlığın, Arapların üzerinde büyük bir etkisi yoktur. Gençliğinde bazı Hristiyanlarla karşılaştığı anlatılsa da kilise hakkında duydukları ve gördükleri O'nda kalıcı bir etki bırakmamıştır.¹⁷¹ Çünkü Hz. Muhammed, İncil'deki saf Hristiyanlıkla hiç karşılaşmamış, o dönemde Hristiyanlıkta mevcut olan yanlış inançlar nedeniyle Hristiyanlık karşıtı yeni bir din kurmak zorunda kalmıştır.¹⁷²

Ona göre Hz. Muhammed dinî uygulamaları ve efsaneleri çok farklı kaynaklardan almış olsa da az çok tutarlı bir bütün halinde birleştirmiş ve İslam dinini oluşturmuştur. Bunların bir kısmı iyidir ve Müslümanlıkta başka din sistemlerinden alınmış büyük gerçekler vardır. Bu da, Müslümanlığın dünyada varlığını sürdürme nedenini ortaya koymaktadır.¹⁷³

Bu konuda Tisdall'ın görüşlerine benzer iddialara sahip olan Torrey (v. 1956) ise İslam'ın temel kaynağının Yahudilik olduğunu ispat etmeye çalıştığı "*The Jewish Foundation Of Islam*" adlı eserinde İslam'ın eklektik bir din olduğunu, Hristiyan

¹⁶⁹ W. St. Clair Tisdall, *The Original Sources Of The Qur'an*, Society for Promoting Christian Knowledge (S.P.C.K.), London, 1911, s. 15.

¹⁷⁰ Brockelmann, *a.g.e.*, s. 33.

¹⁷¹ Tisdall, *a.g.e.*, s. 39.

¹⁷² Tisdall, *a.g.e.*, s. 40.

¹⁷³ Tisdall, *a.g.e.*, s. 84.

unsurun ise nasıl yaygın ve nasıl önemli olduğunun şu an tartışma konusu olduğunu, onun kaynaklarının Yahudi öğretiminden daha problemlili olduğunu iddia etmektedir.¹⁷⁴ Henüz başında ve daha sonraki gelişim döneminde İslam'ın temel malzeme kaynaklarının büyük kısmının Yahudi kaynaklar olduğunu, Yahudiliğin İslam'ın önemi ve karakterinde karşı konulmaz derecede önemli olmasıyla birlikte Hz. Peygamber'in geniş ve özel bir bilgiye sahip olduğuna kanıt göstermek için çaba sarf edeceğini ifade etmektedir.¹⁷⁵

Torrey'nin diğerlerine göre daha az makul olan bir görüşü vardır ki, kendisi hiçbir delile dayandırmadan Mekke'de büyük bir Yahudi toplumunun bulunduğunu ileri sürmektedir. Ancak onun bu tezi için Mekke'deki Yahudi toplumu hakkında herhangi bir bilginin bulunmaması ciddi bir güçlük teşkil etmektedir. Mesela Medine ve Hayber gibi şehirlerde bulunan büyük Yahudi toplumlarının akıbetlerinin ne olduğu detaylı olarak bilindiği halde, ne Kur'an'da ne de Müslüman tarihçilerin kitaplarında Mekke'de bulunan büyük Yahudi toplumu ve bunların akıbetleriyle ilgili hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Eğer varsa da bunlarla ilgili bazı haberlerin bize ulaşması gerekirdi. Halbuki bu konuda hiçbir bilgiye rastlamamaktadır.¹⁷⁶

B. Lewis ise Hz. Peygamber'in Yahudilik ve Hristiyanlık tesirlerine maruz kaldığını, Tevrat'taki birçok unsurun Kur'an'da var olmasının bunu tasdik ettiğini iddia eder. Fakat ona göre Hz. Muhammed Tevrat'ı okumamıştır. Dolayısıyla Lewis diğerlerinden farklı olarak, Kur'an'da Tevrat hikayelerinin anlatılış tarzı itibariyle Hz. Muhammed'in Tevrat bilgisini dolaylı bir şekilde Mithra dini ve Sahtiyani tacirleri ve seyyahlarından elde etmiş olabileceğine işaret eder.¹⁷⁷ Lewis'e göre Hz. Muhammed, tek tanrılı bir dine inanmaları sebebiyle, Yahudiler'in başta İslamiyet'i oldukça büyük bir sempati ve anlayışla kabul edeceklerini düşünmektedir. Hatta Hz. Muhammed bu maksatla Kippur orucu ve Kudüs'e doğru namaz kılmak gibi bazı Yahudi adetlerini benimsemiştir. Ancak Yahudiler yeni Peygamber'e itibar

¹⁷⁴ Charles Cutler Torrey, *The Jewish Foundation Of Islam*, Jewish Institute Of Religion Press, Bloch Publishing CO., Newyork, 1933, s. 3.

¹⁷⁵ Torrey, *a.g.e.*, s. 8.

¹⁷⁶ Fazlurrahman, *a.g.e.*, s. 224.

¹⁷⁷ Lewis, *a.g.e.*, s. 35.

göstermemiş ve O'na muhalefet etmişlerdir. Onların desteğini kazanamayınca, Yahudi adetlerinden bir süre sonra vazgeçmiştir.¹⁷⁸

Kısaca özetlemek gerekirse, bu görüşü savunan oryantalistlerin, genellikle İslam'ın birden fazla unsurun etkisiyle meydana geldiği, ancak Yahudiliğin diğerlerinden daha fazla etkili olduğu görüşünü benimsedikleri görülmektedir. Hatta Lewis gibi bazı oryantalistler tarafından Yahudiler'in sempatisini kazanmak için Hz. Peygamber'in onların ibadetlerinden aldığı, fakat başarılı olamayınca bu uygulamaları terk ettiği şeklinde iddialar da ileri sürülmüştür.

Hz. Muhammed (s.a)'in vahiy kaynağının Hristiyanlık olduğunu iddia edenlere gelince, bu görüşü benimseyenlerin başında 19. yüzyılda yaşamış oryantalistlerden Sir William Muir'i zikredebiliriz. Muir'in, Hz. Peygamber'in aşına olduğu şeyin, Hristiyanlığın bir çeşit sapık öğretileri olduğu ve bunların da Kur'an'da yansımalarının görüldüğü şeklinde bir iddiası vardır.¹⁷⁹

Andrae ise Hristiyan sofular ve keşişlerin dinî heyecanları uyandıran vaazlarının Hz. Peygamber'in kalbinde yer ettiğini ve O'nun üzerinde büyük bir etki yaptığını iddia eder. Ona göre Hz. Muhammed Hristiyanlık'tan etkilenmiş ancak Hristiyan olmamıştır. Bunun sebebi Andrae'ye göre Kutsal Kitaplar ve Arapça konuşan bir halkın olmasıdır. Onun belirttiğine göre, Hz. Muhammed Yahudiler'in ve Hristiyanlar'ın kitaplarını kullanamamıştır. Çünkü onlar başka bir dilde yazılmışlardır. Bu kitapların çevrilebileceği de Hz. Muhammed'in aklına gelmemiştir. Bu sebeple kendisi ve taraftarları için Arapça olan kutsal bir metin ortaya koymuştur.¹⁸⁰ Ayrıca Andrae, Hz. Peygamber'in vahiy öğretisini Yahudilik'ten veya Ortodoksluk'tan almış olmasının mümkün olmadığı görüşündedir.¹⁸¹

Bu görüşü savunan en önemli isimlerden biri de İngiliz şarkiyatçı Richard Bell'dir. Kendisi adından da anlaşılacağı üzere "*The Origins of Islam in its Christian Environment*" adlı eserinde, İslam'ın kökenini Hristiyan çevrelerde aramıştır. Her ne kadar Bell'in bu eseri yazmasının amacı, Kur'an'da Hristiyan etkisini göstermekse de, Yahudilik'ten gelen sözde etkileri de göz ardı etmemiştir. Bell, Hz. Peygamber'in

¹⁷⁸ Lewis, *a.g.e.*, s. 39.

¹⁷⁹ Hıdır, *a.g.m.*, s. 144.

¹⁸⁰ Armağan, *a.g.e.*, s. 74.

¹⁸¹ Armağan, *a.g.e.*, s. 75.

özellikle peygamberliğinin ilk dönemlerinde Yahudi ve Hristiyan kaynaklarını ilk elden kullanmadığını, hatta Hz. Peygamber'in bu sıralarda Yahudi ve Hristiyanlar arasında bir ayırım yapmadığını ya da olası bir ayırımın farkında olmadığını ifade etmektedir.¹⁸² Hz. Peygamber'in kullandığı materyallerin Yahudi ve Hristiyan ifadeleri ve fikirlerini hatırlatsa da, gerçek Arap malzemeleri olduğunu, bu fikirlerin aslında Arabistan dışında türetilip, Hz. Muhammed'in zamanına kadar Arap zihninin parçası haline gelmiş olabileceğini söyler. Ona göre Yahudilik veya Hristiyanlığın Hz. Muhammed'in temel fikirlerinin oluşumunda en çok hangisinin rolü olduğunu sormak, gerçekten bizzat Arabistan üzerine en çok etkisi olan iki dinin hangisi olduğu sorusunu sormaktır.¹⁸³

Bell'e göre İslam, Hristiyanlığın bozulmuş ve tahrif edilmiş bir şeklidir ve ondan pek çok şeyi almıştır. Bell bu eserini, kendisinden önceki yıllarda İslam'ın Yahudilik'ten kaynaklandığı ile ilgili eserlerin karşıtı olarak kaleme alarak İslam'ın kökeninin Yahudilik'te değil, Hristiyanlık'ta olduğunu ispat etmeye çalışmıştır.¹⁸⁴ Şu an elimizdeki Kur'an Bell'e göre, Hz. Peygamber'in zihnî gücüyle birlikte fitrî ve dinî eğilimini de kullanarak, çevre kültürler kadar gelişmemiş olan Arap kültürünü zenginleştirmek için yabancı olan kaynaklardan bazı değişiklikler yaparak ve olabildiğince açık taklitten kaçınarak aldığı bilgiler bütünüdür.¹⁸⁵ Bell, Kur'an'ın İslam öncesi Arap şairlerinin yazmış oldukları şiirlerde Hristiyanlardan bahsetmesinin, Hristiyan etkisini Arap Yarımadası'nda gösteren önemli bir delil olduğunu da ifade eder.¹⁸⁶

Hamilton Gibb ise Hz Muhammed'in daha sonraki dönemlerde ortaya koyduğu fikirlerin –ki bunlardan en önemli olanı Son Yargı (Last Judgement) idikesinlikle Arap geleneğinden türemediğini, Hristiyan kaynaklardan geldiğini ifade ettikten sonra özellikle yeniden diriliş, ahiret hayatı, kıyamet süreci, Cennet sevinçleri ve Cehennem azabının tasviri ile ilgili ayrıntıların Süryani Hristiyan

¹⁸² Albayrak, "Richard Bell, Kur'an Çalışmaları ve Kur'an Vahyi Hakkındaki Görüşleri", s. 271.

¹⁸³ Bell, *a.g.e.*, s. 69.

¹⁸⁴ Özcan Hıdır, "XX. Yüzyıl Oryantalist Çalışmalarda Hz. Peygamber İmajı", *İLAM Araştırma Dergisi*, c. 3, sy. 2, s. 145.

¹⁸⁵ Albayrak, *a.g.m.*, s. 271.

¹⁸⁶ bkz. Richard Bell, *The Origin of Islam in Its Christian Environments*, Macmillan & Company Ltd, London, 1926, 43-50.

rahiplerin yazılarıyla paralellik gösterdiğini iddia eder.¹⁸⁷ Gibb, Süryani Hristiyanlığına işaret ederek, Hz. Peygamber'in etkilendiği alanı sınırlandırmıştır. Ancak Bell'in benimsediği temel görüşlerin, Gibb tarafından da kabul edildiği anlaşılmaktadır.

Gibb, bir başka yerde Kur'an'daki dini fikirlerin kaynakları ve gelişimini izlemeye çalışırken, halen birçok çözülmemiş problemle karşı karşıya kaldığını ifade eder ve kendince bu konudaki izlenimlerini ortaya koyar: *“Daha önce alimler, bazı Hristiyan eklemelerle birlikte bir Yahudi kaynağı varsayıyorlardı. Daha sonra yapılan araştırmalar kesin bir şekilde Eski Ahit malzemeleri de dahil olmak üzere temel harici etkilerin Süryani Hristiyanlığına kadar dayandığını kanıtlamıştır.”*¹⁸⁸

Fransız müsteşrik Regis Blachère (v. 1973) gibi bazı oryantalistler de Kur'an kıssaları ile Yahudi-Hristiyan kıssaları arasındaki benzerlikten yola çıkarak, Kur'an'ın kaynağı ile ilgili söz konusu iki dine işaret etmektedir. Blachère, kıssalar arasındaki bu benzerliğin, Kur'an'ın dış amillerden etkilendiği yolundaki iddiaya kuvvet kazandırdığı görüşündedir. Kendisi bu konuda özellikle Hristiyanlığın etkisinden söz etmektedir. Bunu da, Mekkî ilk sureler ile Hz. Peygamber (s.a) ve Mekke'deki fakir Hristiyanlar arasındaki ilişkiden çıkarmaktadır.¹⁸⁹

Alan C. Bouquet (v. 1976) ise Hz. Muhammed'in on iki yaşında ticaret kervanı ile Suriye'ye gittiği, Yahudilik ve Hristiyanlık hakkında bilgi edindiği ihtimalinin olmadığını iddia eder. Çünkü ona göre Hz. Muhammed, daha çok şekli bozulmuş Hristiyanlıktan bir şeyler bilmektedir. Bouquet, O'nun bazı mezhepler arasında kullanılan apokrif İnciller hakkında bilgisi olduğunu düşünmektedir.¹⁹⁰

Söz konusu oryantalistlerin iddialarını değerlendirmeye geçmeden, İslamiyet öncesi Arap Yarımadası'nda Yahudi ve Hristiyanlar'ın durumuna kısaca göz atmak gerekirse, buraya Yahudi cemaatlerinin ne zaman gelip yerleştikleri bilinmemektedir. Bunlar Akabe Körfezi'ndeki Eyle Limanı'ndan Yemen ve Uman'ın en ücra köşelerine, Medine'den Bahreyn'e kadar uzanan bölgelere kadar yayılmışlardı. Mekke'de ise yok denecek kadar azdı. Ancak bölgede, Ukaz gibi fuar ve kervanlarda

¹⁸⁷ Gibb, *a.g.e.*, s. 39.

¹⁸⁸ Gibb, *a.g.e.*, s. 37.

¹⁸⁹ Sönmezsoy, *a.g.e.*, s. 84.

¹⁹⁰ Cerrahoğlu, *a.g.m.*, ss. 126-127.

onlara zaman zaman rastlamak mümkündür.¹⁹¹ Hristiyanlar'a gelince, Mekke'de onlara pek az rastlanırdı. Ancak buradaki Hristiyanlar'ın neredeyse tamamı köle idi.¹⁹² Az bir kısmının ise kölelik, ticaret, demircilik sanatı gibi vesilelerle gelmiş birtakım yabancı ve büyük bir kısmının maceracı kimseler olduğu anlaşılmaktadır.¹⁹³ Dolayısıyla Mekke'deki Yahudi ve Hristiyanlar'ın, oryantalistlerin bazılarının iddia ettikleri kadar etkin bir varlığından söz etmek mümkün görülmemektedir.

Hz. Peygamber'in dini telakkilerini Yahudi veya Hristiyanlardan aldığı şeklindeki iddianın yanı sıra bölgede yaşayan ve söz konusu dinlerden birine mensup olan bir öğreticisi olduğu da iddia edilmektedir. Ancak bu iddiaya İngiliz yazar John Davenport şöyle itiraz etmiştir: "*Hristiyanlarca kabul olunan söylentilere göre, Hz. Muhammed Kur'an'ı İranlı bir Yahudi ile Hristiyan bir papanın yardımı ile hazırlamıştır. Fakat bu düşünce o kadar eskidir ki, Hz. Muhammed'in kendisinin de bu düşünce ile uğraştığını ve ona karşı koymuş olduğunu görüyoruz.*"¹⁹⁴

Nitekim Nahl Suresi'nin 103. ayetinde "Şüphesiz biz kafirlerin, 'Kur'an'ı ona ancak bir insan öğretiyor' dediklerini biliyoruz. Kur'an'ı Muhammed'e öğrettiğini iddia ettikleri şahsın dili yabancıdır. Ancak bu (Kur'an), apaçık bir Arapça'dır." buyrulmaktadır ve bu ayete dair müfessirlerin verdikleri bilgiler de Davenport'un ifadesini açıklar niteliktedir.

Taberî'nin aktardığına göre müfessirler, Arap olmayan bu şahsın kim olduğu ile ilgili farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Ancak bu görüşlerin neredeyse hepsinin ortak noktası, söz konusu kişinin Hristiyan olmasıdır. Ancak bu kişi Arap dahi değildir. Kur'an ise fasih bir Arapça ile indirilmiştir. O dönemde belağat ve fesahatte ileri olan Arap toplumu bile Kur'an'ın üstün belağat ve fesahati karşısında aciz kalmışlardır.¹⁹⁵ Kur'an'ı öğrettiği iddia edilen kişinin ise dili yabancıdır ve Arapça'yı bilmez veya kendisine hitap edilen şeylere cevap verebilecek kadar Arapça bilir.¹⁹⁶

¹⁹¹ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, çvr. Mehmet Yazgan, Beyan Yay., İstanbul, 2014, I/460.

¹⁹² Hamidullah, *a.g.e.*, I/514.

¹⁹³ Hatip, *a.g.e.*, s. 233.

¹⁹⁴ Lord John Davenport, *Hz. Muhammed ve Kur'an-ı Kerim*, Arar Yay. çvr. Ömer Rıza Doğrul, Ankara, 1967, ss. 47- 48.

¹⁹⁵ Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Cami'ul-Beyan*, thk. Ahmet Muhammed Şakir, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 2000, XVII/298.

¹⁹⁶ İbn Kesîr, *a.g.e.*, IV/518.

Bu nedenle Hz. Peygamber (a.s)’in bu kimseden herhangi bir dinî öğreti alması imkansızdır.

Mevdudi ise “*Tefhimu’l-Kur’an*” adlı tefsirinde, Mekkeli müşriklerle oryantalistlerin Kur’an’ın kaynağı hakkındaki iddialarını karşılaştırarak, müşriklerin oryantalistlerin iddia ettiği gibi Hz. Peygamber’in söylemiş olduğu şeyleri birinden öğrendiğine dair bir iddiada bulunmadıklarını dile getirir. Çünkü onlar ülke genelinde böyle birinin bulunmadığını bilirler.¹⁹⁷

Görüldüğü üzere oryantalistlerin büyük bir kısmı Kur’an’ın kaynağı olarak Yahudilik ve Hristiyanlığı benimsemişlerdir. Bazıları bu dinlerin öğretilerini aynen ıktibas ettiğini ve herhangi bir yenilik getirmediğini iddia ederken, Watt gibi bazı oryantalistler de bu görüşün eskidiğini ve geçerliliğini yitirdiğini kabul etmiştir. Ancak onların bu görüşü Kur’an’ın kaynağı meselesine dair görüşlerine engel teşkil etmemektedir. Bunu yaparken de Kur’an’daki bazı ifadeler ile Yahudilik ve Hristiyanlık öğretileri arasındaki benzerliklerden yola çıkmışlardır.

Şunu belirtmek gerekir ki, tevhid, itikadî konular, birtakım ibadet ve ceza hükümleri, bazı peygamber kıssaları gibi hususlarda Kur’an-ı Kerim ile Ehli Kitap bilgileri arasında benzerlik olduğu muhakkaktır. Ancak bunun nedeni, daha sonra insan eliyle tahrif edilmiş olsalar bile Yahudilik ve Hristiyanlığın da Allah katından gelmiş olmasıdır. Dolayısıyla oryantalistlerin iddia etmiş olduğu gibi bu tür benzerliklerin varlığı, Hz. Peygamber’in oluşturduğu dini onlardan aldığı değil, tüm vahyin tek kaynaktan geldiğinin kanıtıdır. Nitekim Kur’an’ın temel prensiplerinin önceki kitaplarda da mevcut olduğunu ve Yahudi alimlerin bunlardan haberdar olduğunu Kur’an-ı Kerim bizzat kendisi dile getirir.¹⁹⁸

Zira Hz. Peygamber hiçbir zaman yeni bir din getirdiğini iddia etmemiştir. Birçok ayette, Kur’an-ı Kerim’in önceki kitapları ve peygamberlerin tebliğlerini tasdik ettiği vurgulanır.¹⁹⁹ Kur’an, bunlar içerisinde tahrif olan bilgileri tashih etmiş, yeniden düzenleyerek, dönemin ihtiyaçlarına göre bazı yeni hükümler getirmiştir.²⁰⁰

¹⁹⁷ Mevdudi, *Tefhimu’l Kur’an*, IV/189.

¹⁹⁸ Şuara 26/196-197, A’lâ 87/18-19.

¹⁹⁹ bkz. Bakara 2/41,91,97; Nisa 4/ 47; Fatır 35/31; Saff 61/6.

²⁰⁰ bkz. Nûr 24/35, Bakara 2/115, Yûnus 10/ 61.

Netice itibariyle İslam dini Yahudilik ve Hristiyanlık'tan müteşekkil bir din değildir. Tıpkı onların dinlerinin kaynağı Allah Teala olduğu gibi Kur'an'ın ilk ve tek kaynağı da Allah'tır. Ancak onlar bu gerçeği göz ardı etmektedirler.

b. Yaptığı Seyahatlerde Ehli Kitap'tan Aldığı İddiası

Hız. Muhammed'in, peygamberlik görevinden önce özellikle ticarî sebeplerle bazı seyahatlerde bulunduğu aşikardır. Ancak bazı oryantalistler bu bilgileri kullanarak, Kur'an'ın kaynağının bu seyahatlerde karşılaşmış olduğu Yahudilik ve Hristiyanlığa mensup kimseler olduğunu iddia ederler. Bu bakımdan onların bu görüşlerini sırasıyla ele alacağız.

Bu iddiaya sahip olan oryantalistlerden biri olan Macar müellif Goldziher, Rasûlullah (s.a)'in hayatının ilk yarısında işleri gereği gittiği yerlerden çeşitli fikirler edindiği, sonra uzleti sırasında üzerinde düşündüğü bu fikirleri benimsediğini iddia eder. Ayrıca Goldziher'e göre Rasûlullah (s.a)'in idrak ve şuuru, hastalık halinin etkisinin görüldüğü soyut düşüncelere meyletmiş, bundan dolayı da yakın ve uzak akrabalarının dinî ve ahlakî görüşlerinin zıddına hareket etmiştir.²⁰¹ Dolayısıyla Goldziher, Hız. Muhammed'in kendi kavminin yaşayış tarzını, örf ve adetlerini, adı geçen seyahatleri sırasında edindiği canlı intibalarla karşılaştırmış olmasının, ileride yapacağı ıslahat hususunda O'nu harekete geçirmiş olabileceği ihtimali üzerinde durmuştur.²⁰²

Goldziher'in bu konudaki şu ifadeleri de dikkat çekicidir: *“Muhammed (s.a) haccı putperestlerden öğrendiği gibi, Kur'an'ın bazı Hristiyanlık unsurlarını gelenekler veya uydurulmuş mütevatir hikayelerden ve eski doğu Hristiyanlık yeniliklerinden almıştır. Çünkü O, tüm bulduklarını, bu bulduklarının tabiatı her ne olursa olsun, ticaret yolculukları ile ulaştığı yerlerden almış, sonra da bunu belli bir sistem olmadan ifade etmiştir.”*²⁰³

²⁰¹ Goldziher, *a.g.e.*, s. 13; Sönmezsoy, *a.g.e.*, s. 147.

²⁰² Hatip, *a.g.e.*, s. 243.

²⁰³ Goldziher, *a.g.e.*, ss. 24-25.

Goldziher, Hz. Peygamber'in söz konusu seyahatlerini nereye yaptığını açıkça belirtmezken, L. Caetani, O'nun özellikle Suriye yolculuğuna dikkat çeker. Caetani, Hz. Peygamber'in yaptığı bu yolculukları, O'nun Hristiyan rahiplerle samimi bir ilişki kurmasını ve onlardan Hristiyanlığın temel esaslarını öğrenmesini ispat etmek için çok kıymetli bir unsur olarak görür. Ona göre Wellhausen gibi kıymetli bir münekkidin İslamiyet'in esas itibariyle Hristiyanlık'tan kaynaklandığını kuvvetli bir delil ile iddia etmesi yönüyle bunların önemi daha da artmıştır.²⁰⁴ Ancak Caetani, Hz. Muhammed'in ilham aldığı kaynakları, Arabistan'da taraftarları bulunan Yahudi ve Hristiyan bazı mezhep fertleri arasında aramak gerektiğini iddia eder. Dolayısıyla Arabistan'da çokça bulunan Yahudiler'e rastlamak için Hz. Muhammed'in bir seyahat yapmasına hiç gerek yoktur. Çünkü zaten Yahudiler, özellikle Medine civarında ve Arap Yarımadası'nın güneyinde birçok kabileleri kendi dinlerine çekmişlerdir.²⁰⁵ Caetani'nin bir tarihçi olarak objektif bakış açısıyla olayları aktarması gerekirken, Hz. Peygamber'in nübüvvetinden önce yaptığı seyahatleri gereksiz görmesi çok ilginçtir. Çünkü ona göre Kur'an'ın kaynağı O'nun yanı başında bulunmakta ve uzaklara gitmesine gerek bulunmamaktadır. Bu bakımdan o, Hz. Peygamber'in bu seyahatleri gerçekleştirme sebebini araştırmaksızın, bunu kendince, Kur'an'a kaynak aramak olarak değerlendirmektedir.

Jeffery ise Kur'an diline etki eden yabancı diller arasında Süryanice'nin büyük önem arz ettiğini ve bu önemin Süryanice'nin Hristiyanlıkla olan tarihî bağından ötürü olduğunu ifade eder. Ona göre Süryanice, Hz. Peygamber'den önce Arapça'ya etkili olduğu gibi Hz. Peygamber'e de etkili olmuştur. Jeffery, bu konuda L. Caetani gibi Hz. Peygamber'in Suriye'ye seyahati ve Süryani Hristiyanlarla ilişkisi üzerinde ısrarla durur.²⁰⁶

S. Moscati (v. 1997) de diğer oryantalist meslektaşlarının yolundan giderek, Hz. Muhammed'in çocukluğunda Suriye'ye gidişi ve orada Hristiyan keşişe rastlamasıyla ilk monoteist anlayışın O'nda teşekkül etmeye başladığını, daha sonra

²⁰⁴ Caetani, *a.g.e.*, I/311-312.

²⁰⁵ Caetani, *a.g.e.*, I/312-313.

²⁰⁶ Bilal Gökkır, "Kur'an'da Yabancı Kelimeler Meselesine Oryantalist Bir Yaklaşım", *Marife*, sy. 3, s. 139.

Arabistan'daki Yahudi ve Hristiyanlarla temas halinde bulunduğunu, dolayısıyla vaazlarının esaslarını kolayca Yahudilik ve Hristiyanlık'ta bulmanın mümkün olacağını iddia eder.²⁰⁷

Bernard Lewis ise diğerlerinden farklı bir bakış açısı ortaya koyarak, Hz. Muhammed'in ticaretle meşgul olmasının muhtemelse de kesin olmadığından, O'nun çevre ülkelere ticaret seyahatleri yaptığından bahseden hadislerin ihtiyatla karşılanması gerektiğinden ve Kur'an'da bu konuda herhangi bir bilginin yer almadığından bahsettikten sonra bu durumun Hz. Peygamber'in ruhî hazırlanışı meselesinde tartışmalara neden olduğunu ifade eder.²⁰⁸

Bu iddiaya sahip olan oryantalistlerin Suriye seyahati ve Süryani Hristiyanlığı noktasında ittifak etmeleri dikkat çekicidir. Bu durum onların birkaçının benimsediği görüşü, diğerlerinin de aynen takip ettiği izlenimini vermektedir. Onlar, Hz. Muhammed'in bu seyahatler esnasında iyi bir gözlemci olduğu ve gittiği yerlerden çok şeyler aldığı kanaatindedirler. Onlara göre, bu seyahatler onun için iyi bir ilham kaynağı ve ruhî bir hazırlık olmuştur.

Ancak bu görüşü reddeden oryantalistlerin varlığından da söz edilebilir. Nitekim Cl. Huart (v. 1926) gibi bazı oryantalistler, Suriye'de Hristiyan dinin tatbikatını görmüş olmasının, Hz. Peygamber'in düşüncesi üzerinde kuvvetli bir tesir yapmış olduğu görüşü cazip gelse de, bu konudaki tarihi kaynakların kesin olmaması sebebiyle bu görüşün terkedilmeye mahkum olduğunu itiraf etmişlerdir.²⁰⁹ Huart'ın dile getirdiği gibi onların, bu iddiayı destekleyecek herhangi bir tarihi kanıt göstermeksizin belirsiz söylemlerle görüşlerini ifade ettikleri apaçık ortadadır.

Ayrıca Hz. Muhammed'in gençliğinde yaptığı ticari yolculuklar esnasında, bazı Hristiyan din adamları ve Yahudi rahiplerinden pek bir şey öğrenmediğini müşrikler ve kafirler biliyorlardı. Üstelik bu yolculuklar kabile şeklinde yapılırdı ve yolculuk sırasında olmayan bir şeyi olmuş gibi göstermek isteyeninin nasıl tekzip

²⁰⁷ Cerrahoğlu, *a.g.m.*, s. 126.

²⁰⁸ Lewis, *a.g.e.*, s. 35.

²⁰⁹ Hatip, *a.g.e.*, s. 245.

edileceğini ve alaya alınacağını Mekkeli kafirler bile iyi biliyorlardı.²¹⁰ Dolayısıyla bu iddiayı savunan oryantalistler, söz konusu yolculuklarda Hz. Muhammed'in yalnız olmadığı gerçeğini göz ardı etmektedirler. Bu seyahatlerde Mekkeli hemşerileri, Hz. Muhammed'in yanında bulunmaktaydı. Şayet bu iddia gerçek olsaydı, oryantalistlerden önce o dönemin müşrik ve kafirlerinin, Hz. Peygamber tebliğe başladığı ilk anda, şahit oldukları bu durumla O'nu itham etmiş olmaları gerekirdi. Nitekim Mevdudi bu iddia karşısında şunları söylemektedir: "*Mekke'deki müşriklerin hepsi bilirdi ki, Muhammed (a.s) bir ümmiydi ve okuma yazma bilmiyordu ve hiç kimse onun bu tertibinde kendisine İbranice, Süryanice ve Yunanca kitaplardan mütercimlerle ilişkide olduğunu söyleyemezdi. Dahası hiç kimse onun, bu bilgiyi Suriye'ye ve Filistin'e yaptığı ticarî seyahatler esnasında elde ettiğini ileri sürece kadar utanmaz olamazdı. Eğer Rasul hayattayken Suriye ya da Filistin'in herhangi bir yerinde, herhangi bir Hristiyan rahip ya da Yahudi hahamı ile bu tür bir konuşmada bulunsaydı, Bizans İmparatoru Hz. Muhammed'in –haşa- her şeyi onlardan öğrendikten sonra Mekke'ye dönüp, peygamberlik iddiasında bulunduğu propagandasını başlatmakta bir an bile tereddüt etmezdi.*"²¹¹ Bu bakımdan bu konu, onların mesnetsiz ve tutarsız bir şekilde söyledikleri iddialardan biri olmaktan öteye geçmemektedir.

c. Rahip Bahira'dan Aldığı İddiası

Rahip Bahira, tevhit inancında Arius'un bağlısı bir Nasturi olup, Mesih'in ilahlığını ve teslisi reddetmiştir. Bundan dolayı bazı oryantalistler, Hz. Muhammed'in İslam akaidini, bu rahipten aldığını iddia etmektedirler. Bahira, hem astronom hem de sihirbaz bir matematikçidir ve Allah'ın kendisine görüldüğünü ve kendisinin İsmailoğullarını Hristiyanlığa sevk edeceğini haber verdiğini söylemiştir.²¹²

²¹⁰ Ebu'l A'la Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, çevr. Ahmet Asrar, Pınar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 312.

²¹¹ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, IV/189.

²¹² Muhammed Reşid Rıza, *el-Vahyu'l-Muhammedî*, el-Mektebetü'l-İslamî, Beyrut, 1985, s. 95.

Hız. Peygamber'in Busra'da Rahip Bahira ile karşılaşarak, öğretilerini ondan aldığı şeklindeki bu görüş, çok eskilere dayanmaktadır. Nitekim Yuhanna ed-Dımeşki (v. 750), Hız. Muhammed (s.a)'in dinini, Arius mezhebine bağlı Bahira isimli bir rahiple konuştuktan sonra kurduğunu söyler.²¹³ Dımeşki'den sonra da pek çok oryantalist bu iddiayı savunmuştur. Hatta bazıları daha da ileri giderek, Hız. Peygamber (a.s)'in şam'a yaptığı bir yolculuğunda söz konusu rahibin yanında kaldığını yalan yere iddia etmiş, Kur'an'ın bizzat Bahira tarafından yazıldığını ileri sürenler dahi olmuştur.²¹⁴

Amerikalı oryantalist W. Irving (v. 1859), Müslüman yazarların Rahip Bahira'nın gençle yakından ilgilenmesini, O'nun omuzlarında nübüvvet mührünü görmesine bağladıklarını, bundan dolayı amcası Ebu Talib'den Mekke'ye döndüğü zaman kardeşinin oğlunu korumasını istediğini ve Yahudiler'in eline düşerek nübüvvet mührünü gördükleri zaman, O'na eziyet etmeye kalkışabileceklerini aktarır. Ardından Irving bu vakıayı, söz konusu rahibin dinini müjdelemeye oldukça gayretli olduğu, bu sebeple Kabe koruyucusunun kardeşinin oğlu olan bu zeki gençte hayır belirtileri sezdiği ve Mesihiliği Mekke'ye taşıyacak en hayırlı kişi olduğunu düşündüğü şeklinde yorumlamıştır. Bundan dolayı O'nun hayalinin, çölde duyduğu kıssa ve rivayetlerin yanı sıra rahipten öğrendikleriyle etkilendiğini iddia eder.²¹⁵

Ancak T. Carlyle, bu iddiada birtakım mantıksızlıklar bularak, şöyle itiraz etmiştir: *"Böylesine genç bir insana keşiş ne kadar şey öğretebilir ki? Muhtemelen bu konu fazla büyütölmüştür. Hız. Muhammed o tarihlerde henüz on dört yaşındaydı ve ana dilinden başka dil bilmiyordu. Suriye'de gördüğü pek çok şey onun için garip ve anlaşılması güç bir karışıklıktan ibaretti. Ama yine de uyanık bir çocuktü. Hiç şüphesiz birçok şey kapıyor ve bütün bunlar bir bilinmez olarak, ama bir gün garip bir biçimde görüşlere, inançlara ve sezgilere dönüşmek üzere olgunlaşmayı bekliyordu. Suriye'ye yapılan bu yolculuklar herhalde Hız. Muhammed için pek çok şeyin başlangıcıydı."*²¹⁶ Edmund Power da Bahira iddiası hakkında şüphe duyan

²¹³ Akdemir, a.g.m., s. 196.

²¹⁴ Hatip, a.g.e., s. 236.

²¹⁵ Muhammed Kutub, *Oryantalistler ve İşlam*, trc. M. Beşir Eryarsoy, Beka Yay., İstanbul, 2014, s. 364.

²¹⁶ Carlyle, a.g.e., ss. 72-73.

isimlerden biri olmuştur. Yazar bir makalesinde şöyle bir sonuca varmıştır: “O zamandan beri bulunmuş, neşredilmiş ve incelenmiş olan Arapça kaynaklar Suriyeli rahibe atfedilen rolün, hayal mahsulünden başka bir şey olmadığını göstermiştir.”²¹⁷

Danimarkalı şarkiyatçı Buhl da bu görüşü reddeden isimlerden biri olmuştur. Buhl, Kur’an’daki kıssalar ile Kitab-ı Mukaddes’teki kıssaların benzerliğinden yola çıkarak, Hz. Peygamber’in muhaliflerinin O’nun yabancı muallimlere sahip olduğu şeklindeki iddialara karşı çıkar. İlginç olan şudur ki, bu iddiayı çürütmek için Buhl, Kur’an-ı Kerim’den Nahl Suresi’nin 105. ayetini²¹⁸ delil olarak getirir.²¹⁹

Hirschfeld, Hz. Peygamber’in hayatını yazan kişilerin, özellikle Veyl ve Sprenger’in ona bir “mentor” yani hoca tarafından bazı şeyler öğretildiğine dair olan sözlerini reddetmektedir. Ona göre bu yöndeki açıklamalardan, Bahira’nın Hz. Peygamber’e bazı şeyleri öğrettiği sonucu çıkarılamaz. Fakat Hirschfeld, O’nun Rahip Nastura ile Suriye’de görüşmesinin gerçek bir olay olduğunu, Hristiyan Mukaddes Kitabı hakkındaki bilgilerinin bir kısmını ondan aldığını iddia eder. Ona göre Eutychés mezhebini kayıtsız ve şartsız olarak reddettiği halde, Hz. Peygamber Nasturi mezhebine o kadar hasım değildir. Bu mezhebin fikirlerini, vicdanının müsaade ettiği derecede İslamiyet’e sokmuştur.²²⁰

Rodinson da Hz. Muhammed’in amcası Ebu Talip ile Suriye’ye yaptığı seyahatte Bahira isimli rahibin onları davet ettiği ve bu rahibin onun ileride peygamber olacağını anladığı şeklindeki rivayeti Taberî’den aktarır ve ardından şu soruyu sorar: “Bu hikayenin içinde gerçeklik payı var mıdır? Soruya ise şöyle yanıt verir:

“Emin olamayız. Onun arkasındaki kimi motiflerin savunma niteliğinde olduğuna hiç kuşku yoktur. Hz. Peygamber’in İslam’ın soyundan geldiğini iddia ettiği tek tanrılı dinlerin biri tarafından tanınması önemliydi. Hristiyanlar efsaneyi, dinden dönmüş rahibi Arap Peygamberinin kendi uydurması kabul edip, böylelikle

²¹⁷ Hatip, a.g.e., s. 239.

²¹⁸ Ayetin meali şöyledir: “Yalanı, ancak Allah’ın ayetlerine inanmayanlar uydurur. İşte onlar yalancıların ta kendileridir.”

²¹⁹ Buhl, “Muhammed”, s. 455.

²²⁰ Ertuğrul, *Hakikat Nurları*, s. 51.

O'nu tüm özgünlüğünden yoksun bırakarak ele alırlar. Busra ya da başka bir ülkeye yolculuğu gerçekte olanak dışı kılan hiçbir şey yoktur. Hz. Muhammed'in birçok ülkeden haberdar olduğuna dair kanıt toplamak için girişimlerde bulunulmuştur, fakat öte yandan, O'nun Hristiyan inancının adetlerine dair ilk elden hiçbir bilgisi olmadığı görüşü de ileri sürülmüştür. Eğer bu ülkelerden birinde, onların ibadetlerinin birinde, bir seferlik bile bulunmuş olsaydı, bu kesinlikle onun üzerinde kimi izlenimler bırakırdı.”²²¹ Bu sözlerine bakarak, kesin ifadeler kullanmaktan kaçınmakla birlikte Rodinson'un bu iddiayı kabul etmediği anlaşılmaktadır.

Görüldüğü üzere Kur'an'ın kaynağı olarak Rahip Bahira'ya işaret eden bu eski iddianın birçok savunucusu bulunmakla birlikte, bundan şüphe eden ya da tamamen bu iddiayı reddeden oryantalistler de bulunmaktadır.

Bu iddia karşısında şunu söylemek gerekir ki, Hz. Peygamber bu karşılaşmada çocuk yaştadır ve söz konusu rahibi ancak bir defa görmüştür. Ayrıca aralarında geçen konuşma çok kısa sürmüştür. Bu durumda yeni bir din inşa edecek önemli bilgilerin edinilmesi mümkün değildir.²²² Zira Hz. Peygamber'in Bahira'dan birtakım dinî öğretiler aldığı varsayılsa bile, neden sadece bir defa ve çok kısa görüştüğü sorusu akla gelmektedir. Ayrıca Hz. Muhammed (s.a)'in yaşadığı devirde müşriklerin hiçbiri, kendisinin Bahira denilen Hristiyan rahip ile görüşerek, ondan bir şeyler aldığını iddia etmiş değildir.

Hz. Peygamber (s.a)'in Rahip Bahira ile buluştuğuna dair rivayetlerden, kendisinin o zaman ancak 12-13 yaşlarında olabileceği tahmin edilmektedir. Bu küçük yaşta Hz. Peygamber (s.a)'in söz konusu din adamından bir şey öğrendiğini farz etsek bile, bunun kırk yaşına kadar unutulmayacağı iddia edilebilir mi? Eğer Hz. Peygamber (s.a) gerçekten Bahira'dan bilgi hazinesini almışsa, bu hazineyi kırk yaşına kadar niçin gizli tuttu?²²³ Üstelik Bahira niçin kendisi peygamberlik iddiasında bulunmadı da bu yaştaki bir çocuğa öğretti? Ayrıca O'nunla beraber pek çok kişi kervanda bulunmaktayken neden bu çocuğu seçti? İşte oryantalistler, bu soruların cevabını verememektedirler.

²²¹ Rodinson, *a.g.e.*, ss. 73-74.

²²² Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, s. 311.

²²³ Mevdudi, *a.g.e.*, s. 312.

Bahira'nın anlatıldığı rivayete bakıldığında ise Tirmizî'nin rivayeti dışında, zayıf senetli birçok rivayet vardır. Ayrıca Tirmizî'nin rivayetinde Bahira'nın adı geçmemekte ve metinde de galat bulunmaktadır. Zira bu rivayetlerin hiçbirinde, Hz. Peygamber'in inanç esaslarını ve dinin tamamını Bahira'dan aldığına dair bir belirti yoktur.²²⁴

d. Medine'de Yaşayan Ehli Kitap'tan Aldığı İddiası

Oryantalistlerin bir kısmı, Hz. Peygamber'in, Kur'an'daki birtakım hükümleri Medine'de yaşayan Yahudi ve Hristiyanlar ile olan münasebeti sonucu oluşturduğunu iddia etmiştir. Bu iddiaları dile getirmeden önce Medine'deki Yahudi ve Hristiyanlar'ın durumunu kısaca ele alacağız.

Mekke'dekinden farklı olarak, Medine nüfusunun önemli bir kısmını, Ehli Kitap'ın oluşturduğu bilinmektedir. Hz. Peygamber (s.a) Medine'ye hicret ettiği zaman nüfusun neredeyse yarısı Yahudilerden oluşmaktaydı.²²⁵ Benû Nadir, Benû Kaynuka ve Benû Kurayza kabilelerin yanı sıra o dönemde Medine'de yirmiyi aşkın Yahudi kabilesinin bulunduğu ifade edilmektedir.²²⁶ Ancak Yahudiler'in bu bölgeye ne zaman geldikleri hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. İslamiyet'in ortaya çıkışından hemen önce bunlar Araplaşmışlardı ve İbrani alfabesini kullanmalarına rağmen, Arapça'yı çok iyi konuşuyorlardı.²²⁷ Ancak söz konusu Yahudiler'in Araplaşması, bazı Batılı oryantalistleri yanıltmıştır. Onların aslında Yahudiliği kabul etmiş Araplar olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ancak tarih kitaplarında birkaç kişi hariç herhangi bir Arap kabilesinin ya da Arap ailenin Yahudiliği kabul ettiğine dair kanıt yoktur.²²⁸

Hristiyanlar'ın ise Medine'de azınlık da olsa varlığından söz edilebilir. Rivayetlere göre Medine'de Hz. Peygamber'in "Fasık" lakabını verdiği Ebû Âmir er-Rahib adında Hristiyan bir keşiş yaşamaktadır. Hz. Peygamber buraya hicret edince

²²⁴ Rıza, *a.g.e.*, s. 96.

²²⁵ Hamidullah, *a.g.e.*, I/474.

²²⁶ Hamidullah, *a.g.e.*, I/475.

²²⁷ Hamidullah, *a.g.e.*, I/474.

²²⁸ Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, s. 418.

Medine'yi terk ederek Mekke'ye yerleşmiştir. Hatta etrafına topladığı elli adamıyla beraber Uhud Savaşı'na katılmıştır.²²⁹ Ancak Hristiyanlar'ın Yahudiler kadar toplum içinde etkin olmadığı görülmektedir.

Bu iddiayı ileri süren isimlerden biri olan Arthur Jeffery, özellikle Medine döneminde Ehli Kitap'la ilişkileri sonucunda Hz. Peygamber'in Yahudi ve Hristiyanlığa ait bilgileri öğrenmeye azmetmiş olduğunu ve bu nedenle yeni teknik terimleri bu kaynaklardan bizzat kendisinin aldığını sıkça tekrar eder.²³⁰ İlk dönemlerde onun önceki peygamberlerden ve büyük dinlerden çok az bahsettiğini, daha sonra bilgisini artırarak Hristiyan ve Yahudi kaynaklardan aldığı dini terimleri kullanmaya başladığını iddia eder. Hatta ona göre O, başlangıçta Hristiyan ve Yahudiler'in ayrı dine mensup olduklarını bile bilmemektedir. Fakat sonradan bunu öğrenince hemen dil ve söyleminde değişiklikler yapmıştır. Ona göre Hz. Peygamber önceleri Ehli Kitap tarafından kabul göreceğini umarak iyi niyetle onlara yönelmiş, ancak reddedilince Tevrat ve İncil'in tahrif edildiğini iddia etmiş, Hz. İbrahim'e ve onun Hanif dinine uyduğunu ileri sürerek, çağrı ve söyleminde değişiklikler yapmıştır. Bu değişiklikler, ona göre Hz. Muhammed'in eseri olan Kur'an için de geçerlidir. Jeffery'e göre Kur'an'daki Ehli Kitap'a yönelik ayetler, başlangıçta Hz. Peygamber'in önceki ilahî kitaplarda vaat edildiğini belirtmekte ve onları İslam'a çağırmaktadır. Ancak bu çağrı, onun beklentilerinin aksine Yahudi ve Hristiyanlar tarafından reddedilmiştir. Dolayısıyla zamanla Ehli Kitap'ı düşman sayan ve Hz. Muhammed'in Hz. İbrahim'in dinine mensubiyetini vurgulayan ayetlerde dikkat çeken birtakım değişiklikler yapmıştır.²³¹

Batı dünyasının İslamî ilimler çalışmalarının büyük önderlerinden biri olan Snouck Hurgronje (v. 1936) şunları söylemekten çekinmemektedir:

“Başlangıçta Hz. Muhammed, İsa'nın Hristiyanlar'a, Musa'nın Yahudiler'e getirdiği (ilahî mesajın) aynısını Araplara da getirmekte kararlı idi. Müşriklere karşı, öğretilerinin doğruluğunu tasdik etmelerini isteyebileceği ehl-i ilme güvenle danıştı. Fakat Medine'de hayal kırıklığına uğradı. Ehli Kitap onu tanıımıyordu. Onun için artık onların da otoritesini aşan, fakat aynı zamanda kendisinin de ilk vahyi ile

²²⁹ Hamidullah, *a.g.e.*, I/514.

²³⁰ Gökkır, *a.g.m.*, s. 139-140.

²³¹ Okumuş, *a.g.m.*, s. 132.

çelişkiye düşmeyen yeni bir otorite bulmak zorunda kaldı. Bu yüzden kendisine karşı gelemeyecek olan ümmetlerin peygamberlerine yapıştı."²³² Bu ifadeler üzerine şunu söylemek gerekir ki Hz. Muhammed (s.a) Mekke'de iken zaten daha önceki peygamberlerin getirmiş olduğu vahyin aynısını getirdiğini biliyordu.

Watt, Medine Yahudilerinin, Yahudi dini ve kutsal kitapları hakkında çok fazla bilgi sahibi olmadıklarını itiraf eder. Ancak Hz. Muhammed'in iddialarının Yahudilikle uyumsuz olduğunu fark etmek için yeterli olduğunu da ilave eder. Onun tahmin üzere ileri sürdüğü iddialarından biri de, Hz. Muhammed'in Yahudiler'den antlaşmaya gitmekten daha fazlasını umut ettiği ve hicretten sonraki ilk haftalarında vaktinin çoğunu, Yahudiler'in O'nun peygamberliğini kabul etmesini sağlamaya çalışmakla geçirdiği şeklindedir.

Watt, peygamberlik hayatının ilk aşamasından itibaren Hz. Muhammed'in Kur'an'da kendisine vahyedilen mesajların, Yahudilik ve Hristiyanlık öğretileriyle benzerliğinin farkında olduğunu ve Medine'ye hicret ettikten sonra O'nun İslam için Yahudiliği model aldığı düşünülmeye başlandığını iddia eder. Ona göre Hz. Muhammed bunu yerine getirebilmek için Mekke'den ayrılmadan önce, Yahudi usulüne uygun bir şekilde Kudüs'ü kible yönü olarak seçmiştir. Bunun yanı sıra Yahudiler'in tuttuğu Aşure orucunu, Yahudilerin Kefaret Günü'nü Medine'de Müslümanlara uygulamıştır. Watt, Müslümanların Cuma ibadetini ise, Yahudiler'in Sabbath ibadetine hazırlanışları ile ilişkilendirir.²³³

Watt, Hz. Peygamber'in kendini Yahudiler'e yakınlaştırmak için yaptığı bu tür uygulamaların işe yaramadığını söyler. Bu durum onun ifade ettiğine göre Hz. Muhammed'i onlar tarafından tanınma konusunda bir miktar endişelendirmiştir. Çünkü onların desteği olmadan, dininin üzerine inşa edildiği fikirlerin bütün yapısının çökeceği tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu fark etmiştir. Watt, bu değerlendirmenin sonunda şöyle bir çıkarımda da bulunur: "*Hz. Muhammed, eğer Yahudiler, onların peygamberlerine paralel bir peygamber olarak onu tanırlarsa, onlara ibadet biçimlerini ve diğer ayırt edici dinî uygulamalarını korumaları için izin vermeye hazırmiş gibi görünür.*" Watt, Yahudiler'in düşmanlıklarının gittikçe artmasıyla, Hz. Muhammed'in Kur'an'ın Allah'ın sözleri olduğu şeklindeki iddiasını

²³² Fazlurrahman, *a.g.e.*, s. 201.

²³³ Watt, *a.g.e.*, s. 116

yalanlamak için onların Eski Ahit bilgilerine başvurduklarını savunur. Ümmîliğin yaygın olduğu bir ortamda da, Kur'an'ın Eski Ahit'te de değinilen çeşitli konularda yanıldığı ileri sürmenin ve bunları ispatlıyormuş gibi görünmenin kolay olduğunu söyler. Yahudiler'in Kur'an'ın Allah'ın sözleri olmadığı ve Hz. Muhammed'in de bir peygamber olmadığı şeklindeki ifadeleri karşısında bu konunun, Hz. Muhammed'in ilk aylardaki başlıca uğraşlarından biri olabileceğini de iddia eder.²³⁴

Bütün bunların ardından bu iddiayı benimseyen oryantalistlerin kanaati, genel olarak şu şekilde özetlenebilir:

H. Peygamber, Mekke döneminde oluşturduğu dinini, Ehli Kitab'ın da benimsemesini arzulamış, hatta bunun için onların dinî ritüellerinden bazılarını uygulamaya başlamış, bazı hükümlerini Kitab'ına alarak, söylemlerini onların kabul edeceği şekilde değiştirmiştir. Ancak Medine'deki Ehli Kitab'a yaklaşarak, peygamberliğini kabul ettirme arzusunu yerine getiremeyince, onların aleyhinde olacak şekilde söylemlerinde değişikliğe gitmiştir.

Bu hususta dikkat çeken noktalardan biri, Medine'de yaşayan Ehli Kitab'ın, H. Peygamber'in ilk vahiy sürecinde değil de daha sonraki süreçte yararlandığı kaynaklardan olmasıdır. Bu bakımdan, daha önce Kur'an için H. Peygamber'in başka kaynaklardan ilham aldığı, ancak daha sonra Medine'de mukim olan Ehli Kitab'ın öğretilerinden beslendiği sonucu çıkarılabilir. Bu da, onların H. Peygamber'in vahyini belli bir tekamül ile oluşturduğu şeklindeki görüşlerinin sonucu olarak değerlendirilebilir.

Genelde İslam dini özelde ise Kur'an için bir tekamülden söz edilebilir. Ancak bu, oryantalistlerin iddia ettikleri gibi H. Peygamber'in tasarrufunda bir tekamül değildir. Sureler nüzul sırasına göre incelendiğinde, öncelikle itikadî ve ahlak konularının ele alındığı, bunlar kalplerde yerleştikten sonra ibadet ve muamelat konularına yer verildiği görülür. Kur'an'ın tedricilik esasına dayanması, onların iddia ettiği gibi H. Peygamber'in Yahudi ve Hristiyanlar'dan öğrendikleriyle vahyini geliştirdiği anlamına gelmemektedir.

Ayrıca Alman tarihçi H. A. Winkler, bu bölgedeki Yahudiler'in sosyal ve kültürel seviye bakımından Filistin'deki Yahudi kavimlerden daha düşük seviyede

²³⁴ Watt, *a.g.e.*, s. 117.

olduğunu belirtmiştir.²³⁵ Dolayısıyla bu görüşe göre böyle bir toplumun mucize olarak gönderilmiş olan Kur'an'a etki edebilecek yeterli kültüre ve malumata sahip olmadıkları ifade edilebilir.

Bir başka husus ise şöyledir: Hz. Peygamber hasımlarının yaşadığı memleketini terk ederek, kendisini davet eden ve misafirperverlik gösteren Medine'ye peygamber sıfatıyla gelmiş, burada yeni bir medeniyet kurmuş ve bu şehrin lideri olmuştur. Bu halkın yerlilerinden olan Ehli Kitap ile birebir temasa geçmiş olması tabiidir. Ancak Watt'ın iddia ettiği gibi Hz. Peygamber'in Medine'ye geldiğinde vaktinin çoğunu onlarla geçirdiğine dair hiçbir tarihi kanıt bulunmamaktadır.

Son olarak, Medineli Ehli Kitap alimleri içerisinde bir kısmı, Hz. Peygamber'in Medine'ye geldiğini duyunca tebliğini duymak ve O'nun özelliklerini yakından incelemek için yanına gitmişler, O'nun vahyinin ilahî olduğunu hemen ikrar ederek Müslüman olmuşlardır. Bunların en meşhuru olan Abdullah b. Selam'ın Müslüman oluşu bu duruma en güzel örnektir. Kendisi Müslüman olmadan önce bölgedeki Yahudiler'in en alim ve faziletli kişisi olarak kabul edilirken, Müslüman olduktan sonra onlar tarafından terk edilmiştir.²³⁶ Bu bakımdan Kitab-ı Mukaddes bilgisine iyi derecede hakim olan Ehli Kitap'tan bazı kimselerin, Kur'an vahyinin ilahiliğini ikrar ettikleri anlaşılmaktadır.

e. Kitab-ı Mukaddes'ten Aldığı İddiası

Bu konuyu yukarıda geçen diğer iddialardan kesin ve net bir şekilde ayırmak mümkün olmamakla birlikte, oryantalistlerin bir kısmı, Kur'an-ı Kerim'deki bazı ayetlerin veya birtakım kıssaların Kitab-ı Mukaddes'ten alındığını açıkça ifade etmektedirler. Burada bir başka tartışma konusu da Hz. Peygamber'in okuma yazma bilip bilmediği meselesidir.

²³⁵ Sönmezsoy, *a.g.e.*, s. 109.

²³⁶ Hatip, *a.g.e.*, s. 292.

Nitekim Buhl, halk fikirleri ve kâhinlerin etkisinden sonra yeni bir fikir aleminin gittikçe artan bir nispette, Hz. Peygamber'in varlığını sarması ve nihayet bir kuvvetin tesiri ile bütün eski tasavvurların, pek az bir kısmı hariç, arka plana itildiğini, bu yeni fikirlerin de esas itibarıyla "semavi" dinlere yani Yahudiliğe ve Hristiyanlığa işaret ettiğini iddia eder ve Hz. Muhammed'in söylemiş olduğu şeylerin pek çoğunun, daha eski vahye dayanan dinlerde de aynen bulunduğunu ileri sürer. Ona göre Hz. Peygamber bunları Yahudi ve Hristiyan Mukaddes Kitaplarını okumak suretiyle elde etmiştir.²³⁷ Ancak Buhl, Kur'an'ın kaynağı olarak sadece Kitab-ı Mukaddes'e işaret etmemekte, İslam'ın farklı unsurların birleşimiyle meydana geldiğini ve Kitab-ı Mukaddes kültürüyle yeni fikirlerin oluştuğunu ileri sürmektedir. Dolayısıyla onun, Hz. Peygamber'in getirdiği dinin zamanla gelişen ve değişen bir din olduğu anlayışını benimsediği görülmektedir.

Buhl şöyle bir iddiada daha bulunmaktadır: *"Kur'an'dan anlaşıldığına göre onun başkaları vasıtasıyla temas ettiği kitaplar, Kitab-ı Mukaddes'in asıl şekilleri olmayıp, ona verilen malumat Midraş veya gayr-i mevsuk eserlerden alınmıştır. Özellikle İsa'nın doğuşu ve çocukluğu hakkındaki kısımlar gayr-i mevsuk kaynaklar ile benzerlik gösterir."*²³⁸ İlginçtir ki böyle bir iddiaya sahip olan Buhl, bir başka yerde, Hz. Peygamber'in bu kitapların muhtevaları hakkında hiçbir fikre sahip olmadığını ve onları okumuş olamayacağını anlaşıldığını ifade etmektedir.²³⁹ Bu da müsteşriklerin kendi fikirleri içerisinde tutarlı olmadığını göstermek için bize iyi bir delil sunmaktadır.

E. Montet (v. 1934) de, Kur'an tercümesinin baş tarafına koyduğu giriş kısmında, menşee olarak, Yahudi ve Hristiyan kaynaklar, İslam'dan önceki kaynaklar ve Hz. Muhammed tarafından vaz edilen yeni İslamî elemanlar olmak üzere üç kaynak bulunduğunu iddia eder ve şunları ilave eder: *"O, Yahudilerin şifahi ananelerinden, dini efsanelerinden, Talmudik ve Rabbinik menşeli olan Haggadah'larından pek çok şeyler ödünç almıştır."* Montet, Kelime-i Tevhidin bile

²³⁷ Buhl, "Muhammed", s. 454.

²³⁸ Buhl, *a.g.m.*, s. 455.

²³⁹ Frantz Buhl, "Kur'an", *İslam Ansiklopedisi*, MEB Yayınları, İstanbul, 1977, VI/998.

Yahudilerden alınmış olduğunu ve çoğu apokrif olan İnciller'in Kur'an'a kaynak olduğunu iddia etmektedir.²⁴⁰

Hirschfeld'in iddiası ise şöyledir: “*Kitaba dair bilgilerin çoğunu ahali ile konuşmalarından aldığı farz etmeliyiz. Gençliğinde Yahudi kitaplarını görmüş olabilir; fakat iyi okuyamadığı için bazı kelimeleri yanlış okudu. Bunları sonra bozuk birer şekilde tercüme etti. Medine'ye ayak basar basmaz Mukaddes Kitap ve diğer Yahudi kitapları hakkında gizlice topladığı malumatı Yahudiler'in önüne döktü.*”²⁴¹

Hirschfeld'in ifadesine göre, Hz. Peygamber'in birtakım kıssaları Kur'an'a ithal etmesinin sebebi, Kitab-ı Mukaddes'e ait olan bilgilerin büyük kısmının tarihî bir mahiyette olması ve bunların, işitenlerin meraklanmasına neden olacağını anlamasıdır. Ona göre Hz. Muhammed ilk başta küçük parçalarla, yalnız korkulu haberleri tefsir ve izah etmiş, bunlar yavaş yavaş uzamıştır. Sonunda pek çok kıssa bilen Hz. Muhammed (s.a) hareket tarzını değiştirmiş, kıssalar konuşmalarının başlıca konusu olmuş, daha sonra da bunların içine ahlak dersleri karıştırmıştır.²⁴²

Ancak Kur'an'daki kıssalardan bazılarının Tevrat, Zebur veya İncil'de yer alması, eleştiriye konu olabilecek bir durum değildir. Çünkü Kur'an geçmiş milletlerin durumlarını, ibret ve uyanışa vesile olması için zikreder. Dolayısıyla bunların Yahudi ve Hristiyanlar'ın kendi kitaplarında bulunması doğaldır. Zaten Tevrat, Zebur ve İncil, İslam nazarında Allah katından indirilmiş kitaplar olup, sonradan tahrif edilmeleri sebebiyle güvenilir kaynaklar değildir.²⁴³

Margoliouth'a göre Kur'an, Hz. Peygamber'in düzenlemiş olduğu bir kitap olduğuna göre, bu Kitab'ı oluşturacak bilgileri bir yerden alması gerektiğini söyleyerek, o dönemdeki ve o çevredeki Yahudi ve Hristiyanlara işaret etmiştir. Ona göre Hz. Muhammed, bu fikirleri Yahudi ve Hristiyan kutsal kitaplarından çalmıştır.²⁴⁴ Yahudi yolculardan ya da karşılaştığı diğer Yahudilerden veya onların kutsal kitaplarından öğrendiği bilgilere Kur'an'da yer vermiştir. Bu ifadelerle, İncil

²⁴⁰ Cerrahoğlu, a.g.m., s. 126.

²⁴¹ Ertuğrul, *Hakikat Nurları*, s. 108.

²⁴² Ertuğrul, a.g.e., s. 79.

²⁴³ İsmail Fennî Ertuğrul, *Kitab-ı İzâle-i Şükûk*, Osmaniye Matbaası, İstanbul, 1928, ss. 88-89.

²⁴⁴ Atay, a.g.e., s. 94.

ve Tevrat'ta yer alan bazı ifadelerin Kur'an-ı Kerim'de de yer almasını bu nedene bağlayarak, Kur'an-ı Kerim'de önceki ilahi kitaplardan alıntı yapıldığı ve bunların Hz. Muhammed tarafından düzenlendiği fikrini beyan eder. Ancak Margoliouth, Hz. Muhammed'in eğitim görmediğini, bu sebeple okuma-yazmayı bilmediğini kabul eder. Hz. Peygamber'in okuma-yazması yoksa nasıl Tevrat'tan ve İncil'den okuyup alıntı yaptığı sorusuna ise Hz. Peygamber'in -o dönemdeki diğer Araplar gibi- çok iyi bir ezber kabiliyetine sahip olduğu, Yahudi ve Hristiyan kaynaklarını okumadan duyarak öğrendiği ve bazı hikayeleri alıp, kendi Kur'an'ına yerleştirdiği şeklinde cevap verir.²⁴⁵

Brockelmann ise "*İslam Milletleri ve Devletleri Tarihi*" adlı eserinde, Hz. Peygamber'in almış olduğu vahyi açıkça Yahudilik ve Hristiyanlık'la temellendirerek şu ifadeleri kullanmıştır: "*Kitab-ı Mukaddes konularına dair bilgisi, çok yüzeysel ve yanlışlarla doluydu. Bu konuları Haggadah Yahudi efsanelerine borçlu olabilir. Fakat çoğunu, kendisine İncil'in tanıttığı İsa'nın çocukluğu, Ashab-ı Kehf efsanesi, İskender efsanesi ve Orta Çağ dünya edebiyatının mühim muhtevalarını, Hristiyan tarikatlarına borçludur.*"²⁴⁶

Gibb'in bu konuda diğerlerinden farklı bir iddiası vardır ki o da, Yahudiler'in, kitaplarında yer alan bilgilere aykırı olacak şekilde peygamber kıssalarına dair Hz. Muhammed'in yaptığı nakillerdeki hatalarını eleştirdikleri zaman O'nun, sürekli olarak "*Siz mi daha iyi bilirsiniz, yoksa Allah mı?*" diyerek cevap verdiği yönündedir.²⁴⁷ Bu ifadelerden anlaşıldığına göre Gibb, Hirschfeld gibi Kur'an'da geçen kıssaların Kitab-ı Mukaddes'ten alındığını kabul eder.

Rodinson ise Hz. Muhammed'in Yahudiler ve Hristiyanlardan hangisiyle daha çok temas halinde olduğunun sorulması gerektiğine dikkat çekmektedir. Ona göre Hz. Muhammed, bunların arasında ayırım yapmamıştır ve belki de her ikisi ile doğrudan teması yoktur. Rodinson bundan sonraki kısımda Hz. Muhammed'in kendisini Yahudi ya da Hristiyanlarla bir tutmadığını, ancak O'na açık olan herhangi bir kaynaktan bilgi topladığını ve bu bilgileri ise ilk elden almak yerine üçüncü veya

²⁴⁵ Atay, *a.g.e.*, s. 95.

²⁴⁶ Brockelmann, *a.g.e.*, s. 15.

²⁴⁷ Gibb, *a.g.e.*, s. 44.

dördüncü elden sık sık aldığını iddia etmektedir.²⁴⁸ Ona göre Hz. Muhammed, bu şekilde bazı apokrif kitapların kopyalarını almış olabilir, ancak eğer durum böyleyse, O'nun, bu kitapların içinde ne olduğunu okuyan ve söyleyen Mekkeli birine ihtiyacı vardır.²⁴⁹

Watt'a göre ise Eski ve Yeni Ahit'ten birçok malzemeyi içerdiğinden dolayı Kur'an'ın son sureleri, Hz. Muhammed'in Kitab-ı Mukaddes geleneğine bağlılığını daha bariz hale getirmektedir.²⁵⁰

Söz konusu oryantalistler, Kitab-ı Mukaddes'in son derece güvenilir bir kaynak kabul edilmeye değdiği şeklinde bir intiba vermektedirler. Ancak bu iddia sahiplerinden biri olan Margoliouth'un kendisi bile, Hristiyan din adamlarının kendi kutsal kitaplarındaki çelişkilere haklı bir gerekçe olması açısından benimsemeleri gereken "Colouring by the Medium" adını verdikleri bir hipoteze işaret ettiklerini söyler. Bu hipotez ise şu anlama gelmektedir: Vahiy genel bir düşünce olarak iner. Kendisine vahiy gelen peygamber, kendi akıl ve üslubuyla belli bir şekle sokar. Bu nedenle Kitab-ı Mukaddes'teki yanlışlıklar semavi değildir ve bu araçlardan kaynaklanmıştır.²⁵¹ Nitekim tedavülde bulunan Tevrat, Zebur ve özellikle İncil içerisinde birçok tenakuz bulunmakta, çeşitli yöntem ve metotlar kullanılarak, bunlar en aza indirgenmeye çalışılmaktadır. Ancak ilahî olan bir kitapta çelişki ve ihtilafa yer yoktur. Bu durum, ancak insan elinin değdiği yerlerde söz konusudur. Zira Allah Teala Kur'an'da herhangi bir ihtilafın bulunmaması ile ilgili şöyle buyurmaktadır: "*Hâlâ Kur'an'ı iman ederek düşünmüyorlar mı? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından olsa idi, mutlaka içinde birçok tutarsızlık bulacaklardı.*"²⁵² Dolayısıyla çelişki ve tutarsızlıktan uzak olan Kur'an'a, Kitab-ı Mukaddes'in kaynaklık etmesi söz konusu olamaz.

Fransız Dr. M. Bucaille, "*Le Bible, Le Coran, et La Science*" adlı kitabının sonuç kısmında şöyle söylemektedir:

²⁴⁸ Bell, *a.g.e.*, s. 111.

²⁴⁹ Bell, *a.g.e.*, s. 112.

²⁵⁰ Watt, *Hazreti Muhammed Peygamber ve Devlet Adamı*, s. 51.

²⁵¹ Hatip, *a.g.e.*, s. 307.

²⁵² Nisâ 4/82.

“Bugün sahip olduğumuz Kutsal Kitapların kapsadığı metinler hakkında Batı ülkelerimizde beslenen hâkim kanaatin hiç de gerçeği yansıtmadığı bu incelememizde açıkça kendini göstermektedir... Kaynakların çokluğu, sonuç itibarıyla birtakım zaruri çelişkilere ve bağdaşmazlıklara yol açmıştır ki bunlara birçok örnek verdik... Musevi-Hristiyan kutsal kitaplarının çağdaş bilim verileriyle bir ilişkisi olabilecek bazı ifadeleri incelenirken, o metinlerin aslına uygunluğunun tartışma götürür durumu, bir problem olarak kendisini hissettirmektedir.

Kur'an önermelerinden bilimsel bir tarafı olanlarının çoğunun, Hz. Muhammed devrindeki bilgilerin durumu nedeniyle, bir insan eseri olduğu düşünülemez. Öyleyse Kur'an'ı, Allah'tan vahiy yoluyla gelmiş kitap olarak telakki etmemiz yetmez, aynı zamanda Allah'tan nazil olduğu gibi değişmeden korunduğu hususunda bize teminat vermesi ve içerisinde insan eseri olması düşünülemeyecek beyanları ihtiva etmesi nedeniyle de ona apayrı bir mevki vermemiz pekala yerinde olur.”²⁵³

J. Davenport da Tevrat, İncil ve Kur'an hakkında şöyle bir karşılaştırma yapar: “Kur'an, Tevrat'tan ayrılmaktadır. Combe'in dediği gibi Tevrat'ta bir teoloji sistemi yoktur. Tevrat, kıssalardan, vasıflardan, inanmışların bu yoldaki heyecanlarından, birbirine layık bir bağ ile bağlı olmamakla beraber, kuvvetli bir ahlaktan kurulmuştur. Kur'an-ı Kerim, İncil gibi ancak onun yoluna gidenlerin dinî düşüncelerini, onların tapınma yollarını ve işlemlerini düzenleyen bir düstur da değildir. Belki Kur'an siyasî bir sistemdir. Çünkü devletin her kanunu ona dayanır. Hayata ve mallara ait olan her şey onun hükmü ile çözülmektedir.”²⁵⁴

Kur'an'ın kaynağının Yahudilik ve Hristiyanlık olduğunu iddia eden oryantalist zihniyete karşılık Prof. Dr. Suat Yıldırım, bunun mümkün olamayacağını şöyle özetlemektedir:

- 1- Tevrat ve İncil'in Arapça tercümesi yoktu.
- 2- Ehli Kitap, özellikle Yahudiler ilmi saklamakta çok ileri gitmişlerdi.

Tekellerine alıp, nüfuzlarını sürdürüyorlardı.

²⁵³ Bucaille, a.g.e., ss. 387-390.

²⁵⁴ Davenport, a.g.e., s. 44.

3- Onlardan biri Hz. Peygamber'e bir şeyler öğretmiş olsaydı, bu fazlasıyla yayılırdı. Zira Yahudiler, Medine'den hiç eksik olmamışlardı. Nitekim diğer gruplar da öyleydi. Öğrenmiş oldukları bir şey olsaydı, Kur'an'a meydan okuması üzerine derhal söylemeleri gerekirdi.

4- Yahudi ve Hristiyanların kültürü Hicaz'da hemen hemen hiç yaygın değildi. Konu ile ilgilenen birçok kilise otoritesi de bunu tasdik eder.²⁵⁵

Sonuç olarak tahrif olmuş ve içinde yanlış bilgiler barındıran Kitab-ı Mukaddes'in, kıyamete kadar Allah tarafından muhafaza edilecek olan Kur'an-ı Kerim'e kaynak teşkil ettiği iddiasının ispatı mümkün değildir.

2. Halk Fikirlerinden Aldığı İddiası

Yahudilik ve Hristiyanlığın, Kur'an'ın kaynağı olduğu şeklindeki meşhur iddiadan sonra Hz. Peygamber'in çevresinde yaygın olan bazı halk fikirlerinden birtakım alıntılar yaptığı iddiasını ele alacağız.

Meşhur Fransız düşünür E. Renan (v. 1892) "*Mahomet et les origines de L'Islamisme*" adlı makalesinde, Kur'anî doktrini teşkil eden bütün unsurların, Kur'an-ı Kerim nazil olmadan önce, Hicaz çevresinde mevcut olduğunu iddia etmiştir. Buna göre Hz. Muhammed (s.a) yeni bir din getirmemiş, aksine zamanındaki görüşlere tabi olmaktan başka bir şey yapmamıştır.²⁵⁶

Renan'ın Kur'an'daki unsurların tamamını halk fikirlerinde aradığı görüşe karşın Macar müellif Ignaz Goldziher, eklektik bir din anlayışı benimsemiştir. Hz. Muhammed'in, İslam'ı tesis ederken cahiliye toplumunun inanç, sosyal yaşantı, kabile hayatı ve alem anlayışını "Cahiliye" adı verilen Arap putperestliğinin bütün vahşi unsurlarından ayıklama yoluna gittiğini iddia etmiştir. O'nun doktrin ve kurallarının seçici bir karakter arz ettiğini, ancak Yahudilik ve Hristiyanlığın

²⁵⁵ Sönmezsoy, a.g.e., s. 121.

²⁵⁶ Akdemir, a.g.m., s. 198.

bunlarda bir payının bulunduğunu belirterek, İslam'ın orijinalliğinin bundan ibaret olduğunu ileri sürmüştür.²⁵⁷

C. Tisdall'ın ise Goldziher'in izinden gittiği anlaşılmaktadır. Nitekim Tisdall, Kur'an-ı Kerim'in kaynaklarını kısa ve öz olarak açıkça çözmek amacıyla yazdığı²⁵⁸ *"The Original Sources Of The Qur'an"* adlı eserinde Hz. Muhammed (s.a)'in Kur'an'ı oluştururken eski Arap inanışlarından faydalandığını iddia etmektedir: *"Araplar arasında Tanrı'nın tekliği anlayışını ilk kez Muhammed'in ortaya attığını düşünmek mümkün değildir. Çünkü Allah kelimesinin bir harf-i tarif-i olması, bu kelimeyi kullananların İlahi Birliğin bir ölçüde bilincinde olduklarının kanıtıdır. Bu sözcüğü Hz. Muhammed bulmamıştır, ancak dediğimiz gibi, kendisinin Peygamber, Allah'ın görevlendirdiği bir elçi olduğunu ilk kez iddia ettiğinde, hemşerilerinin bu sözcüğü zaten kullandıklarını biliyordu."* Bunun kanıtı olarak da Tisdall, Hz. Muhammed'in doğmadan önce ölen babasının adının Abdullah (Allah'ın Kulu) olduğunu, Kabe'ye Hz. Muhammed döneminden çok önce de Beytullah (Allah'ın Evi) dendiğini göstermektedir. Ayrıca İslamiyet'ten önceki dönemden, kuşaktan kuşağa geçerek günümüze kadar gelen el-Muallakat adlı şiirlerde, Allah kelimesinin çok sık geçtiğini ifade etmektedir.²⁵⁹

Tisdall daha sonra şöyle devam eder: *"İslam'ın ilk kaynağının, Hz. Muhammed dönemindeki Arapların dinsel inançları ve adetleri olduğu besbellidir. İslamiyet çok eşlilik ve kölelik geleneklerini bu putperest kaynaktan almıştır. İkinin kötü etkisine başka alanlarda başka şeyler eklenmemiş olsa da, Hz. Muhammed bunları benimsemekle her zaman bunları onaylamıştır."*²⁶⁰

Buhl ise Hz. Peygamber'in kendi fikirlerini nereden aldığı konusunun önemli olduğunu vurgulayarak, O'nun yabancı tesirlere karşı büyük bir meyil gösterdiğini ifade eder. Hz. Peygamber'in önceleri kendi muhitindeki dinî görüşleri paylaşmış olmasının muhtemel olduğunu, hayatının daha sonraki yıllarında da bu hususta açıkça görülen izler bulunduğunu ifade eder. Buna hemşerilerinin cinlere veya

²⁵⁷ Hatip, *a.g.e.*, s. 279.

²⁵⁸ Tisdall, *a.g.e.*, s. 6.

²⁵⁹ Tisdall, *a.g.e.*, s. 9.

²⁶⁰ Tisdall, *a.g.e.*, s.11.

şeytanlara ve fena alametlere olan inançlarını Hz. Peygamber'in de kabul ettiğini, Mekke'nin Kabe ile birlikte onun için kutsal bir yer olmasını, oradaki kurban kesme adetini hakiki menasikten saymasını, kendi taraftarlarının hac seferlerine katılmasına izin vermesini örnek göstererek, iddiasını kanıtlamaya çalışır.²⁶¹ Dolayısıyla Goldziher ve Tisdall'ın da iddia ettiği gibi Buhl Hz. Peygamber'in, çevresindeki Arap adet ve uygulamalarından bir kısmını, kendi dinine aldığını kabul eder.

Torrey de diğer oryantalistlerin izinden giderek, İslam'ı farklı unsurların kaynaşması olarak nitelendirmiş, bunların bazılarının kolayca tespit edildiğini, bazılarının ise belirsiz kökenli olduğunu söylemiştir. Ona göre Kur'an, Hz. Muhammed'in ya kendi seçimiyle ya da baskıyla benimseyerek, Arap putperestliğinden hatırı sayılır bir katkı ihtiva etmektedir. Yerli putperestlikten yapılan bu alıntı ise ona göre yeterince açıktır.²⁶²

İngiliz oryantalist Hamilton Gibb ise şöyle demektedir: “Şüphesiz, Muhammed yeni ortaya çıkmış diğer bütün reformistler gibi, bir taraftan kendisini çevreleyen dış şartların gereklerinden etkilenmiş, sonra O, diğer taraftan zamanında hakim olan ve büyüdüğü yörede yürürlükte olan düşünce ve inançlar arasında yeni bir yol açmıştır. Mekke'nin bu seçkin döneminin, Muhammed (s.a)'in hayatının her safhasındaki açık etkisi üzerinde görülebilir. İnsani bir ifadeyle; gerçekten Muhammed (s.a) başarılı olmuştur. Çünkü o bir Mekkelidir.”²⁶³

Watt, Kur'an'ın ilk nazil olan bölümlerinden son nazil olan bölümlerine geldiğinde, orada Medine'deki topluluğun idaresi için ortaya konan kuralların, en azından ayrıntılarında, orijinal olduğunu iddia eder. Ona göre Hz. Peygamber, genellikle Arap örf ve adetlerini yeni duruma uydurmuş, İslam'ın derece derece gelişmesini sağlamıştır. Bunu sağlayan ideallerin ise Arabistan'a özgü çeşniden kaynaklandığını iddia etmektedir.²⁶⁴ Ona göre gerek Kur'an'ın Arap çoktanrıcılığını reddetmesi, gerekse eski dinin bazı yönlerini zımnen benimsemiş olması, Yahudilik

²⁶¹ Buhl, “Muhammed”, s. 454.

²⁶² Torrey, *a.g.e.*, s. 3.

²⁶³ Gibb, *a.g.e.*, s. 25.

²⁶⁴ Watt, *Modern Dünyada İslam Vahyi*, s. 73.

veya Hristiyanlık'tan gelen şeyler olmayıp, yeni şeyler olarak kabul edilmelidir.²⁶⁵ Bu bakımdan Watt, bazı oryantalistlerin aksine Hz. Peygamber'in oluşturduğu dinin yapısında orijinal kısımların da bulunduğunu kabul ederek, bunu Arap örf ve adetleri ile açıklamıştır.

Cahiliye döneminde bulunan bazı hükümlerin benzerlerinin İslam'da da mevcut olduğu bilinmektedir. İslam, kendi teşri felsefesine ve gerçekleştirmek için nazil olduğu maksatlara uygun olduğu takdirde, bunların faydalı olanlarını devam ettirmiştir. Bu bakımdan, bu hükümlerin devam ettirilmesinden dolayı Hz. Peygamber'in edindiği fikirleri, içinde yaşadığı toplumdan aldığı ve Kur'an'ın Allah tarafından vahyedilmediği sonucu çıkarılamaz.²⁶⁶ Nitekim Kur'an'ın bazı Cahiliye hükümlerini devam ettirmiş olması, toplumun alışık olduğu bu uygulamaları tatbik etmesini kolaylaştırmıştır.

3. Bazı Haniflerden Aldığı İddiası

Hz. Muhammed (s.a)'den önce Hicaz bölgesinde Hanifler denen ve Allah'ın birliğine inanan bazı kimseler bulunmaktaydı. Bunlar putlara tapmayı reddederek, İbrahim Peygamber'in (a.s) dinini ararlar ve onu yeniden diriltecek bir peygamberin gönderilmesini beklerlerdi. Fakat bir peygamber ortaya çıkmadığından, hiç olmazsa bazı bakımlardan İbrahim Peygamber'in (a.s) şeriatına yakındır diye bir kısmı İsa (a.s) dinine, bir kısmı da Yahudiliğe meylederlerdi. Bununla birlikte bu inanç çok yaygın değildi. Böyle düşünenler çok az, hatta sayılabilecek derecede idi. Hanifler bir bakıma İslam dininin müjdecileri gibi olup, Hz. İbrahim'in şeriatını diriltecek bir peygamberin geleceğini halka söylerlerdi.²⁶⁷ Bunlar, diğer Arapların en çok müptela oldukları şu üç günahattan kaçınırlardı: (a) Allah'a şirk koşmak, (b) masum insanları öldürmek, (c) fuhuş ve zina yapmak.²⁶⁸

²⁶⁵ Watt, *a.g.e.*, s. 75.

²⁶⁶ Sönmezsoy, *a.g.e.*, s. 91.

²⁶⁷ Neşet Çağatay, *İslam Öncesi Arap Tarihi*, AÜİF Yayınları, Ankara, 1982, s. 158.

²⁶⁸ Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, s. 398.

“Hanif” kelimesinin kaynağı ve anlamı hakkında ise çeşitli görüşler bulunmaktadır. Kelimenin kökü olan “hnf” hemen bütün dinlerde ortak olarak kullanılmaktadır. İslam’ın ilk yıllarına ait şiirlerde, Hanif kelimesine farklı, hatta birbirine zıt anlamlar verildiği görülür. Nitekim bu kelimeyle ilgili hem putperest hem de tevhid ehli şeklinde tanımlamalar yapılmıştır.²⁶⁹

Oryantalistlerin görüşleri incelendiği zaman, bu konu üzerinde fazlaca durdukları görülmektedir. Özellikle Hanif kavramının anlamı ve kökenine ilişkin açıklamalarındaki benzerlik dikkat çekmektedir.

Mesela Tisdall, Hanif sözcüğünün türediği kökün, İbranice olan “gizlemek, gibi davranmak, yalan söylemek, ikiyüzlü olmak” anlamına geldiğini ve Süryanice anlamının da aynı olduğunu; Arapça’da ise önce “aksamak” ya da “düzgün yürüyememek” anlamına geldiğini, sonradan halkın tanrılarına tapmaktan vazgeçerek dinsiz olmasını ifade eden bir anlama geldiğini söyler. Dolayısıyla ona göre bu anlamıyla önceleri bir kınama ifadesi olarak reformcular için kullanılmıştır. Tisdall bundan sonra, İbn Hişam’dan bir rivayete yer vererek, Kureyşlilerin telaffuzunda “tövbe” ve “saflık” anlamına gelen sözcüğün, “Haniflik” anlamına gelen sözcükle karıştırıldığı için, Haniflerin, putperestlikten bütün kötü yanlarıyla birlikte vazgeçmelerini ifade eden bir ad olarak, bunu sevinçle benimsediklerini aktarır. Bununla birlikte, Hz. Muhammed’in, bu sözcüğü Hz. İbrahim için kullanmaya ve insanları, İslam’la özdeşleştirdiği Hz. İbrahim’in dinine yönelerek, Hanif olmaya davet etmeye cesaret etmesinin dikkat çekici olduğunu ifade eder. Ona göre Hz. Muhammed, bu ifadeyi kullanarak, reformcuların doktrinlerine bağlılığını duyurmuştur. Ayrıca Tisdall, onların öğretilerini benimsemesi ve Kur’an’a almasının, Haniflerin dogmalarının, Müslümanlığın belli başlı kaynaklarından birini oluşturduğunu kabul etmektedir.²⁷⁰

Andrae de Hanîf kelimesinin kelime anlamına ve kelimenin nereden alındığına dair görüşünü şöyle ortaya koymaktadır: *“Bu Arapça kelime, şüphesiz ki, Suriyelilerin dilinde “kafir” anlamına gelen “hanpa” kelimesinden türemiştir.*

²⁶⁹ Adem Apak, *Anahatlarıyla İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, Ensar Yay., İstanbul, 2012, s. 254.

²⁷⁰ Tisdall, *a.g.e.*, s. 82.

Öyleyse, “kafir” anlamına gelen bir kelime nasıl olmuştur da Kur’an’da “tek bir Tanrının varlığına inanan kimse” anlamında kullanılmıştır? Bu kelime, Suriye dilindeki İncil’de “kafir” için genellikle; Yunanca’da da “kafirlik” anlamında özellikle kullanılmıştır. Mesela, Dönek Julian’a “Yulyana Hanpa” denilmiştir. Hristiyan Suriyeliler, bu kelimeyi kafirler için pek kullanmazlardı. Fakat onlar, Hristiyan dininden dönenler olarak sayılabilecek, bakış açısı Helenik kafirliğine çok yaklaşmış kişiler için bunu kullanmışlardır. Dolayısıyla Mani’nin öğretisi açıkça “hanputa (kafirlik)” olarak adlandırılmıştır. Arap işgalinden sonra yazılan metinlerde Sabiîlerin “kafir” olarak adlandırıldıkları doğrudur. Ama her şey onların çok daha önceki tarihlerde de “kafir” olarak bilindiklerini akla getirmektedir.”²⁷¹

Andrae, Maniciler ve Sabiîlerin doğrudan “hanpa (kafir)” olarak adlandırılmalarının Arapça’da bu kelimenin, Yahudi ve Hristiyan olmayan ve tanrının birliğine inanan anlamına nasıl geldiğinin anlaşılabilceğini söyler. Ona göre Hz. Muhammed, yine de, “Hanif” teriminden daha çok, belirli bir dinî topluluğa üye olmadan, ancak kendiliğinden Tanrı vergisi bir eğilim tarafından yönlendirilerek, popüler kafirlikten kendisini sıyrılmış kimse anlamını çıkarıyor gibi gözükmektedir.²⁷² Bu detaylı izaha bakıldığında Andrae, Hz. Muhammed’in Süryanice’den almış olduğu bu kelimeyi, anlamını tamamen değiştirerek, kendince dinî bir gruba ad olarak verdiğini iddia etmektedir.

Bell’e göre ise Hristiyan etkisini Arap Yarımadası’nda gösteren önemli delillerden biri, bölgedeki Haniflerin varlığıdır. Ona göre mana açısından bu terim Kur’an’ın kullanımına uymaz ve bu kelime Süryanice hanpa’dan gelmektedir. Hz. Peygamber (s.a) bu kelimeyi Kur’an’da kullanmıştır ve Hz. İbrahim’in Hanif ve Müslüman olduğunu beyan etmiştir.²⁷³ Onun bu ifadeyi önemli bir dini grup için kullandığını belirten Bell, diğer oryantalistlerin söyleminden farklı olarak, aslında bunların ne bir mezhep ne de herhangi bir grubun parçası olmadıklarını, sadece Hz. Peygamber’in bir türlü sükûn bulamamış zihnî yapısının bir ürünü olduğunu

²⁷¹ Armağan, a.g.e., ss. 80-81.

²⁷² Armağan, a.g.e., s. 81.

²⁷³ Bell, a.g.e., s. 58

savunmaktadır.²⁷⁴ Bell, bu kelimenin kökeni ve anlamı ile ilgili daha önceki görüşleri benimsemesine rağmen Hanif denilen kimselerin gerçekte var olduğunu reddederek ve bunu Hz. Peygamber'in uydurması kabul ederek, bu iddiaya farklı bir boyut kazandırmıştır. Ancak bu, sadece tarihî gerçekleri görmezden gelerek ortaya atılan bir iddiadır. Ayrıca Bell'in, bu kelimenin Kur'an'da geçtiğini özellikle zikrettikten sonra Haniflerin Hz. Peygamber'in zihninin bir ürünü olduğunu ifade etmesi, Kur'an'ın Hz. Peygamber'in bilinçaltının ürünü olduğu iddiasının bir uzantısı olarak değerlendirilebilir.

Gibb'e göre Kur'an'daki monoteist fikirlerin Yahudilik ya da Hristiyanlık'tan kaynaklandığı şüphelidir. Kur'an'da bu tamamen, Suriyelilerin Hristiyan olmayanlar olarak saydığı hanpa (dinsiz, kafir) ve İslamiyet öncesi Hanif denilen bir grup tarafından temsil edilen, bilinmeyen bir Arap geleneği ile ilişkilidir.²⁷⁵ Böylece Gibb, Kur'an'da geçen monoteist fikirlerin, Haniflerden alındığını iddia etmektedir.

M. Rodinson'un Hanifler hakkındaki şu iddiası dikkat çekicidir: *“Böyle düşünenlerden hiç olmazsa birkaçı, Hristiyan veya Yahudi olmayı reddediyordu. Çoğu, Arapların ulusal gururlarından ötürü bu yola girmekten kaçındıklarını söylemiştir. Belki de onlar çoktan Allah karşısında Hanif olarak bilinmeye başlamışlardı. Bu, büyük olasılıkla Arami dilinde “dinsizler” anlamına gelen bir kelimenin yanlış yorumlanmasıyla türetilmiştir. Bu şu anlama geliyordu: Onlar Allah'a yakınlaşmanın yolunu, bilinen dinlerin saflarına katılmadan arıyorlardı. Belki de Yahudiler'in ve Hristiyanlar'ın anlatımlarından şunu gözlemlemişlerdi: Musa Museviliği kurmadan önce, onların sevip saydıkları İbrahim gibi insanlar da aynı davranışı sergilemişlerdi. Kitab-ı Mukaddes'in kendisi, İbrahim'in, oğlu İsmail aracılığıyla Arapların atası olduğunu söylüyordu. Bu yüzden Arapların atalarının örneğini izlemeleri ve Allah'a kurulmuş dinlerden bağımsız olarak tapmaları çok doğal değil miydi?”²⁷⁶*

Diğer taraftan, Yahudilerle Hristiyanlar Araplar'ı küçük görüyordu. Araplar, onların gözünde birer vahşiden farksızdı; uygar halklar gibi bir kiliseleri bile yoktu.

²⁷⁴ Albayrak, “Richard Bell, Kur'an Çalışmaları ve Kur'an Vahyi Hakkındaki Görüşleri”, s. 269.

²⁷⁵ Gibb, *a.g.e.*, s. 38.

²⁷⁶ Rodinson, *a.g.e.*, ss. 91-92.

*Araplar “uygar” komşularının kendilerine yakıştırdığı “hanif” (putperest ya da kafir) adını gururla benimsemiş olabilirler. Kafirlerdi ve Allah’ı da kafirler olarak arayacaklardı. Birçoğu, onları her fırsatta aşağılayan diğer milletlerin gösterişlerine karşı kesin bir isyan duygusuyla hareket ediyorlardı.”*²⁷⁷ Rodinson’un, Hz. İbrahim’in dinini arayan bu kimselerin, kafir vasfını gururla taşıdıkları şeklindeki iddiasının hiçbir tarihî gerçekliği bulunmamaktadır. Nitekim müşrikler ya da Yahudi ve Hristiyanlar açısından bu kimselere “dinsiz-kafir” gözüyle bakılması da tabiidir.

Montgomery Watt da bu kelimenin kökenini detaylı bir şekilde ele alan oryantalist anlayışını takip etmiştir. Watt, sonraki dönem İslam alimlerinin *Hanif* kelimesini hep Müslüman, *Hanifiyyeyi* ise İslam ile eş anlamda kullandıklarını ifade eder ve buna deliller getirir. İbn Mesud’un Kur’an nüshasında, Al-i İmran Suresi’nin 19. ayetinde İslam yerine Hanifiyye kelimesinin geçtiğini, Müslüman alimlerin Hz. Muhammed’den önce Hanifiyye ya da saf tektanrıcılığı arayan insanların olduğunu göstermek için çabaladıklarını vurgular. Kendisi Richard Bell’in aksine, o dönemde daha saf veya daha kamil bir dini arayan insanların olduğunu ikrar eder. Ancak bu kimseler, kendilerini Hanif olarak adlandırmamaktadırlar. Zira öyle yapmış olsalardı, bu isim Müslim kelimesi ile eş tutulmazdı. İslam öncesi Arap şairlerinin ise Hanif kelimesini müşrik veya putperest anlamında kullandıklarını ifade ettikten sonra diğer oryantalistlerin kabul ettikleri gibi bunun bir Hristiyanî kullanım olup, Süryanice’den alındığını iddia eder. Kelimenin çoğulu olan hunefanın aslının Süryanice’de çoğul olan *hanpa* kelimesinden geldiğini, Hristiyanlar’ın bu konuyu, Müslümanları alaylı bir şekilde eleştirmek için kullandıklarını, Müslümanların da sonunda kendilerini *hunefa* olarak adlandırmaktan vazgeçtiklerini ileri sürer.²⁷⁸

Son olarak Bernard Lewis de geleneğin, kavimlerinin putperestleriyle tahmin olmayan ve daha saf bir din şekli aramakla birlikte Yahudilik ve Hristiyanlığı kabule yanaşmayan bir kısım Mekkelilerden, Hanifler denilen bir halktan bahsettiğini dile getirdikten sonra, Hz. Muhammed’in ruhî hazırlanışının, onlarla olan münasebetinde aranması gerektiğini iddia eder.²⁷⁹

²⁷⁷ Rodinson, *a.g.e.*, s. 92.

²⁷⁸ Watt, *Kur’an’a Giriş*, s. 29.

²⁷⁹ Lewis, *a.g.e.*, s. 35.

Bu görüşe sahip oryantalistlerin genel kanısı, Hanif kelimesinin Süryanice hanpa (kafir) kelimesinden geldiği, bunun sebebinin de Süryani Hristiyanlar'la olan ilişkiden kaynaklandığı şeklindedir. Bell gibi bazı oryantalistler, böyle bir grubun gerçekte var olduğunu kabul etmese de, genel itibariyle oryantalistler, Araplar içerisinde puta tapıcılığı inkar eden ve Tek Tanrı'ya inanan kimselerin mevcut olduğunu kabul etmektedirler. Zira Hz. Peygamber'in nübüvvetinden önce sayıları az da olsa Hanifler denilen kimselerin varlığı, tarihî bir gerçektir.

Hz. Peygamber'in Hanifler'den birtakım bilgileri aldığına ilişkin görüşü benimseyen oryantalistler, özellikle bunlar içerisinde aşağıdaki iki isim üzerinde durmuşlardır.

a. Varaka b. Nevfel

Varaka b. Nevfel, yaklaşık on beş yıllık akraba ilişkileri sebebiyle Hz. Peygamber'in çocukluğunu görmüş bir kişiydi. Ehli Kitap'tandı, bilgiliydi, kültürlüydü ve tecrübeliydi. Bütün bunlarla birlikte, Hz. Muhammed (s.a)'in Hira mağarasında geçirdiği olayı duyar duymaz O'nun bir peygamber olduğuna kanaat getirdi ve hiçbir şüpheye veya tereddüde düşmedi.²⁸⁰ İlm-i nücüm denilen yıldızlar ilmi ile Tevrat ve İncil kitaplarını tahsil ederek, Tevrat ve kutsal kitaplar hakkındaki bilgisinin genişliğiyle şöhret kazandı. Ayrıca kendisinin, eski kutsal kitapları Arapça'ya çevirdiği ifade edilmektedir.²⁸¹

Bazı oryantalistler, Varaka b. Nevfel'in akrabalık ilişkisi ve ilk vahyin gelişinde Hz. Peygamber'in ona danıştığını bildiren rivayeti kullanarak, O'nun Kur'an vahyini Varaka'dan öğrendiğini iddia etmişlerdir. Nitekim bu iddia sahiplerinden biri olan Irving, Hz. Muhammed (a.s)'in Varaka b. Nevfel'in semavî kitapların bazı bölümlerini tercüme ettiğini, Hz. Muhammed'in de tercüme ettiklerinden çok şey görüp, bu bilgilerden faydalandığını iddia eder. Ona göre bu bilgiler, Hz. Muhammed'in zihninde yer etmiş, o dönemde Arabistan'da yaygın olan

²⁸⁰ Mevdudi, *a.g.e.*, s. 468.

²⁸¹ Çağatay, *a.g.e.*, s. 160.

putperestlikten uzaklaşmasına sebep olmuştur. Böylece putperestliği daha iyi anlamaya ve küçümsemeye başlamıştır.²⁸²

Andrae'nin ise Varaka'yla Hz. Peygamber'in vahyi getiren melek hakkında önceden konuştukları şeklinde tahminî bir iddiası vardır. Ancak öncelikle bu rivayetin doğru olup olmadığını kendince sorgular. Ona göre Varaka hikayesi Ehli Kitab'ın mistik bilgeliğinden, Hz. Muhammed'in ilahi görevine bir kanıt olması için sadece efsane olarak uydurulmuş bir şey değildir. Çünkü böyle bir durumda, hikayede yer alan kişinin bir rahip ya da keşiş olması daha muhtemel olurdu. Bu sebeple, kafirliğin son yıllarında yeni dinle Tek Tanrıcı bir din arayışında olan kimselerin bağlantısını anımsatması açısından Varaka hikayesinin gerçek olmasının muhtemel olacağını ifade eder. Dolayısıyla ona göre Hz. Hatice'nin bu akrabasıyla Hz. Muhammed'in, melek çağrısıyla gelmeden önce, *namus* hakkında konuşmuş olması gerekmektedir.²⁸³ Diğer oryantalistlerden farklı olarak Andrae, özellikle Varaka ile ilgili rivayetin sıhhati konusu üzerinde durmuş ve sonuç olarak olayın gerçek olduğu kanaatine varmıştır. Jeffery ise Hz. Peygamber'in yaşadığı ilk vahiy tecrübesi sonrasında Varaka b. Nevfel'e gitme olayını, O'nun 'esinlenme'den 'vahiy' aşamasına geçişinin bir delili olarak kabul etmektedir.²⁸⁴

M. Reşid Rıza, bu iddiayı ortaya koyanlardan biri olan Emile Dermenghem'in (v. 1971) ise Fetretü'l-vahiy ile ilgili rivayetleri aktarırken, rivayetleri karıştırdığı için ve hadis kitaplarının bu konuya dair verdiği bilgilere vakıf olmadığından dolayı bu iddiasında yanıldığını ifade eder.²⁸⁵

Montgomery Watt ise ilk vahyin son kelimeleri olan “*Ki kalemle yazmayı öğretti, insana bilmediğini öğretti.*” ayetinin hemen hemen tamamıyla daha önceki vahiylerle işaret ettiğini belirterek, Müslümanların genellikle birinci kısmı “kalem kullanışını öğretti” anlamında aldıklarını, ancak Hz. Muhammed'in okuma yazma bilmemesinden dolayı onun yakın ilişki içinde bulunduğu kimselerden, Varaka'dan alabileceğini iddia eder. Çünkü Varaka Hristiyan kutsal kitaplarını okumasıyla

²⁸² Kutub, *a.g.e.*, s. 367.

²⁸³ Armağan, *a.g.e.*, s. 83.

²⁸⁴ Okumuş, *a.g.m.*, s.132.

²⁸⁵ Rıza, *a.g.e.*, s. 97.

toplum içerisinde sivrilen biridir. Ona göre bu Kur'an ayetleri, onları tekrar edince, Hz. Muhammed'e, Varaka'ya olan minnet borcunu hatırlatmış olmalıdır. Ancak bu sözlere dayanak olmak üzere ikra' ayetlerinden önce vahiylerin gelmiş olması gerekir. Böylece Hz. Muhammed'in Varaka ile daha erken bir zamanda sıkı bir alışveriş içinde olduğu ve genel anlamda birtakım şeyler öğrendiğini farz etmek daha kolaydır. Watt, daha sonraki İslami düşüncelerin, söz gelişi Hz. Muhammed'e gelen vahyin daha önceki vahiylerle ilişkisi gibi çoğunlukla Varaka'nın fikirleriyle şekillenmiş olabileceği iddiasında bulunur.²⁸⁶ Bu bakımdan Watt'ın kanaatine göre Hz. Muhammed ile Varaka arasında düşünüldüğünden daha sıkı bir bilgi alışverişini gerçekleşmiştir.

Watt'ın bir iddiası ise Hz. Hatice'nin Varaka'yla dostluk ilişkisi içinde olduğu şeklindedir. Ona göre Hz. Hatice, kocasından daha yaşlı, kamusal meseleler hakkında fikir sahibi ve Hristiyan kuzeni Varaka'yla iyi ilişkiler içerisinde. Ayrıca Hz. Hatice, dönemin Mekke'sinin sorunları hakkında endişelidir. Bu sebeple Hz. Muhammed (s.a) tuhaf tecrübelerle sahip olmaya başladığında O'nu rahatlatmaya ve desteklemeye hazırdır. Watt, onun kuzeniyle olan dostluğu sonucu, Hz. Muhammed'in yaşadıklarını gerçekten Allah'tan vahiy alma tecrübesi olduğunu kabul etme yönünde O'nu hazırlamış olmasının kuvvetle muhtemel olduğunu da iddia eder.²⁸⁷ Ancak Watt'ın böyle bir bilgiye nereden ulaştığı bilinmemektedir. Zira tarih kitaplarında Hz. Hatice'nin hayatına dair detaylı bilgi bulunmamaktadır. Bu bakımdan bu görüş, tamamen Watt'ın ortaya attığı asılsız bir iddia olarak görülmektedir.

Lübnanlı bir Hristiyan olan Üstad el-Haddad, Hz. Muhammed'in kitabî ve İncilî kültürünün büyük bir kısmını, büyük Hristiyan bilgini olan Varaka'dan aldığını ileri sürmektedir. Ona göre Varaka, Hz. Hatice'nin amcası olup, onu Hz. Muhammed ile evlendiren kişidir. Bütün rivayetler onun Hristiyanlığı kabul ettiğinde birleşmektedir. Kendisi Tevrat ve İncil'den Arapça'ya tercümelerde bulunmuş ve Hz.

²⁸⁶ Watt, *Hz. Muhammed Mekke'de*, s. 59.

²⁸⁷ Watt, *Hazreti Muhammed Peygamber ve Devlet Adamı*, s. 46.

Muhammed, peygamberlikten önce, on beş sene bu zatın yakınında ikamet etmiştir. Birçok malumatı da onun vasıtasıyla elde etmiştir.²⁸⁸

Söz konusu oryantalistlerin Varaka ile ilgili iddialarına bakıldığında, görüşlerini kanıtlayabilecek en ufak bir delile sahip olmadıklarını ve iddialarını ancak ihtimal üzere dile getirdiklerini görmekteyiz.

Zira muhaddislerin Varaka ile ilgili rivayetleri nakletmesindeki asıl amaçları, Varaka'nın sahabeden olup olmadığını öğrenmektir. Eğer muhaddislerin veya tarihçilerin zikrettiği gibi birkaç konu dışında, Varaka'nın İncil'i veya Tevrat'ı çok iyi bildiğine dair bir bilgileri olsaydı mutlaka nakledelelerdi.²⁸⁹ Ayrıca Hz. Peygamber'in hayatını her ayrıntısıyla kaydetmeyi adet edinen Müslüman tarihçilerin yazmış oldukları eserlerde, Varaka b. Nevfel, ancak ilk vahiy olayında geçmektedir. Hz. Peygamber'in peygamberlikten önceki hayatında onun ismine rastlanmamaktadır. Üstelik Varaka, Araplar içerisinde bilgin kabul edilirken ve Kitab-ı Mukaddes'e dair birtakım bilgilere vakıf iken, niçin kendisi peygamberlik iddiasında bulunmayarak, Hz. Peygamber'e öğretmiş olabilir? Oryantalistlerin eserlerinde bu sorunun cevabı yer almamaktadır.

b. Zeyd b. Amr

Zeyd b. Amr Haniflerin en önemlilerindendir. O, daha sağ iken cennetlik oldukları Hz. Peygamber tarafından müjdelenen on kişiden biri olan ve Hz. Ömer'in kız kardeşi Fatıma ile evlenen Said'in babasıdır. Böylece Zeyd'in kendisi de Hz. Ömer'in amcasının oğlu olmaktadır. Zeyd, Hz. Peygamber'in gençliğinde hayattaydı ve rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber onunla konuşmaktan çok hoşlanırdı. Ayrıca Zeyd bir şairdir. Bize kadar gelen şiirleri hep, Tanrı'nın birliğini ifade etmektedir. O, kavminin asıl gerçek dini terk ettiğini ve bu yüzden onlardan çektiklerine dair birtakım beyitler de söylemiştir.²⁹⁰

Varaka b. Nevfel kadar olmasa da bazı oryantalistler, Hanifler'den olan Zeyd b. Amr'ın da Kur'an'a kaynaklık ettiği iddiasında bulunmuşlardır. Bu görüşü

²⁸⁸ Hatip, *a.g.e.*, s. 252.

²⁸⁹ Rıza, *a.g.e.*, s. 97.

²⁹⁰ Çağatay, *a.g.e.*, s. 162.

benimseyen isimlerden biri Reinhart Dozy olup, onun Hz. Peygamber'in risaleti hakkında "O, büyük olan şey ile ilgili bir şey bilmiyordu. Diğerleriyle, Yahudilerle, Hristiyanlarla, Haniflerle veya özellikle Zeyd b. Amr ile dini meseleler hakkında konuşurdu. Zeyd b. Amr ise kavminin dinini reddetmişti."²⁹¹ şeklinde kullandığı cümlelerini, Manastırlı İsmail Hakkı tenkit etmiş ve: "Bu konuşmalar hiçbir zaman vuku bulmadı. Zeyd b. Amr'a gelince o bir peygamberin gelmesini bekleyenlerdendi, fakat Hz. Muhammed daha peygamberliğini ilan etmeden ölmüştü."²⁹² diyerek bu bilginin yanlışlığını ortaya koymuştur.

Bu konuyu detaylı bir şekilde ele alan Tisdall, Hira Dağı'na her yıl yapılan bu ziyaret sırasında Hz. Muhammed'in her fırsatta Zeyd ile sohbet ettiğini ve Hz. Muhammed'in ona olan saygısının hadislerde açıkça görüldüğünü vurgular. Ayrıca Hz. Peygamber'in, ölümünden sonra Zeyd için dua edilebileceği şeklindeki rivayete yer verir. Tisdall, Vakidi'den alıntı yaparak, Hz. Muhammed'in, Zeyd'e, sadece Müslümanlara bahşedilen bir onur olan esenlik selamı verdiğini de belirtir. Ayrıca Sprenger'in Hz. Muhammed'in, Zeyd'i habercisi olarak açıkça kabul ettiğini ve Zeyd'in olduğu ifade edilen her kelimenin Kur'an'da yer aldığı şeklindeki görüşüne de yer verir. Ona göre Zeyd ve diğer reformcular yani Hanifler Hz. İbrahim'in dinini aradıklarını iddia ediyorlardı. Bu ise Zeyd ve arkadaşlarının tercih ettiği bir unvandır.

Tisdall bunları ifade ettikten sonra Zeyd'in öğrettiğinden söz edilen bazı ilkelerin Kur'an'a dayandığını ifade ederek, bununla ilgili örnekler verir. Bu örneklerden bazıları; dönemin Araplarının kız çocuklarını toprağa gömerek öldürmenin yasaklanması, Tanrı'nın tekliğinin kabul edilmesi, puta tapmanın reddedilmesi, Cennet vaadi ve Cehennem azabı uyarısı, Tanrı için Rahman, Rabb, Gafur gibi sıfatların kullanılması şeklinde zikredilebilir.²⁹³

Hz. Peygamber'in gençliğinde Zeyd b. Amr ile sohbet ettiğini kabul etsek bile, bu durum O'nun bilgilerine kaynaklık ettiği anlamına gelmemektedir. Zira görüşlerine yer verilen söz konusu iki oryantalist bunu doğrudan değil de, dolaylı olarak ifade etmeyi tercih etmişlerdir. Çünkü bu iddialarını kanıtlayacak herhangi bir mesnetleri bulunmamaktadır.

²⁹¹ Dozy, *a.g.e.*, s. 35.

²⁹² Hülya Küçük, "Dozy'nin 'Het Islamisme' Adlı Eseri Üzerine", *Diyanet İlmî Dergi*, c. XXX, sy. 4, s. 75.

²⁹³ Tisdall, *a.g.e.*, s. 82.

Ayrıca Zeyd b. Amr'ın öğretilerinin Kur'an ile mutabık olması, onun Hanif olması ile ilişkilidir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a), İbrahim dinini yeniden getirmiştir ve Kur'an-ı Kerim'de de Hz. İbrahim Hanif olarak nitelenmektedir. Bu durumda Hz. İbrahim'in dinine tabi olan bir insanın Kur'an'ın temel ilkelerine aykırı hareket etmesi söz konusu olamaz.

4. Birtakım Şairlerden Aldığı İddiası

Hz. Peygamber'in şair olduğu ve söylediklerinin bir şiirden ibaret olduğu şeklindeki iddia, Kur'an'ın nazil olmaya başladığı dönemde müşrikler tarafından ortaya atılan ve birtakım oryantalistlerin de onların izinden gittiği çok eski bir iddiadır. Bu konu, daha sonra ayrıca ele alınacaktır. Ancak o dönemin müşrikleri tarafından söylenmeyip, bazı oryantalistlerin ortaya koyduğu bir başka iddia vardır ki, o da Hz. Peygamber'in vahyini o dönemde yaşayan bazı şairlerden aldığıdır. Bu başlık altında, bu iddialarda dikkat çeken iki şairden bahsedilecektir: İmruü'l-Kays ve Ümeyye b. Ebi's-Salt. Yukarıda bahsi geçen Zeyd b. Amr da şair olmasına rağmen, Hanif olma özelliği daha çok vurgulandığından dolayı "Bazı Haniflerden Aldığı İddiası" başlığı altında zikredilmiştir.

a. İmruü'l-Kays

İmruü'l-Kays b. Âbis (v. 645) önemli muhadram şairlerdendir ve sahabîdir. Hadramut bölgesindeki Terim'de Hristiyan bir ailenin çocuğu olarak doğmuştur. Muhtemelen 10. yılda (631) kabilesinden bir heyetle birlikte Hz. Peygamber'e gelerek Müslüman olmuş ve geri dönmüştür. Hz. Ebu Bekir devrinde meydana gelen Ridde olaylarında halifeye yardımcı olan İmruü'l-Kays, isyan eden amcasının oğlu Eş'as b. Kays'a karşı cephe almış ve yazdığı bir şiiri ile durumu halifeye bildirmiştir. Asilerin toplandığı Hadramut yakınlarındaki Nuceyr Kalesi'nin fethine katılarak yararlılıklar göstermiş, düşman safları arasında bulunan bir amcasını da bizzat kendisi öldürmüştür. İmruü'l-Kays, Yermük Savaşı'na (636) ve daha sonraki

savaşlara da katılmıştır. Bir müddet Şam bölgesinde Beysan'da kalmış, Hz. Ömer devrinde Amvas'ta veba salgını çıkınca, kabilesine geri dönmüştür. Ömrünün son yıllarına doğru Kûfe'ye giderek, orada vefat etmiştir. Onun şiirlerinden çok azı günümüze kadar gelebilmiştir. Bazı beyitleri ise akrabası olan İmruü'l-Kays b. Hucr'a nispet edilmektedir. Şiirlerinde genellikle Ridde olaylarını, karısı Temlik'i ve Hz. Osman zamanında ilgi duyduğu bir kadını konu edinmiştir.²⁹⁴

İmruü'l-Kays'ın hayatı hakkında bilgi verildikten sonra bu iddiayı ileri süren Tisdall'ın görüşleri ele alınacaktır.

Tisdall, kimi zaman Doğu'da, Hz. Muhammed'in sadece putperest Arapların eski adetlerinin ve dini törenlerinin çoğunu benimseyerek, İslam'a dahil etmekle kalmadığı ve eski Arap şairi olan İmruü'l Kays'ın bazı dizelerinden alıntı yaparak, intihal suçu işlediği şeklinde bir söylenti olduğundan bahseder. Bu dizelerin ise Kur'an'da hala yer aldığı iddiasını ileri sürer.

Bu konuda duyduğu bir hikayeyi şöyle aktarır: Bir gün Hz. Muhammed'in kızı Fatıma “Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı”²⁹⁵ ayetini okuyordu. Şairin kızı da oradaydı. Fatıma'ya “Bu benim babamın şiirlerinden birinin bir dizesidir. Senin baban onu çaldı ve Tanrı'dan almış gibi yaptı.” dedi. Bu hikayenin ardından Tisdall, büyük olasılıkla bunun gerçek dışı olduğunu söyleyerek, buna gerekçe olarak İmruü'l Kays'ın, M. 540 yılında ölmesi, Hz. Muhammed'in ise M. 570'de doğmasını gösterir.

Daha sonra Tisdall, taş baskısı olan Farsça Muallaka'da, İmruü'l Kays'a atfedilen bazı kasideler gördüğünü, ancak bunların başka baskılarda gördüğü şiirlerine hiç benzemediğini ifade etmiş ve yazarı belli olmayan bu şiirlerden bazılarını eserinde yer vermiştir. Bunlar içerisinde bazı yerlerin Kur'an'da olduğunu ve bu dizelerle Kur'an'daki benzer ayetler arasında bir bağlantı olduğunu iddia etmiştir. Yaptığı değerlendirmelerden sonra ise şu sonuca varmıştır: Hz.

²⁹⁴ Süleyman Tülücü, “İmruü'l-Kays b. Âbis”, *DİA*, İstanbul, 2000, XXII/ 237.

²⁹⁵ Kamer 54/1.

Muhammed'in yapmakla itham edildiği cesur intihalden suçlu olmadığı varsayılmalıdır.²⁹⁶

Öncelikle Kur'an'daki Kamer Suresi'nde geçen söz konusu ayetin, İmrü'l-Kays'ın şiirlerinden alıntı olduğunu ilmî açıdan ispat etmek mümkün değildir. Cahiliye döneminde kullanılan bazı ifadelerin benzerlerinin Kur'an'da da yer alması tabiidir. Çünkü Araplar, bazıları tahrif olsa da Hz. İbrahim'den beri gelen birtakım dini uygulamalara ve malumata vâkıf idiler. Bu tür benzerliklerin bulunmasından yola çıkarak, Kur'an'ın onun şiirlerinden alıntı yaptığı iddia edilemez.

Ayrıca Tisdall, İmrü'l-Kays'ın vefat tarihinin M. 540 olduğunu, dolayısıyla Hz. Peygamber doğmadan vefat ettiğini, bu durumda karşılaşmalarının söz konusu olmadığını ifade etmektedir. Ancak konunun girişinde verdiğimiz bilgilere göre bu bilginin doğru olmadığı ortaya çıkmaktadır.

b. Ümeyye b. Ebi's-Salt

Ümeyye b. Ebi's-Salt (v. 630), Sakif kabilesine mensup bir şair olup, M. VI. asrın sonlarında ve VII. asrın ilk yarısında Taif'te yaşamıştır. Çağdaşları ve daha eski şairler arasında Ümeyye, bir dereceye kadar şehirli hüviyeti taşıyan, kitabî kaynaklarla ilgisi olduğu anlaşılan ve şiirlerinde dinî mevzulara yer veren nadir şairlerden biridir.²⁹⁷ Hicaz'da Tanrı'nın birliğine inanan kimselerden biri olup, Hz. Muhammed (s.a) zamanında hayattadır.²⁹⁸ O dönemde tanınan bir tâcir, alim ve râvidir. Şiirleri de Arap nesepleri konusunda önemli bir kaynak sayılmakta, kadim şiir ve ahbâr rivayetinin yanı sıra hikmetli söz ve vecîzeleriyle anılan bir Arap filozofu gibi kabul edilmektedir.²⁹⁹

²⁹⁶ Tisdall, *a.g.e.*, s. 11.

²⁹⁷ Nihad M. Çetin, "Ümeyye b. Ebi's-Salt", *İslam Ansiklopedisi*, MEB Yayınları, İstanbul, 1986, XVI/100.

²⁹⁸ Çağatay, *a.g.e.*, s. 166.

²⁹⁹ Zülfikar Tüccar, "Ümeyye b. Ebi's-Salt", *DİA*, İstanbul, 2012, XLII/304.

İbadetle şöhret kazanmış, zinayı haram bilmiş, puta tapıcılığı reddetmiş ince ruhlu bir şairdir. Bazı şiirleri ise bize kadar gelmiştir. Kendisi, mukaddes kitapları okumuş, Yahudilik ve Hristiyanlık fikirlerine aşına olan biridir.³⁰⁰

Ümeyye, Hz. Peygamber'den önce bir ahir zaman peygamberinin gönderileceğini biliyordu. Fakat o, bu şerefin kendisine ait olacağı düşüncesindeydi. Hz. Muhammed (s.a) İslam dinini tebliğe başlayınca, onun davasının asılsız olduğuna inandığından değil, belki de kendisine rakip saydığından İslam'a dahil olmadığı gibi Hz. Peygamber (s.a)'e de muhalefete başladı.³⁰¹ G. Meloni de, Ümeyye'nin Hz. Peygamber'in geleceğini haber verenlerden biri olduğuna dair "Un Precursore di Maometto: Umayya figlio d'Abu's-Salt" başlıklı bir makale yazmıştır.³⁰²

Zübeyr b. Bikar, amcasının kendine şöyle bir rivayette bulunduğunu ifade eder: "*Ümeyye Cahiliye döneminde kitapları inceler, okur ve ibadet etmek için rahip elbisesi giyerdi. O, Hz. İbrahim, Hz. İsmail ve Hanıflardan bahsederdi. Kendine içkiyi yasaklamıştı ve putlardan uzak durmaya çalışırdı. Kutsal Kitaplar'da yakında Hicaz'da bir peygamber çıkacağını okumuş, o peygamberin kendisi olmasını ümit ederek nübüvvete göz dikmişti. Hz. Peygamber tebliğ etmeye başlayınca, O'nu kıskanıp Müslüman olmamıştı.*"³⁰³

Ayrıca Hz. Peygamber'in Ümeyye'nin şiirlerini beğense de kalbini takbih ettiği ve onun hakkında "Ümeyye İslamiyet'i kabul etmeye yakındı" ve "Ümeyye'nin şiiri mümin, kalbi kafirdir" buyurduğu rivayet edilmektedir.³⁰⁴

Oryantalistlerin bir kısmı, Hz. Peygamber'in çağdaşı olan şair Ümeyye b. Ebi's-Salt'ın şiirlerinin, konu ve içerik itibarıyla Kur'an'daki bazı temel konularla benzerliğinden dolayı, Kur'an'a kaynaklık ettiğini iddia etmektedirler.

³⁰⁰ Çağatay, a.g.e., s. 167.

³⁰¹ Apak, a.g.e., s. 265.

³⁰² Tüccar, a.g.m., s. 304.

³⁰³ Rıza, a.g.e., s. 98.

³⁰⁴ Çağatay, a.g.e., s. 169.

Nitekim Fransız müsteşrik Cl. Huart şu kanaattedir: Kur'an'ın en önemli kaynağı Ümeyye b. Ebi's-Salt'ın şiiridir. Çünkü tevhid, ahiretin anlatımı ve eski Arap peygamberlerin kıssaları konusunda aralarında büyük bir benzerlik vardır. Söz konusu oryantalist, bu konudaki genel kanaati daha da ileriye taşıyarak, Müslümanlar'ın Kur'an'ın orijinalliğini sağlamak ve Hz. Muhammed'i ilahî vahyi almada yalnız göstermek için Ümeyye'nin şiirlerini imha ettiklerini, okunmasını yasakladıklarını dahi ileri sürer. Müsteşrik Power de, Huart'ın görüşünü benimsemiş ve Ümeyye'nin şiirleriyle Kur'an arasında benzerlik bulunmasının, Hz. Muhammed'in Ümeyye'den aldığını gösterdiğini iddia etmiştir. Bunun sebebi ise ona göre Ümeyye'nin daha önde olmasıdır.³⁰⁵

Buhl ise Hz. Muhammed'in inkişafı hakkında Kur'an dışında elde edilebilecek bilgiye önemli bir ilave olarak rivayetleri göstermektedir. Buhl, toplum içerisinde, yeni manevi imanı özleyen pek çok kimsenin olduğundan bahsederek, bunlara Arap rivayetlerinde müphem bir şekilde yer alan Hanifler ile şiirleri Kur'an'la yakın temasta bulunan Ümeyye b. Ebi's-Salt'ı ekler.³⁰⁶

Ancak Tor Andrae, bu görüşü reddederek, bunların Kur'an'da geçen kıssalarla alakalı olarak kıssacıların uydurup, ilk müfessirlerin de nakil ve rivayet ettiklerini, bu sebeple de daha H. I. asırda Ümeyye'nin şiirlerine katılmış parçalar olması gerektiğini göstermeye çalışmıştır.³⁰⁷

Görüldüğü üzere bu iddiayı benimseyen oryantalistlerin ortak kanaati, Ümeyye b. Ebi's-Salt'ın şiirleriyle Kur'an'ın benzerlik gösterdiği ve Ümeyye daha önce yaşadığı için Hz. Peygamber'in vahyini ondan aldığı şeklindedir. Ancak Ümeyye'nin şiirlerinin mi yoksa Kur'an-ı Kerim'in mi önce olduğu meselesi, tarihî olarak çözülememektedir. Çünkü Hz. Muhammed ve Ümeyye aynı dönemde yaşamışlardır. Ayrıca onun şiirlerindeki benzerliklerden dolayı Kur'an'ın kaynağı olması, İmrü'l-Kays iddiasında da ifade edildiği gibi ilmî açıdan ispatlanabilecek bir mevzu değildir.

³⁰⁵ Hatip, *a.g.e.*, s. 254.

³⁰⁶ Buhl, "Muhammed", s. 456.

³⁰⁷ Çetin, *a.g.m.*, s. 102.

Hatta İslam'ın ortaya çıkışından çok sonra ölen Ümeyye'nin, söz konusu olan şiirlerinin bazılarını son zamanlarında söylemiş olması da mümkündür. Esasen birkaçının uydurma olduğunda ittifak edilen bu parçalar veya yanlış isnatlar için Ümeyye'nin seçilmesine, onun fikir ve şiirlerinin buna uygun bulunması amil olmuştur.³⁰⁸

Üstelik Ümeyye, bir peygamber beklentisi içinde olmakla birlikte hiçbir zaman peygamberlik iddiasında bulunmamış, yukarıda belirtildiği üzere Hz. Peygamber'in nübüvvet haberini alınca, onu kıskanarak İslamiyet'i kabul etmemiştir. Şayet oryantalistlerin iddia ettiği gibi Kur'an'a kaynaklık edecek derecede ilme ve hikmete sahip olsa, peygamberliği arzuladığı halde niçin kendisinin böyle bir iddiada bulunmadığı sorusu akla gelmektedir.

Son olarak şunu belirtmek gerekir ki, Kur'an'ın nazil olduğu dönemde en büyük şairler bile onun bir şiir olmadığını, bundan daha üstün bir şey olduğunu ikrar ederek, Kur'an'ın karşısında söz söylemekte aciz kalmışlardır. Hatta onlardan bir kısmı Kur'an'dan bazı ayetleri dinledikten sonra bunun beşerî değil, ilahî kaynaklı olduğunu söyleyerek iman etmişlerdir. Bu durumda bu şairlerin şiirlerinin, benzersiz bir icaza sahip olan Kur'an'a kaynaklık edebileceği nasıl söylenebilir?

5. Hz. Ömer'den Aldığı İddiası

Hız. Ömer'in sahabeler içerisindeki üstünlüğü ve fazileti elbette aşikardır. Ancak birtakım oryantalistler, Hz. Ömer'in vasıflarına ve Hz. Peygamber'e olan yakınlığına dayanarak, Kur'an'ın kaynağı meselesinde onun ismini de zikretmişlerdir.

Hız. Ömer'in kaynaklığı iddiası, Reinhart Dozy'nin çok tartışılan görüşlerinden biridir. Bu görüşünü ise şöyle dile getirir: *“Ömer'in İslamiyet'i kabul etmesi pek büyük bir öneme sahipti. Ömer ve Ebubekir olmasaydı, şüphesiz İslamiyet asla muzaffer olamazdı. Muhammed mülhim idi. Fakat icra konusunda pratiklik ve*

³⁰⁸ Çetin, a.g.m., s. 102.

azim yönünden eksikti. Ebubekir bu özelliklerin birincisine yani pratikliğe sahipti. Ömer’de de ikincisi yani azim vardı. Onlar peygamberliği tamamlıyorlardı. Triumvirat yani üçler hükûmeti tamam idi. Muhammed mülâhaza ederdi, Ebubekir söylerdi, Ömer ise icra ederdi.”³⁰⁹ Bu görüşe göre Hz. Peygamber, pratiklik ve azim yönünden nakıstır ve peygamberlik vasfının tamamlanabilmesi için de başkalarına muhtaçtır.

Gerçekten de, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer’in İslam dinine hizmetleri çok büyüktür. Fakat Hz. Muhammed’e maharetsizlik ve azimsizlik gibi eksikliklerin isnat edilmesi asla doğru değildir. Aksine o, mükemmel bir fitrat üzere yaratılmıştır. İlahi vahiy ile hareket eden bir kimsenin esasen tecrübe ile maharet kazanmaya da asla ihtiyacı yoktur. Ayrıca pratiklik ve azim, yalnız bazı memurlarda olur da âmirde bulunmazsa, bunun bütün işlere olumsuz biçimde yansımaları doğaldır.³¹⁰

Dozy, bu iddiasını daha da ileri taşıyarak, bazı vahiylerin kaynağının Hz. Ömer olduğunu ileri sürmüştür: “Hatta vahiyler üzerinde bile Ömer’in tesiri oldu. Bazı emirlerin Ömer tarafından lüzum gösterildikten sonra semadan nazil olduğunu Hz. Muhammed itiraf ederdi. Eğer bir mümin ruh, böyle hususlarda bir anlık tefekkür ve muhakeme edebilseydi, bu durum (yani Ömer tarafından gösterilen lüzum üzerine o emrin semadan inmesi durumu) Hz. Peygamber’in mümin ruhunda ve bütün Müslümanlar’ın ruhlarında, Hz. Muhammed’in vahiylerinin ilahi kaynaklı olması hakkında şüphe doğurmak gerekirdi”.³¹¹

Dozy’nin söz konusu iddiasına yer veren İsmail Fenni Ertuğrul, bu iddiaya cevaben şunları söylemiştir: “Hz. Peygamber, gerek kendisine sorulan sorular, gerekse meydana gelen olayların sonucu, bazı hususlarda ilahi vahyi bekler ve Allah tarafından aldığı emirlere uygun hareket ederdi. Bedir Savaşı’nda esir alınan yetmiş kişinin öldürülmesi, içkinin haram kılınması, Hz. Peygamber’in evine izinsiz girilmemesi, Hz. Peygamber’in münafıkların cenaze namazlarını kılmaması gibi bazı konularla ilgili ayetler, Hz. Ömer’in arzularına uygun olarak inmiştir. Ancak bunlardan bazıları, Hz. Ömer, arzusunu Hz. Peygamber’e arz etmeden önce inmiştir.

³⁰⁹ Dozy, a.g.e., ss. 57-58.

³¹⁰ Hatip, a.g.e., s. 275.

³¹¹ Dozy, a.g.e., ss. 59-60.

'Sabah akşam Rablerine dua edenleri yanından kovma...'³¹² ayeti ise Hz. Ömer tarafından beyan edilen görüşe tam olarak aykırı bir hüküm içeriyordu.

Kureyş kafirlerinden bir grup, Ebu Talib'e gelip Hz. Peygamber'in, kendi azatlı köleleri ve yardımcılarını, yani fakir ve zayıf Müslümanları yanından kovmasını, böylece ona hürmet ve itaat edeceklerini ve bu davranışın ona tabi olmaları ve onu tasdik etmeleri hususunda faydalı olacağını söylediler. Amcası Ebu Talip de bunu Hz. Peygamber'e söyleyince Hz. Ömer: 'Böyle yapmanız da niyetlerinin ne olduğunu ve sözlerini ne kadar yerine getireceklerini görelim...' demiştir. Daha sonra, yukarıda bahsi geçen ayet nazil olunca Hz. Ömer, Hz. Peygamber'in evine giderek özür dilemiş ve söylediği sözden dolayı pişman olmuştur.

Bazı ayetlerin kendi arzusuna uygun olarak inmesinin sebebini, kendisine "Faruk" lakabını kazandıran akl-ı seliminde ve görüşlerinin isabet etmesinde aramak gerekir. Bu meziyetlerin gereği olarak, Hz. Peygamber ve Müslümanların uygun hikmet ve maslahat olarak gördüğü bazı şeylerin ilahî iradeye uygun olarak o yolda ayet inmesi, bu vahiylerin Allah tarafından vukuunu neden şüpheye düşürsün? Eğer Dozy'nin iddia ettiği gibi olsaydı, Hz. Ömer'in arzusuna uygun ayetleri tebliğ etmektense aksine onu da şüpheye düşürmemek için bu ayetleri gizlemesi, ihtiyata daha uygun bir davranış olduğu kendisince biliniyordu. Öyle şüphe doğuracak bir hal olsaydı, bundan ilk önce Hz. Ömer'in şüphelenmesi gerekmez miydi? Halbuki o, Yahudilerle görüşmesi esnasında onlara, 'Cebrail'e düşman olan kimse Allah'a da düşman olur.' dediğini gelip, Hz. Peygamber'e anlatmıştı. Bunun üzerine Hz. Peygamber ona 'Ey Ömer! Andolsun ki Rabbin sana muvafık ayet indirmiştir', diyerek daha önce nazil olan (De ki: "Kim Cebrail'e düşman olursa...")³¹³ ayetini okumuştur. Bu sözler üzerine Hz. Ömer şüphelenmek şöyle dursun, çok büyük bir memnuniyet duyarak şükretmiş ve 'Kendimi İslam dini üzere taştan daha katı ve sağlam buldum.' demiştir.³¹⁴

Dozy'den yıllar sonra Yahudi asıllı Fransız bilgin Rodinson'un da bu görüşü tekrar ettiği görülmektedir. Rodinson, Hz. Muhammed'in herhangi bir karara

³¹² En'am 6/52.

³¹³ Bakara 2/97.

³¹⁴ Ertuğrul, *İzâle-i Şükûk*, ss. 26-28.

varmadan önce birçok kimseye akıl danıştığını, bunların başında da Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer'in geldiğini, bu uyuşmada ise her ikisinin de Hz. Peygamber'in kayınbabası oluşunun büyük rol oynadığını ifade eder. Ona göre söz konusu iki şahıs, kızları sayesinde Hz. Peygamber'in düşüncesini daha kolay etkileme imkanına sahiptirler. Ayrıca Allah, pek çok kez Ömer'in önerisini desteklemiştir. Lammens ise bu iki kişinin, Mekkeli Ebu Ubeyde ile birlikte, Hz. Peygamber'i etkileyen ve gerçekte onun kararlarını yönlendiren bir tür "triumvira" oluşturduğunu ileri sürmüştür. Rodinson, Lammens'in bu teorisinin doğru yönlerinin olabileceği, ancak çok ileri gidilmemesi gerektiği kanaatindedir. Çünkü netice itibarıyla Hz. Muhammed kukla yönetici değildir ve son süreçte kararları alan O'dur.³¹⁵ Bu bilgilere göre Dozy'nin ifade ettiği triumvira yani üçler hükümeti nazariyesi, Lammens ve Rodinson tarafından da benimsenmiştir. Ancak Rodinson'un, bu konuda diğerlerine göre daha yumuşak bir üslup benimsediği anlaşılmaktadır.

Rodinson'a göre birçok olay, Hz. Peygamber'in, kendi ağzından konuşan varlığın, Yüce Allah olduğuna sonuna kadar inanmış kalacağını ortaya çıkarır. Ve ardından Rodinson şöyle sorar: *"Eğer Allah O'na, kendi düşünceleriyle veya zeki yoldaşlarının fikirleriyle uyuşan kararları almasını emretmişse, bundan daha doğal ne vardır? Efendinin emirlerinin, sadık kulunun zaten O'nun eğilimlerine karşılık gelmesinde, Hz. Muhammed'in herhangi bir sakatlık görmesi söz konusu olamazdı."*³¹⁶ Rodinson'a göre pratikte böyleydi ve en son sözü söyleyen Allah'tı. Allah, iradesini yalnız ve yalnız Muhammed aracılığıyla iletiyordu³¹⁷ ve sesini yalnızca önemli olaylarda duyurmuştu. Teorik olarak ise, yasalarının terimleriyle Muhammed (s.a), yalnız yasal uyuşmazlıklarda görev alan bir arabulucuydu. Gerçekte O'nun etkisi öylesine büyüktü ki hiçbir önemli karar O'nun rızası olmadan alınamıyordu.³¹⁸

Rodinson, *"Esin dolu hayalperest, uygun zamanda –öyle ki benzer durumlarda medyumların hileye başvurduğunun bilindiği zamanlarda- yerinde vahiyler üretme zorunluluğuna sürüklenmiş bir sahtekara mı dönüşmüştü?... Aynı*

³¹⁵ Rodinson, *a.g.e.*, s. 260.

³¹⁶ Rodinson, *a.g.e.*, s. 258.

³¹⁷ Rodinson, Allah'ın sesinin gerçekte Muhammed (a.s)'in bilinçaltı olduğuna inanan biri olarak bu durumu mutlak monarşiye benzetiyor ve şöyle diyor: "Allah'ın iradesine kim itiraz edebilir, kim karşı koyabilir, kim bu iradeyi değiştirmeye cesaret edebilir?" (Rodinson, *a.g.e.*, s. 259)

³¹⁸ Rodinson, *a.g.e.*, s. 259.

zamanda O'nu, vahyin aniden gökyüzünden düşerek, insan aklının gösterebileceği (bazen fazlasıyla insani) şekillerde sorunu çözmeden önce karar vermekte tereddüde düştüğü, akıl danıştığı ve şeyler üzerine fazlasıyla düşündüğü bir dizi güç durumda da görüyoruz. Mesela Ömer, safça, verdiği öğütlerin üç kez mucizevi bir şekilde cennetten gelen emirlerle uyduğunu söyleyerek böbürleniyordu.”³¹⁹ diyerek bu konuda bir şüphe meydana getirmek istemiştir.

Hz. Ömer'in birtakım istek ve arzularının vahiylerle mutabık olmasının hakikat olduğu bilinmektedir. Ancak bunlar sayılamayacak kadar çok değildir. Zira İsmail Fenni'nin ifade ettiği gibi bunların bir kısmı da o, Hz. Peygamber'e arz etmeden önce nazil olmuştur. Söz konusu oryantalistler, iddialarını dile getirirken bunu dikkate almamışlardır. Şayet Hz. Ömer'in vahiy kaynağı olduğu kabul edilirse, Hz. Peygamber'in geri kalan diğer vahiylerinin tamamı nasıl açıklanabilir? Bu da onları Kur'an için başka kaynaklar aramaya sevk etmektedir.

Bu konuyu İsmail Fenni'nin şu sözleriyle sonlandıracağız: “Görülüyor ki vahiy başkalarının arzusuna bağlı olmayıp, ancak Allah'ın hikmeti ve iradesine göre cereyan eder. Hz. Peygamber de vahiyle ilgili hususlarda yalnız Hz. Ömer'in değil, hiçbir ashabin görüşüne göre hareket etmiş değildir.”³²⁰

6. Sabîilerden Aldığı İddiası

Kur'an, Hristiyanlık ve Yahudilik gibi İslam dışı çeşitli dinleri sıralarken, Sabîilere üç ayrı yerde³²¹ değinir. Bunun dışında ne Kur'an'da ne de hadislerde, bunların inançları ve tarihleri hakkında herhangi bir bilgi verilmez.³²² Söz konusu ayetlerden anlaşıldığı üzere, bir kimsenin dini ne olursa olsun ve ne kadar günah işlemiş bulunursa bulunsun, son peygambere uyup doğru bir şekilde iman eder, bundan sonra da imanın gerçeğini yaşarsa, onun dünya ve ahirette korkacağı hiçbir şey yoktur. Allah Teala burada, diğer grupları olduğu gibi Sabîileri de Allah'a, ahiret

³¹⁹ Rodinson, *a.g.e.*, s. 257.

³²⁰ Ertuğrul, *İzâle-i Şükûk*, s. 30.

³²¹ Bakara 2/62, Maide 5/69 ve Hac 22/17.

³²² Hamidullah, *a.g.e.*, I/540.

gününe iman etmeye ve güzel ameller işlemeye davet etmiştir. Anlaşılan, Sabîler bu hususlara hakkıyla iman etmemiş bir zümredir.³²³

Eski çağlarda Sabîler ile ilgili iki gruptan bahsedilmektedir. İlki, Hz. Yahya'ya tabi olanlar ki bunlar Yukarı Irak'ta (eski el-Cezîre bölgesinde) yaşayan kalabalık bir gruptur. Bunlar Hz. Yahya'yı taklit ederek, takdis ananesini devam ettirmektedirler. Diğer grup ise, yıldıza tapanlar ki bunlar da dinlerinin Hz. Şit ile Hz. İdris'ten kaynaklandığını iddia etmişlerdir. İnançlarına göre evrendeki bütün doğa olayları üzerine yıldızlar ve yıldızlar üzerinde de melekler hakimdir. Bunların merkezi ise Harran olup, tüm Irak bölgesine yayılmışlardır. Fakat Kur'an'da bahsedilenlerin, ilk gruba bağlı Sabîler olduğu kuvvetle muhtemeldir. Çünkü ikinci grup, Kur'an'ın indiği dönemde bu isimle meşhur değildir.³²⁴

Oryantalistlerin bir kısmı, söz konusu olan bu dini grubu, Kur'an'ın kaynakları içerisinde zikretmiştir. Nitekim bu iddiayı ileri süren oryantalistlerden en çok dikkat çeken ismin Clair Tisdall olduğunu ifade edebiliriz. Tisdall, Sabîlerle ilgili iddialarına eserinde detaylı bir şekilde yer vermiştir.

Ona göre Hz. Muhammed peygamber olarak ortaya çıktığında, Arapların kabul ettikleri birçok dinî görüş ve adet bulunmaktadır. Ancak bunların ilahi vahiy içeren kitapları yoktur. Bu nedenle Hz. Muhammed, onları, atalarının saf inancına yönlendirme görevinin kendisine verildiğini iddia etmiştir. Hz. Muhammed, böyle bir kitaba başvuramamıştır. Fakat Arabistan'da yaşayan bazı toplulukların esinlenmiş kabul edilen kitapları bulunmaktadır. Hz. Muhammed'in ve taraftarlarının, bu farklı tarikatların görüşlerine ve dinsel törenlerine ilgi ve saygı duymalarını, Tisdall doğal karşılamaktadır. Ona göre Kur'an'da özellikle Yahudiler'e ve Hristiyanlar'a "Kitap Ehli" denmesi, bunun kanıtıdır. Tisdall, o dönemde Arabistan'da dört topluluğun; Yahudilerin, Hristiyanların, Zerdüştilerin ve Sabîlerin dinlerinin kitabî olduğunu belirttikten sonra, bunların her birinin İslamiyet'in doğuşunda etkili olduğunu ve Sabîlerin etkisinin hiç de az olmadığını ileri sürer.³²⁵

Eski bir Arap yazarı olan Ebu İsa el-Mağribî'nin Sabîler hakkında verdiği bilgilerden Ebu'l-Fide'nin yaptığı alıntıya, Tisdall eserinde yer vermektedir:

³²³ Apak, *a.g.e.*, s. 252.

³²⁴ Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, s. 398.

³²⁵ Tisdall, *a.g.e.*, s. 14.

Mağribî'nin aktardığına göre en eski uluslar Suriyelilerdir. Adem ile oğulları onlarla aynı dili konuşmaktaydılar. Cemaatleri Sabiî cemaatidir. İnançlarını Şit ile İdris'ten (Hanok) aldıklarını anlatırlar. Şit'e attettikleri bir kitapları vardır ve ona 'Şit'in Kitabı' derler. Bu kitapta, yalan söylememek, cesur olmak ve yabancıları korumak gibi iyi etik ilkelerinin emredildiği yazar. Kötü adetlerden de söz edilir ve bunlardan kaçınılması emredilir. Ayrıca Tisdall, Sabiîlerin bazı dini törenlerini aktarır. Bunlardan biri, belirlenen yedi vakitte dua etmektir. Bunların beşi Müslümanların dua vaktine tekabül eder. Altıncı dua ise, tan vaktinde edilir. Yedincisi ise gecenin altıncı saatinin sonundadır. Ölülerin ardından, başlarını eğmeden veya secde etmeden dua ederler. Otuz gün oruç tutarlar, rü'yet-i hilale göre ay kısaysa, yirmi dokuz gün oruç tutarlar. Oruçlarıyla bağlantılı olarak, "*Fıtr (ay sonunda orucu bozma)*" ve "*Hilal (yeni ay)*" bayramlarını kutlarlar. Ayrıca Sabiîler Mekke'deki tapınağa yani Kabe'ye de saygı gösterirler."³²⁶ Bu bilgilere göre Tisdall, yukarıda bahsedilen ikinci grup Sabiîleri kastediyor olmalıdır.

Tisdall, Müslümanların bu az tanınan tarikattan pek çok dinsel adeti aldığını iddia eder. Buna örnek olarak da Ramazan'da oruç tutmayı gösterir. Ancak ne zaman başladığı ve ne zaman bittiği kuralının Yahudiler'den alındığını söyleyerek bir başka kaynağa işaret eder. Ayrıca Muhammedilerin bu ayın sonunda fitr kutladıklarını, günün belirli zamanlarında beş kez dua ettiklerini de ifade ederek, dua vakitlerinin sayısının Sabiîlerinkiyle aynı olduğu sonucunu çıkarır. Son olarak, Müslümanların Kabe'ye büyük saygı gösterdiklerine işaret eder. Sabiîler gibi, Kureyş kabilesinin de bütün bu adetleri yerine getirmesinin mümkün olduğunu ve bazı adetlerin ortak olmasının tabii olduğunu belirterek şöyle bir iddia ileri sürer: "Taif ve Mekke'deki Beni Cezime kabilesinin, Muhammetçiliğe döndüklerini Halit'e ilan ederken "Biz, Sabii olduk" diye bağırması, Hz. Muhammed'in, bu adetlerin çoğunu Sabiîlerden aldığı ve Sabiîlerin dininin, kuruluş döneminde İslamiyet'i çok etkilemiş olduğu varsayımını doğrulamaktadır."³²⁷ Tisdall, böylece onların ibadetleri ile Müslümanların ibadetlerini karşılaştırarak, aralarındaki benzerlikleri bulmaya çalışmış ve Sabiîliğin İslam dinindeki birtakım dinî ritüellere kaynaklık ettiği iddiasını açıkça ortaya koymuştur.

³²⁶ Tisdall, *a.g.e.*, s. 14.

³²⁷ Tisdall, *a.g.e.*, s. 14-15.

Tisdall'ın yanı sıra İsveçli oryantalist Tor Andrae de, Hz. Muhammed'in öğretisinin Sabiîlerle bir çeşit ilişkisinin olduğunu ve bunun da Mekke'de bilindiğini iddia etmiştir.³²⁸ Ancak Andrae'nin, Tisdall kadar detaylı bir şekilde bu konu üzerinde durmadığı ve sadece bu iki dinin arasında ilişki olduğunu söylemekle yetindiği görülmektedir.

Yukarıda ifade edildiği üzere, Sabiîlerin başlangıçta Hz. Yahya'ya ya da Hz. Şit ile Hz. İdris'e tabi olan kimseler olduğu düşünüldüğünde, bu durumun Sabiîlik de dahil olmak üzere yeryüzündeki çoğu inancın esas itibarıyla tevhid inancına dayandığı ve kaynağının tek olduğu; fakat zamanla bunların tahrif olup, birbirinden farklı pek çok inancın ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Zira bu peygamberlerin getirdiği öğretilerle Hz. Peygamber'in getirdikleri arasında herhangi bir farklılık yoktur. Pek çok defa peygamberlerin tebliğ ettiği tevhid dini, zamanla tahrif olmuş ve Allah Teala hataları düzeltmek ya da eksikleri tamamlamak için yeni bir peygamber ve onunla birlikte toplumun ihtiyacına göre yeni bir şariat göndermiştir. Nitekim Kur'an nazil olmadan önce Arap toplumunda da Hz. İbrahim'in dininden bozulmuş birtakım uygulamalar yer almaktaydı. Ancak Allah Teala gönderdiği son Peygamber ile inanç ve ibadetlerdeki tahrifatı düzeltmiştir. İbadetlerin bir kısmında benzerliğin bulunması bu şekilde açıklanabilir. Ancak bu durum Sabiîliğin, İslam'a kaynaklık ettiği sonucunu doğurmaz.

B. Dahilî Kaynaklar

Hz. Peygamber'in vahyine kaynaklık ettiği iddia edilen dış etkenlerden sonra bu bölümde, oryantalistlerin Hz. Peygamber'in vahyini oluştururken, O'na nispet ettikleri birtakım durumları ele alacağız. Zira oryantalistler, bazen Kur'an'ın nazil olduğu dönemde müşriklerin Hz. Peygamber'e isnat ettikleri iddiaları aynen kullanırken, bazen de müşriklerin dile getirmedikleri yeni iddialar ileri sürmüşlerdir.

³²⁸ Armağan, *a.g.e.*, s. 78.

1. Kâhin Olduğu İddiası

Müşrik Arapların Kur'an nazil olmaya başladığında Hz. Peygamber'e isnat ettikleri vasıflardan biri, kâhinlikti. Oryentalistlerin bazılarının da bu iddiayı benimsediği görülmektedir. Ancak müşrikler, doğrudan kâhinlik ithamında bulunurken, oryentalistler temelde aynı iddiayı ileri sürmekle birlikte genellikle dolaylı ifadeler kullanarak, onlardan daha farklı bir söylemi tercih etmişlerdir.

Bu iddialara geçmeden önce, Arap Yarımadası'nda yaşayan kâhinlerin genel durumları hakkında bilgi vereceğiz. Zira bu malumatın, onların söz konusu iddialarının daha iyi anlaşılmasını sağlayacağı kanaatindeyiz.

Kâhinler menşe itibariyle şamanlara, rahip-tabip ve fetiş rahiplerine bağlanırlar. Ancak eski Arap hikayelerinde ve İslamiyet öncesi şiirlere bakıldığında, bunların şamanizmin en kaba şekillerini geride bıraktıkları görülür. Bunların ilhamlarının menşei ise cin veya şeytanlara dayanmaktaydı. Çoğunlukla "râî"leri denilen cin veya şeytan onların ağzından konuşurdu. Onlar tabiatüstü bilgilerini derûnî ilhama borçluydular. Genellikle kâhinler, seci'li, kafiyeli, çok kısa cümlelerden oluşan ahenkli bir nesir ile konuşurlardı. Devlet veya kabileye dair harp işleri, akıncılık gibi bütün meseleler onlara danışılırdı. Herhangi bir ihtilafla karşı karşıya kalınması durumunda, hakemlik yaparlardı, onların hükümleri ise itirazsız kabul edilirdi. Bunun yanı sıra rüyaları tabir ederler, kaybolan develerin yerini söylerler, zina vakalarını tespit ederler, birtakım suçları aydınlatırlardı.³²⁹ Bu bakımdan onların toplum nezdinde önemli bir yere sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Yahudi asıllı şarkiyatçı Frantz Buhl, Hz. Peygamber'in eski Arap kâhinlerinin etkisi altında kaldığını iddia eden oryentalistler arasında yer alır. Çünkü ona göre Hz. Muhammed, etrafındakilere bildirmeye başladığı vahiylerde, kâhinlere özgü olan sihirli yemin şekillerini içine alan ifade tarzları ile seci'lerini hatırlatan bir ifade şekli kullanmaktadır.³³⁰ Ona göre vahiyler ilk zamanlarda, şekil itibariyle müşrik Arap kâhinlerinin kehanetlerine, tel'in ve takdis tabirlerine zahiren benzemektedir. Ayrıca

³²⁹ August Fischer, "Kâhin", *İslam Ansiklopedisi*, MEB Yayınları, İstanbul, 1955, VI/71-73.

³³⁰ Buhl, "Muhammed", s. 454.

en eski surelerin giriş parçalarında da kâhinlerin yaptığı gibi birçok şeyler üzerine yemin edilmektedir.³³¹

Oryantalist Brockelmann da bu konuya dair benzer ifadeler kullanmaktadır: *“Hz. Peygamber’in ilk senelerini dolduran yüksek heyecan, cüretkarane hayaller, belâğatlı ifadeler şeklinde inkişaf eden, seci’li ve tamamıyla şairane bir renge boyanmış nutuklar halinde tezahür ediyor. Cahiliye kâhinlerinin vecizeleri gibi bunlar da çok kısa ve çoğunlukla dini söylemlere ait garip formüllerle karışıktır.”*³³² *“Hz. Peygamber’in sonradan bütün İslami edebiyatı şairane efsanesi içinde o kadar çok işlenmiş olan Miracı, ilkel kavimlerde kâhinliğe başlayanlardan bu çeşit hayallere rastlandığına göre, muhtemelen daha nübüvvetinin ilk zamanlarına aittir.”*³³³

Gibb de bu konuda diğer oryantalistlerin izinden giderek, en erken dönemde Hz. Muhammed’in vaazlarındaki ifadelerin güçlü bir kehanet tarzında olduğunu, genellikle kısa, kafiyeli cümleler içeren, karışık, bazen bir ya da daha fazla yeminle başlayan ifadelerden oluştuğunu söyleyerek, bu tarzın eski kâhinlere ya da Arap kehanet tacirlerine benzediğini iddia eder. Ayrıca şu ifadesi de dikkat çekicidir: *“Muhammed’in muhaliflerinin onu başka tür bir kâhin olmakla suçlamasına şaşırılmamak gerekir.”*³³⁴

Rodinson’un *“Mahomet”* adlı kitabında bu konuya dair uzun bir açıklama yer almaktadır. Kendisi, öncelikle İslam öncesi Arabistan’da yaşayan kâhinlerin durumunu inceleyerek konuya başlar. Sözü edilen kâhinlerin keşifte bulduklarını, bunların, yoldaş, dost ya da görücü olarak adlandırdıkları ve ağızlarından konuşan birer ruhları olduğundan bahseder. Bu ‘ruh’ ya da ‘cin’, kâhinlere belirsiz mırıltılar ya da kısa, kesik, kafiyeli cümleler ilham etmekteydi. Yıldızları, günü ve geceyi, bitkileri ve hayvanları tanık veren yeminlerle dolu bu cümlecikler, hızlı bir ritimle söylendikleri için dinleyenler üzerinde büyük bir etkiye sebep olurlardı. Kehanette bulunacakları zaman üstlerini bir harmani ile örten bu kimseler, herkesten saygı görmekte, kamusal ve özel meseleler konusunda tanrıların yanıtını öğrenmek, öğüt

³³¹ Buhl, “Kur’an”, 999.

³³² Brockelmann, *a.g.e.*, s. 16.

³³³ Brockelmann, *a.g.e.*, s. 18.

³³⁴ Gibb, *a.g.e.*, s. 36.

ve fikir almak için her zaman aranmaktaydılar.³³⁵ Ona göre Hz. Muhammed'in işittiği ve tekrar ettiği sözler, Tanrı'sına yordduğu ilk emirler, biçim bakımından, cinlerin çöl kâhinlerine esinledikleriyle tamamen özdeştir. Nitekim çöl kâhinleri de, mistik yükselişin yamacını tırmanmaya koyulmuş, fakat çok geçmeden soluksuz kalmış kişilerdir.³³⁶

Rodinson devamında Hz. Muhammed ile bu kâhinler arasında birçok ortak noktanın bulunduğunu ve bunları çağdaşlarının da fark etmiş olması gerektiğini iddia eder. Daha sonra Hz. Muhammed ve kâhinler arasındaki benzerlikleri ortaya koymaya çalışır. O'nun fizyolojik ve psikolojik yapısının, kâhinlerinkiyle aynı olabileceğini, tıpkı onlar gibi Hz. Muhammed'in de, öteki insanların duygularına kapalı kalan şeyleri duymaya, dinlemeye, görmeye yetenekli olduğunu ileri sürer. Kırk yaşına geldiğinde mizacının hem sebebi hem sonucu olan derin doyumsuzluğunda, O'nun bu yeteneklerinin güç kazanmasına yardım ettiğini söyler. Rodinson, Hz. Muhammed'in kâhinlerden çok daha zengin ve çok daha güçlü bir yeteneğe sahip olduğu için bu doyumsuzluğun kendisini düşünmeye de sürükleyeceğini iddia eder. Onun ifadesine göre, mizacının ve özel yaşantısının sinirsel planda uyandırdığı yankılara paralel olarak, kafasında eşine az rastlanır bir entelektüel hazırlık başlamıştır.³³⁷

Ancak Rodinson böyle bir kıyaslama yaptıktan birkaç sayfa sonra çelişkiye düşerek, bundan tamamen farklı bir söylemde bulunur. Ona göre Hz. Muhammed bir kâhin değildir: *“Onun gücü ne kayıp develeri bulmaya ne de rüyaları açıklamaya yeter. Bir kabilenin ya da bir prensesin doğüstü konularda müşavirliğini yapan profesyonel bir falcı rolünü benimseyerek, itibar görmek gibi bir niyeti de yoktur. Çünkü bu, Hz. Muhammed'in bütün ruhsal özellikleriyle, Arap toplumunun toplumsal ve zihinsel çerçevesi içerisinde yer alması demek olurdu. Ancak Hz. Muhammed farkına varmadan, bu çerçeveyi aşmaya yönelmektedir. Yine orta halli bir tüccardır, iyi bir koca ve iyi bir aile babasıdır. Ölçülü ve dengeli bir adamdır. Bir yandan da durmadan öğrenmekte ve düşünmektedir. Zihni yavaş yavaş kendisini,*

³³⁵ Rodinson, *a.g.e.*, s. 85.

³³⁶ Rodinson, *a.g.e.*, s. 111.

³³⁷ Rodinson, *a.g.e.*, s. 85.

ülkesinin ve çağının ufkunu aşmaya sürükleyecek olan bir yola girmektedir."³³⁸
O'nun düşüncesinde sorunların özellikle dini bir görünüme bürünerek şekillendiğini anlıyoruz."³³⁹

Bu konuya dair bazı oryantalistler, Müddessir Suresi'nde geçen "müddessir" (bürünüp sarıyan) ve Müzzemmil Suresi'nde geçen "müzzemmil" (örtünüp bürünen) lafızlarından hareketle, Hz. Peygamber'in vahiy geldiğinde yaşadığı korku ve şaşkınlık sonucu üzerini örtmesini, kâhinlerin kehanet almak için üzerlerini örtmelerine benzetmektedirler.

Nitekim Andrae'ye göre Hz. Muhammed, en azından farkında olmayarak, putperest kâhinlerden izlenimler edinmiştir. Buna örnek olarak da birçok kâhinin, bir ilham açığa vurmak istedikleri zaman başlarına örtü örtmeyi alışkanlık haline getirmelerini, Hz. Muhammed'in de buna benzer bir şey yaptığını ifade eder. Bunun ilham alabilmek için denenmiş ve ispatlanmış bir yöntem olduğunu ifade ettikten sonra Druidlerin kurban edilen öküzün ve İzlandalı kâhinin ise gri bir koyunun derisini kendi etrafına sardıklarını misal verir.³⁴⁰ Gaudefroy-Demombynes (v. 1957) de şöyle söylemektedir: *"Bir örtüye sarınıp bürünme kendisini kutsal bir güç ile irtibat halinde hisseden herkesin adetidir. Eski Arabistan kâhinleri de böyle yaparlardı. Dolayısıyla Kureyşliler, Muhammed'in de cinlerin esrarını vahiy yoluyla ilham almak için kâhinleri taklit ettiğini düşünmekte haklıydılar. Bu davranış daha sonra yalancı peygamber Tulayha ve Esved'in adeti de olmuştur.*"³⁴¹

Söz konusu oryantalistler, kâhinlerin ruhu veya cini olduğunu ileri sürerken, Muir de Hz. Muhammed'in telakkilerini doğrudan doğruya şeytandan aldığını ciddi surette ileri sürmüştür. Bunu aktaran Caetani ise bu çocuksu fikirlere varıncaya kadar bütün bu tür nazariyeleri dikkate almanın zaman kaybı olduğunu ifade etmektedir.³⁴²

Bu iddianın sahibi olan oryantalistlerin Hz. Peygamber'in vahyini, kâhinlerin ilhamlarına şu noktalarda benzettikleri görülür: (a) Hz. Peygamber'in özellikle ilk vahiylerinde kısa, kafiyeli cümleler içermesi (b) Bazı vahiylerde bir ya da daha fazla yeminin yer alması (c) Hz. Peygamber'in kâhinler gibi örtüye bürünmesi.

³³⁸ Rodinson, *a.g.e.*, s. 85-86.

³³⁹ Rodinson, *a.g.e.*, s. 86.

³⁴⁰ Armağan, *a.g.e.*, s. 71.

³⁴¹ Hatip, *a.g.e.*, s. 332.

³⁴² Caetani, *a.g.e.*, I/334.

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki kırk yaşına kadar sakın ve sıradan bir hayatı olan Hz. Peygamber'in bu yaştan itibaren kâhinliğe merak sardığını iddia etmek yersizdir. Müşrikler Hz. Peygamber'i kâhin olmakla itham ettiklerinde Allah Teala Rasûl'ünü teselli etmek için şöyle buyurmuştur:

*“Ey Resulüm, sen irşad ve nasihatine devam et! Sen Rabbinin ihsanı sayesinde kâfirlerin iddia ettikleri gibi kâhin de değilsin, deli de değilsin”*³⁴³

Ayrıca Allah Teala O'nun getirdiği vahyin, kâhinlerin kehanetlerine benzetilmesini şöyle yalanlamıştır:

*“O bir kâhinin sözü de değil! Ne de az düşünüyorsunuz! O, alemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.”*³⁴⁴

Hız. Muhammed'in hiçbir halinin kehanete işaret eden bir yönü olmadığına dikkat çekmek için Allah Teala *“Ne de az düşünüyorsunuz!”* ifadesini kullanmıştır.

Ayrıca Kur'an'da ve hadis kitaplarında veya Hz. Peygamber'in hayatı ile ilgili yazılmış eserlerde, Hz. Peygamber'in vahiy gelişi sırasında, üzerine herhangi özel bir kıyafet aldığına dair hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Ancak vahyin ilk geldiği zamanlarda korku, şaşkınlık, heybet, belki de üşüme sonucu üzerini örtmelerini istediğini bilmekteyiz. Ancak bundan sonraki vahiy tecrübelerinin hiçbirinde böyle bir uygulaması bulunmamaktadır. Nitekim onun üzerini örtmesindeki gayesi de, vahyi tahrik etmek değildir. Dolayısıyla bu durumun, kâhinlerin ilham almak için belli bir kıyafete bürünmeleriyle hiçbir benzerliği bulunmamaktadır.

2. Şair Olduğu İddiası

Daha önce oryantalistlerin bir kısmının, Kur'an'ın kaynağı meselesinde, Hz. Peygamber'in bazı şairlerden vahyini aldığı şeklindeki iddialarını görmüştük. Burada ise müşrik Arapların da iddia ettiği gibi onların Hz. Peygamber'in şair, Kur'an'ın ise şiir olduğu yönündeki iddialarını ele alacağız.

Caetani'ye göre Hz. Muhammed'in dinsel çalışmalara nasıl başladığı konusunun anahtarını çok eski toplumlarda, Hintlilerde, Yunanlılarda, Romalılarda bulunan daha eski bir düşüncede aramak gerekir. Bu inançsa şairlerin esinlerinin

³⁴³ Tûr 52/29.

³⁴⁴ Hâkka, 69/42-43.

doğrudan doğruya bir tanrısal etki ürünü olduğu kanaatinden ibarettir. Caetani sözlerine şöyle devam eder: “Çok eski Araplar şiirin kökenine ilişkin aynı inanca sahiptirler. Yalnız şu fark ile ki onlara göre bir adamda şairlik kabiliyetinin olması doğrudan doğruya cinlerin mahsulü olan ilhamıydı.”³⁴⁵

Bell ise Hz. Peygamber’in şair olduğunu kabul etmekte, ancak diğer Arap şairlerle tarz bakımından farklı olduğunu iddia etmektedir: “Biz sadece, onun çalışmaya başladığı zaman kırk yaşının üzerinde olduğunu ve Kur’an’ın ilk inen kısımlarının sırf dinç hayal gücününün kıpırtıları sebebiyle olmadığını hatırlamalıyız. Kur’an’ın bu ilk bölümleri gerçekten çok güçlüdür. Kısa, canlı, muhtemelen tasarlanmış belli bir gizlilikle, fakat amaç için harika, anlamlı ve etkileyiciydi. Onun bir şair olduğu Mekkeliler arasında alay noktası oldu. Bir şair o, fakat sıradan bir Arap tarzı değil. Din, doğruluk ve yargıya yönelik ortaya koyduğu konular, sıradan bir Arap şairin neredeyse hiç dokunmadığı konulardır.”³⁴⁶

Bell gibi Rodinson da Hz. Peygamber’in aldığı mesajın, geleneksel Arap şiirinden uzaklaştığını, saf şiire yaklaştığını iddia eder. Onun belirttiğine göre Hz. Muhammed’i dinleyenlerin sayısı arttıkça ve sözleri dikkat çekmeye, yankı uyandırmaya, heyecan ve harekete sebep olmaya başladıkça, Hz. Peygamber’in açıklamalarda bulunması, betimlemesi, sonra da itiraz ve eleştirileri cevaplaması, kanıtlarla çürütmesi gerekmektedir. Bunun için yoğun bir heyecan dalgası meydana getirmek artık yeterli değildir. Bu şekilde mesaj, kaynak aldığı saf şiirin içine işlemiş olarak daha uzun süre görkemini koruyacak, ancak zamanla biraz daha kesinleşecektir.³⁴⁷ Rodinson kitabının bir başka yerinde ise “Burada aradan on üç yüzyıl geçmesine rağmen, büyüleyici etkisi hala fazlasıyla güçlü olan bir şiirle karşı karşıyayız. Yani Muhammed biçim bakımından hiçbir yenilik getirmemektedir. Buna karşılık içerik, alabildiğine yenidir. Çünkü söz konusu içerik, o mizaçtaki insanlara verilmiş geleneksel rolü oynayan zavallı kâhinlerin getirdiği içerikten kat kat üstündür ve alabildiğine zengindir.”³⁴⁸ diyerek Kur’an’ın aslında Arap şiirinin bir uzantısı olduğunu iddia etmektedir.

³⁴⁵ Caetani, *a.g.e.*, II/62.

³⁴⁶ Bell, *a.g.e.*, s. 97.

³⁴⁷ Rodinson, *a.g.e.*, s. 127.

³⁴⁸ Rodinson, *a.g.e.*, s. 111.

Ancak F. Buhl, bu iddiayı ileri süren oryantalistlerin aksine onların Hz. Peygamber'in bir şair olduğu şeklindeki iddialarını reddetmektedir. Çünkü ona göre surelerdeki seci'li dilin o zamanki Arap şiiri ile ortak hiçbir tarafı bulunmamaktadır. Ancak kendisi şekillerin sabit olması, eklerin değişmemesi ve Arap dilinin zenginliği göz önünde bulundurulduğu takdirde, bu çeşit cümleler yapılmasının güç olmadığı kanaatindedir. Üstelik seci' için, şiir kafiyesinde dikkat edilmesi icap eden ince kaideler olmadığını, fakat Kur'an'da seci' şeklinin büyük bir serbestlik ile kullanıldığını, aynı kelimenin sık sık tekrar ettiğini ve yarım kafiyelerin kullanıldığını dile getirmiştir. Son vahiylerde ise şekil bakımından daha fazla bir serbestlik bulunduğuna dikkat çekmiştir.³⁴⁹ Esas itibarıyla Buhl, yukarıdaki iddiaları daha da ileriye götürerek, Kur'an'ın seci' ve üslubunu küçük görmekte, Kur'an'daki cümleleri oluşturmak için üstün bir meziyete sahip olmak gerekmediğini ileri sürmektedir.

Hz. Muhammed'in döneminde yaşayan müşriklerin O'nun için ileri sürdüğü şairlik iddiası günümüzde oryantalistler tarafından tekrar edilmiştir. Ancak onlar bu iddialarını ortaya koyarken, müşriklerinkinden daha farklı ve kimi zaman dolaylı bir üslup kullanmışlardır. Allah Teala, eski iddiaların tekerrür ettiğini *“Hayır, onlar evvelkilerin dediği gibi dediler.”*³⁵⁰ *“Onlardan evvelkiler de tıpkı onların dediklerini demişlerdi. Kalpleri nasıl da birbirine benziyor.”*³⁵¹ ayetleriyle ifade etmiştir.

Kur'an'ın şiir olduğu iddiasına gelince, onun bir şiir olmadığını Allah Teala şu ayetlerle bildirmektedir:

*“Biz ona şiir öğretmedik. Bu onun için gerekmezdi. Bu bir öğüt ve apaçık Kur'an'dır.”*³⁵² *“O, bir şair sözü değildir. Ne de az inaniyorsunuz.”*³⁵³

Nitekim bu ayetlerde de ifade edildiği gibi, vahiy ve şiir birbirine karıştırılmamalıdır. Bununla birlikte, Kur'an'ın ifadelerini müşriklerin şiire benzetmelerinin sebebi olarak, onun güçlü edebî yönü bulunması, bazı surelerde ses

³⁴⁹ Buhl, “Kur'an”, s. 999.

³⁵⁰ Mü'minun 23/ 81.

³⁵¹ Bakara 2/118.

³⁵² Yasin 39/69.

³⁵³ Hâkka 69/41.

uyumu bakımından şiirsel bir tarzın olması, nazım-nesir karışımı bir üslubunun olması gibi özellikleri sayılabilir. Ancak Kur'an ne nazım ne de nesirdir. Arapların daha önce hiç görmedikleri bir üsluba sahiptir. Zira en yetenekli Arap şairleri bile bu vahiylerin üstün belağatı ve fesahati karşısında bir benzerini getirmek konusunda aciz kalmışlardır.

3. Bazı Hastalıklara Sahip Olduğu İddiası

Müşriklerin Hz. Peygamber'i "mecnun" olarak nitelendirdikleri bilinmektedir.³⁵⁴ Bazı oryantalistler gelişen tıp ilmine de dayanarak, bu iddiayı daha da detaylandırmışlar, vahiy esnasında kendisinde meydana gelen haller sebebiyle Hz. Peygamber'e birtakım hastalıklar isnat etmişlerdir. Bu başlık altında O'na nispet edilen ruh hastası olduğu, sara hastası olduğu, halüsinasyon gördüğü ve histeriyaya yakalandığı şeklindeki iddiaları ele alacağız.

a. Ruh Hastası Olduğu İddiası

Goldziher, Hz. Peygamber (s.a)'in vahiy şuuruna patolojik aşamalarda vardığını ileri sürmektedir. Fakat araştırmasında ileri sürdüğü patolojik aşamalara uyum göstermeyip, Harnak'tan alıntıda bulunmuştur. Harnak'a göre, sadece dahi kimselere isabet eden birtakım hastalıklar vardır. Bu hastalıklara yakalananlar daha önce bilinmeyen yeni bir hayat kazanırlar. Aynı şekilde bütün engelleri aşabilen bir kuvvet elde ederler. Peygamber'in ve havarilerin hamiyeti de bu türdendir.³⁵⁵

Goldziher Harnak'tan yaptığı iktibasla vahyi inkar etmiş ve vahyi üstün nitelikli insanlara isabet eden bir hastalık olarak nitelendirmiştir. Bu amaçla "*Nebi ve havarilerin gayretleri bu hastalıktan başka bir şey değildir*" ifadesini kullanmıştır.³⁵⁶ Ona göre, peygamberlerin vahiy olduğunu söylediği şeyler, aşırı istiğrak halinde kişinin doyuma erdiği özel bir durumdan kaynaklanan ruhî bir meseleden ibarettir.

³⁵⁴ bkz. A'raf 7/184, Sebe' 34/8, Hicr 15/6, Duhan 44/14, Tûr 52/29, Kalem 68/2,51, Tekvir 81/22, Zariyat 51/ 39,52.

³⁵⁵ Goldziher, *a.g.e.*, s. 12; Sönmezsoy, *a.g.e.*, s. 147.

³⁵⁶ Hatip, *a.g.e.*, s. 30.

Fakat Goldziher, insana isabet eden, onu dâhi yapan ve ona bütün engelleri aşabilen bir kuvvet kazandıran hastalıkların ne olduğunu bir türlü açıklamamaktadır. Çünkü ister ruhî, ister bedenî bir hastalık olsun, hastalıkların aklî ve bedenî zayıflamaya yol açtıkları açıkça bilinmektedir. Hastalığa yakalanan kimsenin zayıfladığı veya aklî ve ruhî dengesini bile kaybettiği de aklen ve ilmen bilinmektedir.³⁵⁷ Dolayısıyla bu iddiaların tutarlı bir tarafı yoktur. Nitekim Cenab-ı Allah şöyle buyurmuştur:

*“Battığı zaman yıldıza andolsun ki, arkadaşınız (Muhammed) sapmadı ve batıla inanmadı; O, arzusuna göre de konuşmaz. O (bildikleri), vahyedilenden başkası değildir.”*³⁵⁸

Bu hipotezin bir başka eksiği de, Goldziher’in, Kur’an vahyini psikoloji ilmi vasıtasıyla açıklamaya çalışmasıdır. Bu da yanlış bir yaklaşımdır. Çünkü psikoloji henüz öyle bir gelişme sağlamamıştır. Dolayısıyla yöntemleri kendi alanını aşp, başka ilmî alanlara uygulanamaz.³⁵⁹

Paris Üniversitesi ile bir akıl hastanesinin doktoru ve çok sayıda cemiyet ve akademilerin azasından olan Mösyö A. Baire de Boismont’un (v. 1881) “Des Hallucinations” adıyla yazdığı yedi yüz sayfayı geçkin eserin 551. sayfasında şu ifadeler yer almaktadır: Tıp Fakültesi öğretim üyelerinden Dr. Renauden, deli (mecnun) gözüyle bakılan Muhammed hakkında hazırlamış olduğu raporunda şu sözlerle meramını ifade etmiştir:

*“Kendi şahsi çıkarını terk ile tercih ettiği o kadar fedakarlıklarıyla bütün bir kavmin usul-i diniyye ve ahlakında o kadar hayret verici bir inkılap icra etmiş olan zat, asla deli değildir. Batıl fikirler ve putperestliği devirip yerine yegane ve ruhani bir Allah dini ikame etmiş ve bu vasıta ile memleketini barbarlık karanlığından çıkarmış, bu kadar uzun süre Arap namına hürmet ettirmiş ve ondan korkutmuş ve haleflerine o kadar şan ve şerefli fetihlerin yolunu açmış olan zat, deli değildir. Milleti onda büsbütün yok olan ve İslamiyet’e tabi ülkelerde bin iki yüz seneden fazla bir müddet geçtikten sonra hala yürürlükte bulunan bir kanunlar mecmuası ile donatmış bulunan zat, deli değildir.”*³⁶⁰

³⁵⁷ Sönmezsoy, a.g.e., s. 147.

³⁵⁸ Necm 53/1-4.

³⁵⁹ Hatip, a.g.e., s. 341 (dipnot)

³⁶⁰ Ertuğrul, İzâle-i Şükûk, ss. 7-8.

b. Sara Hastası Olduğu İddiası

Başta Dr. Aloys Sprenger olmak üzere oryantalistlerin birçoğunun kabul ettiği iddia ise Hz. Peygamber'in sara hastası olduğu yönündedir. Gerçek şu ki, bu itham Arap müşrikleri tarafından ileri sürülmemiştir. Bu fikri, ilk kez Batılı yazarlar ortaya koymuştur.

19. yüzyılda yaşamış olan oryantalistlerden Muir bu konuda öyle bir iddia ortaya koymuştur ki, Hz. Muhammed'in hayatına yönelik apaçık bir iftiradır. Ona göre sütanesi, Hz. Muhammed'in epilepsi (sara) nöbetleri geçirdiğine şahit olmuştur.³⁶¹ Bu demek oluyor ki bu hastalık ona küçüklüğünde musallat olmuş ve bunu sütanesi de görmüştür. Ancak bu durum, Hz. Muhammed'de daha çocukken böyle bir hal mevcut ise, O'nun kırk yaşına kadar peygamberlik iddiasında bulunmak için neden beklediği sorusunu akla getirmektedir.

Fransız oryantalist Gustave Le Bon (v. 1931) da vahiy esnasında Hz. Peygamber'de görülen hallerin, onun bir sara nöbetinden başka bir şey olmadığı görüşündedir. Bu iddiadan sonra Le Bon, sara hastalığının tezahürlerine yer vererek, Hz. Peygamber'in durumuyla ilgili karşılaştırmalar yapmıştır. Saranın tutuklukla başladığını, hırıltı ve kendini kaybetmekle devam ettiğini ifade ettikten sonra, bilimsel olarak Hz. Muhammed'in de tıpkı diğer büyük din kurucuları gibi soğuk mizaçlı bir düşünür olmadığını, bu rolü temsil edenlerde daima bir çeşit deliliğin bulunduğunu iddia etmiştir. Dinleri Kur'anlar, devletleri yıkanlar, kitleleri ayaklandıranlar ve insanları sevk ve idare edenler onlardır. Ona göre eğer aleme delilik değil de akıl egemen olsaydı, tarihin akışı çok daha başka olurdu.³⁶²

Bu iddianın sahiplerinden biri olan Hamilton Gibb ise "*Mohammedanisme An Historical Survey*" adlı eserinde, Hz. Muhammed'in hayatı ile ilgili pek çok teori ortaya konulduğunu ifade etmekte ve buna, O'nun, saralı bir ilkel-Mormon olan sosyalist bir kışkırtıcı şeklinde tasvir edildiğini örnek vermektedir.³⁶³

³⁶¹ Atay, *a.g.e.*, s. 35.

³⁶² Hatip, *a.g.e.*, s. 346.

³⁶³ Gibb, *a.g.e.*, s. 23.

Rodinson, olgunluk çağına gelmiş bulunan Hz. Peygamber'in zaman zaman kriz geçirdiğini ve O'nun Hristiyan düşmanlarının, bu krizleri sara hastalığı ile açıkladığını ifade eder. Onun ifadesiyle eğer bu iddia doğruysa, zararsız bir sara hastalığı söz konusudur demektir. Ancak ona göre Hz. Muhammed'in psikofizyolojik bakımdan birçok mistikle aynı yapıda olması çok daha akla yatkındır. Bu tür kimseleri kural dışı bireyler olarak ayrı bir kategoride değerlendirerek, onlara ruhlar ve tanrılar alemiyle ilinti kurma görevinin verildiğini ileri sürer. Bunun nedenini ise bu bireylerin özel yetenekleriyle açıklar. Çünkü bu kimseler, diğerlerinin görmediğini görür, işitmediğini işitir. Kaynağını kendilerinin de bilmedikleri bir heyecan, bu bireylerden, sıradan bireylerin alışılmış davranışları çerçevesinde açıklanması mümkün olmayan sözler ve jestler çıkarır.³⁶⁴ Bu ifadelerden anlaşıldığına göre Rodinson, Hz. Muhammed'in özel yeteneklere sahip olduğu ve kaynağını bilmeden birtakım sesler işittiği kanaatini taşımaktadır. Ancak onun Hz. Peygamber'le ilişkilendirdiği mistiklerin Kur'an gibi bir vahyi ortaya koydukları görülmemiştir.

Birçok Batılı yazarın Hz. Peygamber'in saralı olduğuna ilişkin iddiası bulunmakla birlikte, aralarında bu görüşe şiddetle karşı çıkanlar da bulunmaktadır. Bu oryantalistlerden biri olan L. Caetani, Hz. Muhammed'in gençliğinde saralı olduğu hakkındaki bütün yanlış nazariyelerin ortadan kalktığını ve Müslümanların tarihinde Hz. Muhammed'in saralı olmadığını ise sabit olduğunu ifade ederek, bu iddiayı kesin bir şekilde reddeder.³⁶⁵

Andrae'ye göre ise yarı bilinçli ya da trans halindeki hallerin, ara sıra bilinç kaybının ve buna benzer hallerin tümü sara hastalığına ait nöbetler olarak nitelendirilecekse, o zaman tabii ki Hz. Muhammed'in bir sara hastası olduğu söylenebilir. Ancak sara hastalığı, sadece fiziksel ve zihinsel sağlık açısından ciddi sonuçlar doğuran şiddetli nöbetler olarak ele alınırsa, Hz. Muhammed'in sara hastası olduğu ifadesi kesinlikle reddedilmelidir. Üstelik Andrae O'nun durumunun, hastalık bilimi açısından sadece vahyin patolojik olarak adlandırıldığı diğer birçok dinin ve edebî dehanın durumlarıyla aynı olduğunu ifade eder. Andrae'ye göre Hz.

³⁶⁴ Rodinson, *a.g.e.*, ss. 83-84.

³⁶⁵ Caetani, *a.g.e.*, I/333-334.

Peygamber'in vahiy alma şeklinin hadislerde tasvir ediliş tarzlarına çok fazla itibar edilmemelidir. Bazı vasıfları doğru olabilir ve diğer ilham almış kişiler hakkında bildiklerimizle örtüşebilir. Gürültüler, zil sesleri ve aşırı hararet diğer ilham almış kişiler tarafından sık sık bahsedilir.³⁶⁶ Ancak yine de Andrae'ye göre Batılı yazarların bu benzetmeler sonucu ileri sürdükleri sara iddiası, Hz. Peygamber'in vahiy tecrübesinden farklıdır.

İngiliz şarkiyatçı Alfred Guillaume da bu iddiayı reddederken, Hz. Muhammed (a.s)'in sahip olduğu üstün akıl, aklî ve ruhî dengelilik, siyasi ufuk genişliği ve davasındaki kararlılığı temeline dayanmıştır. Guillaume, dini tecrübeyle ilgili yapılan psikolojik araştırmaların, bu ithamı kesinlikle çürüttüğünü ifade eder. Ona göre peygamberler normal insanlar değillerdir. Ancak bu, onların marazi durumları sebebiyle davranışlarının normal olmadığı şeklinde bir iddia ortaya koymaya izin vermez.³⁶⁷

Arthur Jeffery de Hz. Peygamber hakkında oryantalistlerin geçmişte yapmış oldukları saralı, mistik, felçli, saplantılı şeklindeki görüş ve değerlendirmelerin doğru olmadığını belirtmekte ve bu tür yaklaşımları eleştiriye tabi tutmaktadır.³⁶⁸ Sara iddiasını reddeden isimlerden R.V.C. Bodley (v. 1970) ise bu iddiayı şöyle değerlendirir: Kur'an'ın her kelimesi vahiyler nazil olduktan sonra tamamıyla berrak, zihin ve düşünceye dikte ettirilmiştir. Bir saralının sara nöbetinden sonra zihninin açık ve berrak düşüncelerle dolu olmadığını, her tıp mensubu bilmektedir. Bodley, Hz. Peygamber'in ise vefatından hemen önceki rahatsızlığı dışında bedeninin hep sıhhatli olduğunu ifade eder. Sara hastalığının bugüne kadar hiç kimseyi bir peygamber veya kanun koyucu yapmadığını, ayrıca kimseyi de iktidara yükseltip mevki sahibi olmasını sağlamadığını dile getirir. Özellikle onun yaşadığı dönemde böyle bir hale sahip olan kimseyi mecnun olarak gösterdiklerini belirterek, akli başında ve salim düşünce sahibi bir tek insan varsa, onun da ancak Hz. Muhammed olduğunu ifade eder.³⁶⁹

³⁶⁶ Armağan, *a.g.e.*, ss. 85-86.

³⁶⁷ Guillaume, *a.g.e.*, s. 25.

³⁶⁸ Okumuş, *a.g.m.*, s. 131.

³⁶⁹ Hatip, *a.g.e.*, s. 347.

Watt da İslam'a karşı olanların Hz. Muhammed'in saralı olduğu şeklindeki iddialarını reddedenlerden biridir. Zira o, zikredilen belirtilerin, sara belirtileriyle aynı olmadığını kabul eder. Çünkü ona göre bu hastalık fiziki ve zihni bozukluklara yol açmaktadır. Oysa Hz. Muhammed'in hayatı boyunca bütün yetenekleri tamamıyla yerindedir. Fakat iddianın doğru olduğu düşünülse bile bu tamamıyla geçersiz ve sadece peşin hüküm ve bilgisizliğe dayandırılmış olur. Böyle fiziki beraberlikler, dini tecrübeyi ne geçerli ne de geçersiz kılar.³⁷⁰

Hz. Muhammed'in sara nöbetlerine uğradığına dair devamlı tekrarlanan söylentiler, Yunanlılar'ın uydurmasıdır. Bunların amacı, yeni dini yayan kişiye böyle bir hastalığı isnat ederek, onun ahlak karakterini lekelemek ve Hristiyanlık dünyasının iğrenme ve kötüleme duygularını uyandırmaktır.³⁷¹ Bu bakımdan Hz. Muhammed'e isnat edilen bu hastalığın, O'nun vahiy tecrübesi ile hiçbir bağlantısı bulunmamakta ve bu iddia, asılsız bir itham olmaktan öteye geçmemektedir.

Suat Yıldırım, Muhammed Hamidullah'tan naklederek oryantalistlerin sara iddiasının batıllığını şöyle ortaya koymuştur:

a) Sara hastası olan kimse, nöbetinden sonra bütün organlarında keskin bir ağrı ve bitkinlik hisseder. Durumundan dolayı üzülür. Hatta bu haller sebebiyle intihar etmeyi bile düşünenler olur. Ancak Hz. Peygamber'in durumu bunun aksinedir. Nitekim O, fetretü'l-vahiy döneminde vahiy meleğini beklemiştir.

b) Vahiy her zaman istiğrak, horlama arazlarını ortaya çıkarmaz. Bazen melek insan suretinde gelmiş, Hz. Peygamber onun Cebrail (a.s) olduğunu bildiği halde kendisinin normal hali devam etmiştir.

c) Saralı olan kimse, nöbet sırasında idrak ve düşünme kabiliyetini tamamen kaybeder. Kendisinde ve etrafında olup bitenin farkına varamaz, bilinci durur. Halbuki Hz. Peygamber vahyin ardından hukukun, ahlakın, kulluğun, edebi ifadenin, nasihatın en güzel örneklerini içeren o ayetleri insanlara duyurmaktadır. Bu

³⁷⁰ Watt, *Hz. Muhammed Mekke'de*, s. 64.

³⁷¹ Davenport, *a.g.e.*, s. 12.

bakımdan benzerini getirmekten bütün insanların aciz kaldığı bir kelam, asla bir sara hastasının eseri olamaz.

d) Saralı şiddetle titrer. Oysa vahiy esnasında rastlanan haller arasında, titreme hali nakledilmez.

e) Sara hastası nöbeti sırasında saçmalar. Ancak Hz. Peygamber'de böyle bir durum, kesinlikle yoktur. Onun vahiy aldığı anlardan sonra tebliğ ettiği Kur'an elimizdedir. Kur'an'ın beyanındaki mükemmellik ise ortadadır.

f) Bugüne kadar yüzbinlerce saralı insan gelip geçmiştir. Fakat bunlar içinde böylesine bir din Kur'an, bu düzeyde makul esaslar ve sözler ortaya koyabilen bir şahsiyete rastlanmamıştır.³⁷²

Görüldüğü gibi, Hz. Muhammed'in sara hastası olduğu şeklindeki görüşün herhangi bir dayanağı bulunmamaktadır. Batılı yazarlar, bu hastalığa sahip olan insanlardaki fiziki ve zihinsel bozuklukların, Hz. Muhammed'de de mevcut olduğunu ispat edecek herhangi bir delile sahip değillerdir. Onların yaptığı sadece iki durumu birbirine benzetmektir. Üstelik Watt'ın da dile getirdiği gibi Hz. Muhammed, bütün yeteneklerini tam kapasiteyle vefatına kadar kullanmıştır. Ayrıca Hz. Peygamber vahiy alırken beşeri sıfatlardan sıyrılmış ve melekût alemine geçmiştir. Bu da, O'nda bazı hallerin meydana gelmesine sebep olmuştur. O'nda meydana gelen bu tezahürlerin ve vahiy bittikten sonraki halinin, saralı bir hastanın durumuyla benzerliği yukarıda da işaret edildiği üzere asla mümkün olamaz.

Nitekim kendisinin vahiy tecrübesine şahit olan, ancak O'nun getirdiklerini inkar eden müşriklerin, böyle bir iddiayı ileri sürmemeleri de dikkat çekicidir. Zira onlar böyle bir hastalık görselerdi, bu tür bir noksanlığı O'nunla alay etmek için kullanmaktan çekinmezlerdi.

³⁷² Suat Yıldırım, *Anahatlarıyla Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş*, Ensar Yay., İstanbul, 2011, ss. 29-30.

c. Halüsinasyon Gördüğü ve Histeriya Olduğu İddiası

Oryantalistlerin bir kısmı, vahyin gelişi esnasında Hz. Peygamber’de meydana gelen birtakım halleri, O’nun halüsinasyon görmesi veya histeriya olduğu şeklinde açıklamaktadırlar.

Nitekim müsteşrik Dozy, Hz. Muhammed’in kendisinin peygamber olduğu zannına nasıl vardığı sorusunun cevabını, O’nda var olan hastalıkta aramak gerektiğini iddia eder. Dozy, bu hallerin, önceleri sara hastalığına delalet ettiğinin düşünüldüğünü, fakat son olarak aynı zamanda bir doktor olan oryantalist Sprenger’in histeri olarak adlandırdığı hastalığın kabul edildiğini ifade eder.³⁷³

Vahiy anında meydana gelen durumları histeriyayı adlî olarak nitelendiren Sprenger’in görüşlerine yer vererek, bu hastalığı uzun uzun tarif etmiştir: *“Bizim memleketlerde bu hastalığa kadınlar, nadiren de erkekler yakalanır. Bu hastalıkta kas arızaları görülür, dudaklar ve dil titrer. Gözler bir müddet kah bir tarafa, kah diğer tarafa döner. Baş, adeta kendi kendine bir makine gibi hareket eder. Aynı zamanda baş ağrısından muzdarip olur. Hamle şiddetli olursa hasta yere düşer, yüzünü ateşsi bir kırmızılık kaplar, nefes almakta zorlanır. Bu hastalık, kah bir iltihap şeklinde, kah birkaç saat zarfında öleceği zannını veren bir iltihap şeklinde, kah insanı boğan bir nefes darlığı şeklinde görülür. Çoğu halde bir beden hastalığı olmaktan ziyade bir ruh hastalığıdır. Hastalık, hakikatte mevcut olmaktan ziyade, hayalde mevcuttur. Histeriyaya müptela olan kadınlar, bir bulutun yahut balo türünden bir eğlencenin musikisini işiterek birdenbire hastalıklardan şifa bulurlar. Hastalığın seciye üzerine tesiri de büyüktür.”*³⁷⁴

Üstelik Hz. Peygamber’in şahsiyeti hakkında Dozy’nin kullandığı şu ifadeler, hiç de masum görünmemektedir: *“Peygamberliğinden sonra dinle hiç alakası olmayan her işe, arkadaşları tarafından sokulmaya kendisini terk etti. Muhammed birçok yönden vatandaşlarından farklıydı. Hayatının çoğu görevlerini ifa etmeye uygun değildi. Annesine çektiği zannolunan mizacı, son derece asabi idi. Çoğu*

³⁷³ Ertuğrul, *İzâle-i Şükûk*, s. 7.

³⁷⁴ Dozy, *a.g.e.*, ss. 36-39.

*zaman üzgün, düşünceli, kararsız idi. Az söylerdi ve gereksiz hiç söz söylemezdi. Hasta olduğu vakit çocuk gibi hüüngür hüüngür ağlardı. Bununla beraber keskin bir hayale sahipti.*³⁷⁵

Daha sonra da Dozy, böyle kimselerin yalan ve gaflete düşmeye meyilli olduklarından, bazılarının kendi kendilerini aldattıklarından, bunlarda hayal-i his (illucion) ve halüsinasyonların meydana geldiğinden bahsetmiştir.³⁷⁶ İfadelerinden anlaşıldığına üzere Dozy, Sprenger'in görüşlerini aynen kabul etmiş ve Hz. Peygamber'in hayalperest olduğunu, O'nda birtakım ruhî hastalıkların var olduğunu ileri sürmüştür.

Müsteşrik Buhl da Kur'an'a vahiylerin nasıl geldiği hususunu tartışırken, bu konuda ancak birkaç işaret veya tamamen müphem delaletlerin var olduğunu ve bu hususta aydınlatılmayan, belki de aydınlatılmak istenilmeyen sırların mevcut olduğunu iddia eder. Kur'an ile değil, fakat sahîh hadisler vasıtasıyla, Hz. Peygamber'i kendinden geçiren vecdleri olduğunun bilindiğini, elbiseye bürünmek keyfiyetinin bu hale hafif bir telmih olabileceğini ifade eder.³⁷⁷

Buhl, "O (Cebrail), en yüksek ufuktaydı"³⁷⁸ ve "Andolsun ki O, Cebrail'i açık ufukta gördü."³⁷⁹ ayetlerini delil göstererek, Hz. Peygamber'in bazı hayaller gördüğünün anlaşıldığını iddia eder. Önemli olanın ise Hz. Peygamber'in görmüş olduğu şey değil, duydukları ve bir de bu hayallerin tasviri sonucu oluşan intiba olduğunu ileri sürer.³⁸⁰

Hz. Peygamber'in nübüvvetine dair pek çok şey söyleyen Rodinson da, Hz. Muhammed'in samimiyetini bilinçaltına ve gördüğü halüsinasyonlara bağlayarak daha önceki oryantalistlerin bu konudaki iddialarını kısmen tekrar etmiştir. Ona göre bazı bireylerin kulak, göz ve zihin yoluyla gaipten haber aldıklarına ve öteki tarafla ilişkide bulduklarına samimi olarak inanmaları, bugün tüm olaylarda genel olarak

³⁷⁵ Dozy, *a.g.e.*, s. 35.

³⁷⁶ Dozy, *a.g.e.*, ss. 39-40.

³⁷⁷ Buhl, "Kur'an", s. 997.

³⁷⁸ Necm 53/7.

³⁷⁹ Tekvir 81/23.

³⁸⁰ Buhl, "Kur'an", s. 997.

anlaşılmiş ve kabul edilmişdir. Ancak onların bu samimiyeti, getirdikleri bu mesajın gerçekten söyledikleri yerden geldiğine bir kanıt oluşturmaz. Bilinçaltı kavramı ise bu türden olayların rahatça anlaşılmasını sağlamaktadır. Rodinson, bu insanların yine aynı samimiyetle, görüp işittikleri şeyleri daha önce kesin olarak görüp işitmediklerini iddia ettiklerini ifade eder. Bununla birlikte onların durumlarının objektif bir şekilde incelendiğinde, söz konusu şeyleri görüp işittiklerini, fakat daha sonra unuttuklarını söyler. Ona göre bilinçaltıları, bunları yeni ve değişik bileşimler halinde sunmaktadır. Bu tür olaylar artık muhakkak kabul edilmektedir. Rodinson, bu hayalleri bilinçaltı nazariyesiyle açıkladıktan sonra, Hz. Muhammed'in görüp işittiği olağanüstü varlıkları, sorguya çektiği Yahudi ve Hristiyanlardan duyduğunu iddia etmektedir. Ona göre Hz. Muhammed'in gerçek yaşantısındaki unsurların, düşüncelerinin ve rüyalarının temel malzemesi, bir zamanlar dinleyici olduğu konuşmalarla ilgili anılarının, bilinçaltında dağılıp çözüldükten sonra yeni yeni şekiller içinde ve başka bir planda, hiç işitilmedik gibi gelen sözler halinde oluştuğunu iddia eder. Daha sonra bu yeni sözlerin, başkaları tarafından işitilmemelerine rağmen, kendisine kesin bir gerçeklik duygusu vererek, tamamen nesnel ve dış dünyaya ait bir etkinliğin kanıtları olarak görüldüğünü, günümüzde ise bunun anlaşılmasız bir yanının olmadığını iddia eder.³⁸¹ Ancak Rodinson'un bu iddiayı ileri sürerken, Hz. Peygamber'in gördüklerinin hayal olduğunu söylese de diğer oryantalistlerin itham ettiği hastalıkları kabul etmemesi dikkat çekmektedir.

İleri sürülen bu iddiaların yanı sıra bu görüşü tamamen reddeden oryantalistler de mevcuttur. Bunlardan biri olan Barthélemy-St-Hilaire (v. 1895), Sprenger'in histeri hakkında ortaya koyduğu nazariyelerin tatbik edilmeden genel anlamda mütalaa edildiğini ve topladığı metinlerde yer alan vasıfların histeri iddiasını temyiz edecek kabilden olmayıp, birtakım hastalıklardan ibaret olduğunu ifade etmiştir. Zaten Hz. Peygamber'de oluşan şeylerin histeriya ve sara gibi hastalıklarla izah edilemediğini, onun bunlardan tamamen farklı bir manevi hal olduğunu itiraf etmiştir. Ona göre bu manevî halin yüce peygamberlik vasfı olduğu, fiilî eserleriyle sabittir.³⁸²

³⁸¹ Rodinson, *a.g.e.*, s. 106.

³⁸² Ertuğrul, *İzâle-i Şükûk*, s. 21.

Bell de Hz. Peygamber'in vahiy kaynağını sara, histeri, Şeytan, aşırı hissiyat ya da meditasyonda gören Weil, Sprenger., Muir, Margolioth ve Nöldeke'nin geliştirdiği teorileri kabul etmemektedir. Bell, bunların Kur'an'ı tamamen göz ardı ettiklerine inanmaktadır. Ayrıca kendisi Kur'an'ın, Mekkelilerin Hz. Peygamber hakkında söylediği iddiaları kaydederken, O'nu *deli*, *mecnun* olarak vasıflandırdıklarını, fakat hiçbir zaman hasta demediklerini belirtmiştir. Vahiy olayının anlaşılmasında ise tek kaynağın Kur'an olacağını ifade etmiştir.³⁸³

Hz. Peygamber'in hayalperest olduğu, gördüklerinin birer hayalden ibaret olduğu, histeriya denilen bir hastalığa yakalandığı şeklindeki iddialar tıpkı sara hastası olduğu söylemlerindeki gibi mesnetsizdir. Nitekim histeriya bir kas arızasını beraberinde getiren ruhsal bir hastalık, halüsinasyon da olmayan bir şeyi gerçekte oluyormuş gibi algılamak şeklinde açıklanabilir. Ancak Hz. Peygamber'in ruhen ve bedenlen sağlıklı olduğu bilinmektedir. Zira bu şekilde arazları olan bir insanın pek çok kişinin peşinden gittiği bir peygamber, lider, komutan, hakim vb. konumuna gelerek, insanlar tarafından kabul görmesi pek mümkün görünmemektedir. Eğer Hz. Peygamber itham edilen bu hastalıklara sahip olsaydı, böyle önemli bir mevkiye gelecek vasıflara sahip olamazdı. Ayrıca böyle bir kişinin de geri kalan hayatını, hastalığını tedavi etmek için uğraşması gerekirdi. Ancak Hz. Peygamber bu halinden hiçbir zaman rahatsız olmamış, aksine vahiy meleğinin gelmesini beklemiştir.

4. Diğer Bazı İddialar

a. Liderlik Arzusunun Vahiy Uydurmaya Sevk Ettiği İddiası

Oryantalistlerin bir kısmı, Hz. Peygamber (a.s)'in toplumun lideri olma arzusuyla vahiy uydurduğunu ve bu amaçla peygamberlik iddiasında bulunduğunu ileri sürmüşlerdir.

Nitekim bu iddianın sahiplerinden Alman oryantalist Wellhausen, Hz. Muhammed'in önceden müjdecî ve uyarıcı iken, hicretten sonra kendisinin siyasal bir başkan olduğunu inkar etmediğini ifade etmiştir. Çünkü ona göre Hz.

³⁸³ Albayrak, "Richard Bell, Kur'an Çalışmaları ve Kur'an Vahiyi Hakkındaki Görüşleri", s. 270.

Muhammed, baştan beri bireyleri kendisine çekmek istememiş, aksine bütünüyle kabileleri katmak istemiştir. Yine ona göre işin başından beri kendisinin Allah'ın kavminin başına gelmesi için peygamber olarak gönderildiğine inanmıştır. Bu bakımdan O, Mekke'de muvaffak olamamış, Medine'de başarılı olup, yolunu açarak devam etmiştir.³⁸⁴ Ayrıca Wellhausen, Hz. Muhammed'in Medine'de başkanlık makamına ulaşınca, henüz başkanlığı arzu ettiği zamanlardaki haline göre değişiklik gösterdiğini iddia etmiştir.³⁸⁵

Lewis ise Kureyşli müşriklerin hicrete engel olmak için hiçbir ciddi teşebbüste bulunmadığını ve Hz. Muhammed'i istediği gibi davranmakta serbest bıraktıklarını, Hz. Peygamber'in de taraftarlarını yola çıkmaya davet ederek, kendisinin Mekke'den en son ayrıldığını ifade eder. Ona göre Hz. Peygamber'in böyle davranmasının maksadı, kısmen Medine'ye tek başına ve kanun dışı kalmış bir mazlum gibi değil, belli bir hukuka sahip bir topluluğun reisi sıfatıyla gelmek istemesidir. Ona göre Medineliler, Hz. Muhammed'i Allah'ın Rasulü olmaktan çok, kendilerine hakem olarak hizmet edecek ve aralarındaki iç anlaşmazlıkları çözebilecek üstün güce sahip bir adam olarak davet etmişlerdir. Çünkü İslamiyet onlara yeni bir din olmaktan ziyade, güvenlik ve inzibat sağlayabilecek bir sistem olarak faydalıdır.³⁸⁶ Dolayısıyla Lewis'in bu görüşüne göre Hz. Peygamber'de, Medine'ye hicret ederken, oranın lideri olma arzusu ve isteği bulunmaktadır. Ancak O'nda, iddia edildiği gibi böyle bir arzu veya makam sevgisi hiçbir zaman olmamıştır. Zira kendisinin saltanat kurmak gibi bir hedefi olmadığı gibi, Wellhausen'ın iddia ettiği gibi İslam medeniyetinin lideri olduğunda da bu mevkinin kendisini değiştirmesine asla izin vermemiştir. Carlyle, kendine has üslubuyla Hz. Muhammed'in böyle bir hedefi olamayacağını şöyle dile getirmektedir: *"İhtiras? Bütün Arabistan bu insana ne verebilir ki? Yunanlı Heraklios'un tacı, İran şahlarının tacı ve dünyadaki bütün taçlar onun için ne ifade eder ki? Onun duymak istediği şey yeryüzüne değil, yukarıdaki cennete ve aşağıdaki cehenneme aittir. Bütün taçlar ve saltanatlar birkaç yıl içinde nerede olacaklardır? Mekke veya Arabistan*

³⁸⁴ Kutub, a.g.e., s. 228.

³⁸⁵ Kutub, a.g.e., s. 229.

³⁸⁶ Lewis, a.g.e., ss. 37-38.

*şeyhi olmak ve eline yaldızlı bir tahta parçası almak insanı kurtarmaya yeter mi? Eminim ki hayır!*³⁸⁷

Watt da ilk yıllarda Hz. Muhammed'in peygamberlik işlevini, toplumsal yönüyle bir "ikaz edici" biçiminde tamamladığını ifade eder. Bu amaçla O, kendi halkını, yüzlerini Allah'a, Kıyamet Günü'nün Hakimine döndürmeleri konusunda ikaz edecektir. Watt, Hz. Peygamber'in bu konuda ısrarlı davranmasının, O'nun, Mekke'nin siyasi ve iktisadi yaşamında önemli bir konuma sahip olma arzusunun olmadığını belirttiğine işaret eder. Ayrıca "ayağa kalk ve ikaz et" emrinin, mantikî olarak kamusal etkinliğin başlangıcı olduğunu, çünkü ikaz etmenin, ikaz edilmesi gereken insanların varlığını ima ettiğini ifade eder.³⁸⁸ Bu açıdan Watt, Hz. Muhammed'in lider olma kaygısı taşımadığını, O'nun uyarıcı olma görevini ısrarla yerine getirmesi ile açıklar.

Hz. Peygamber (a.s) hiçbir zaman maddî-dünyevî bir iktidar düşünmemiştir. Zira müşrikler kendi putlarına dil uzatmaması için ona hükümdarlık önerisinde buldukları zaman, O'nun "*Güneşi sağ elime, ayı da sol elime verseniz yine de davamdan vazgeçmem*"³⁸⁹ demesinden bu durum anlaşılmaktadır. O, bir devlet kurmaktan ziyade, kendine inananları örgütlendirmeyi düşünmüştür. Hükümdarlıktan ise nefret etmiştir. Eğer bir kabilenin ya da bir bölgenin yöneticileri, O'nun tebliğ ettiği dava etrafında toplansalardı, siyasî iktidar da zaten kendiliğinden O'nun eline geçebilirdi. Ancak Hz. Muhammed'e göre devlet bir amaç değil, araçtır.³⁹⁰ Zaten Hz. Peygamber de kendi kendini lider ilan etmiş değildir. O'na liderlik görevi, peygamberlikle birlikte Allah tarafından verilmiştir. Dolayısıyla bu vasfı ile Hz. Muhammed, diğer lider ya da hükümdarlardan farklıdır.

³⁸⁷ Carlyle, *a.g.e.*, s. 76.

³⁸⁸ Watt, *Hazreti Muhammed Peygamber ve Devlet Adamı*, s. 32

³⁸⁹ Bu rivayet için bkz. Abdülmelik İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Seka ve diğerleri, Şeriketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Babi el-Halebi, Mısır, 1955, I/266.

³⁹⁰ Hamidullah, *a.g.e.*, II/722.

b. Reform Amacıyla Sözlerini Allah'a İsnat Ettiği İddiası

Bazı oryantalistler ise Hz. Peygamber'in toplumun gelişimi için ıslahat yapmak amacıyla birtakım sözler uydurup, bunları Allah'a isnat ettiğini iddia etmişlerdir.

Mesela Alman şarkiyatçı Hubert Grimme (v. 1942), Hz. Muhammed'in doğduğu Mekke'nin toplumsal koşulları için iyileştirici önlemler bulması gerektiğini ifade ettikten sonra, bunu gerçekleştirebilmesi için tek yolunun da zenginleri kazıklamak olduğunu iddia eder. Ona göre esasen Hz. Muhammed, çok zenginleri etkileyecek olan gelirin aşırı vergilenmesi aracılığıyla yoksullara yardım etmeyi tasarlamıştır. Fakat onları bu çözüme ikna etmek için hiçbir şansının olmadığını fark etmiştir. O, buna rağmen, Hz. Muhammed'in, acımasız bir sınıf savaşı düşüncesine sahip olmadığını ifade eder. Grimme, kendisinin sosyalizm olarak adlandırdığı bir programı, zenginleri korkutma yoluyla Hz. Muhammed'in halkına kabul ettirebileceğini umduğunu iddia eder. Ona göre, bunu yapmak için Hz. Muhammed, zenginlerin O'nun emrettiği zekatı ödeyerek, Kutsal Yargı'nın kızgınlığını yatıştıramadıkları takdirde, sonlarının çok kötü olacağı bir Kıyamet Günü'nü dahil ettiği bir mitoloji icat etmiştir.³⁹¹ Yani ona göre Hz. Muhammed, zenginleri korkutarak onaylarını almak için uydurduğu bir mitoloji sayesinde toplumda malî ve sosyal bir reform gerçekleştirmiş olan bir sosyalisttir. Ancak Grimme'nin bu ağır ithamı asla kabul edilemez.

Richard Bell de bu konuda şöyle demektedir: *“Hz. Muhammed, halkın maddi açıdan iyi olmalarına mukabil, manevi açıdan hiç de iyi bir durumda olmadıklarını görmüştü. Bunun üzerine daha kültürlü bölgelerde yaşayanların sahip oldukları dini bilgileri onlara aktarmaya koyuldu.”*³⁹²

Jeffery ise Hz. Muhammed'in toplumsal bir lider olarak görülmesini, dinler tarihindeki gerçek yerine oturtulmasını ve dolayısıyla ona göre değerlendirilmesini istemektedir. Hz. Peygamber'i mistik ya da dini bir reformcu olarak görmekle

³⁹¹ Rodinson, *a.g.e.*, s. 105.

³⁹² Hatip, *a.g.e.*, ss. 30-31.

beraber, daha çok tarihin kritik bir noktasında biraz ilkel olan insanların arasındaki politik problemlerle yüzleşen bir insan olarak değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Ona göre Hz. Muhammed, gençliğinde yüksek medeniyetlerden özellikle büyük Doğu Roma İmparatorluğu'nun dininden etkilenmiş, Arapları da böyle bir dinden yararlandırmaya çalışmış ve onlara bu medeniyetin bazı ölçülerini kazandırmayı düşünmüştür.³⁹³

İngiliz oryantalist H. A. Gibb de esas itibarıyla diğer oryantalistlere benzer bir iddiayı benimseyerek, Hz. Muhammed'in kendi dönemindeki başlıca ilgi ve dikkatinin, sadece savaş ve siyasî hesaplar üzerine kurulu olduğu şeklindeki bir anlayışın hatalı olduğunu söylemiştir. Ona göre tam tersi Hz. Muhammed'in hayatının merkez noktası, toplumunu eğitip öğretmek ve onları terbiye etmek üzerine kuruludur.³⁹⁴

Hz. Peygamber'in getirdiği dinin, olumlu ve yapıcı pek çok ıslahat sağladığı ve toplumun gelişimine katkısı olduğu tarihî bir gerçektir. Nitekim İngiliz gazeteci Sir Philip Gibbs (v. 1962), İslam'ın insanlar üzerinde meydana getirdiği reformdan şöyle bahsetmektedir:

*“İslam, yani Hz. Muhammed'in dini, insanlığın başlangıcından beri başka hiçbir dinin yapamadığı bir şekilde, insanlık ve medeniyet için bir reform icra etmiştir. Geçmiş asırlarda ve yaşadığımız asırda milyonlarca insan İslam'a güvenmektedir ve İslam, kendisine insanların dayandığı büyük bir güç olmaya devam etmektedir. Eğer yüce ve örnek olan İslamî esaslar olmasaydı, şüphesiz insanlık karanlık vahşi devirlere geri dönerdi.”*³⁹⁵

Üstelik eski adı Yesrib olan bir şehir, İslamiyet ile Medine, yani medeniyet şehri haline gelmiştir. Ancak bu netice, Hz. Peygamber'in peygamberlik iddiasıyla toplumun kalkınmasını sağlamak için reform yaptığı anlamına gelmemektedir. Çünkü Hz. Peygamber sırf toplumun ıslahı için yeni bir din getirmemiştir, getirdiği yeni din neticesinde toplum sosyal ve ahlakî açıdan ıslah olmuştur.

³⁹³ Okumuş, *a.g.m.*, s. 131.

³⁹⁴ Gibb, *a.g.e.*, s. 30

³⁹⁵ Adem Apak, “Mutedil Müsteşriklere Göre Hz. Peygamber'in Üstünlüğü”, *UÜİFD*, c. 6, sy. 6, s. 427.

Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, Hz. Muhammed (s.a), amacı ne olursa olsun kendine ait sözleri Allah'a isnat etmek kaygısında olsaydı, ağzından çıkan her sözü Allah'a dayandırır. Kendi sözleri ile Kur'an vahyini birbirinden ayırmazdı. Bu durumda Hz. Peygamber'in Kur'an ile karışmaması için başlangıçta hadislerin yazılmasına izin vermediği gerçeğini oryantalistlerin göz ardı ettiği anlaşılmaktadır.

c. Bilinçaltındaki Arzularının Dışa Yansıdığı İddiası

Oryantalistlerin bir kısmı, vahyin kaynağı olarak Hz. Muhammed'in bilinçaltında yatan istek ve arzulara işaret etmektedirler. Bu durumda onlara göre Kur'an, Hz. Peygamber'in bilinçaltından farkında olmayarak doğmuştur. Bu iddiayı ileri süren oryantalistler genellikle, Hz. Peygamber'e şehvet ve zevk düşkünü olması gibi birçok ithamda bulunmuşlardır.

Bu konuda Orta Çağ'da hakim olan görüş, Hz. Muhammed'in şehvet ve safahat düşkünü olduğu yönündedir. Hatta o dönemde bu iddia o kadar ileri götürülmüştür ki, Hz. Peygamber'i çok çirkin iftiralarla itham etmişlerdir. Orta Çağ'ın bu bağnazlığı, kuşkusuz daha sonraki yüzyıllara da damgasını vurmuştur. Nitekim eseri uzun yıllar okullarda ders kitabı olarak okutulmuş olan H. A. L. Fisher (v. 1940), Kur'an ifadelerine göndermelerde bulunmuş ve Hz. Muhammed'in şehvî arzularına düşkün bir insan olduğunu ifade etmiştir.³⁹⁶

Orta Çağ'ın bu zihniyetini sürdüren Brockelmann, Hz. Muhammed'in, cinsî tabiatının aşırı temayüllerini tatmin etmek için bazen zamanının ahlaki telakkilerini ihlal ettiğini iddia eder. Zira ona göre bunda fazla abartılacak bir şey yoktur. Çünkü Hz. Peygamber'in kendisinin de beşeri zaaflarını saklamadığını iddia eder.³⁹⁷ Yine Brockelmann, Hz. Peygamber'in harem zevklerine müfrit bir şekilde düşkünlüğü olduğunu, ancak vefatına yakın bu kuvvetinin azaldığını iddia eder.³⁹⁸

³⁹⁶ Kara, *a.g.m.*, s. 159.

³⁹⁷ Brockelmann, *a.g.e.*, s. 33.

³⁹⁸ Brockelmann, *a.g.e.*, s. 32.

Maxime Rodinson, bu iddia ile öne çıkan önemli isimlerden biridir. O, Hz. Muhammed'in mutlu olmak için her şeye sahip olduğunu, fakat mutlu olmadığını iddia eder. Ona göre ister coşkunculuk, ister sükunet içinde olsun, mutluluk denilen bu sınırlanma, bu kabullenme hali, mevcut duruma gösterilen bu rıza duygusu, gözlerini daima varlıkların ötesine dikmiş olanlar için, meraklı ve susuz, doğaları arzu edebilecek her şeyi daima arzu etmeye meyilli olanlar için bir felakettir. Rodinson, Hz. Muhammed'in yoksul ve öksüzlük duygusuyla büyümüş bir gençlik dönemi olduğunu ve bu dönemin de, bu sınırsız arzulama yeteneğini büsbütün geliştirmeye yarayabileceğini ileri sürer. Ona göre bu engel tanımaz arzulama ihtiyacını yatıştırabilen ancak olağanüstü başarılarıdır.³⁹⁹ Bu ifadelerle o, Hz. Peygamber'in mutsuzluk ve daimî arzulanmanın vahiy uydurmaya meylettiğini iddia etmektedir.

Rodinson'un eserinin bir başka yerinde Hz. Peygamber'i doyumsuz olmakla suçladığı görülür. Ona göre Hz. Muhammed kendi hayatına anlam verecek, zenginlerden ve iktidar sahiplerinden öğ almasını sağlayacak bir fırsat kollamaktadır. Diğer taraftan Yahudilerle ve Hristiyanlar'ın getirdiği yeni fikirlerin özünü öğrenmiş ve monoteist akımlara sempati duymaya başlamıştır. Ancak yine de Arap kardeşlerinden ayrılmayı düşünmeyen bir Arap olarak kalmıştır. Rodinson'un belirttiğine göre son toplumsal gelişmelerden doğan ahlak düşkünlüğü karşısında Hz. Muhammed isyan hissi duymakta ve gençliği, yoksulluk ve eziklik yıllarının acı anılarıyla dolu olduğu için bu gelişmelerin kurban ettiği zavallı insanlara yakınlık beslemektedir. O, Rodinson'un iddia ettiğine göre dünyayı altüst eden büyük olaylardan ötürü boğulduğunu hissetmektedir. Rodinson, böyle bir tablo çizdikten sonra Hz. Muhammed'in dünyanın ve Tanrısal hesaplaşmanın bir işaretini sezer gibi olmaya başladığını, insanları pişmanlığa çağırmak için Tanrı tarafından yollandıklarını iddia eden peygamberlerin çıktığını gördüğünü, böylece kendisine de Son Gün'ün dramatik akışı içinde bir rol düşeceği fikrine sahip olduğunu iddia eder.⁴⁰⁰

Rodinson, ayrıca Hz. Muhammed'in duyduğu bu kelimelerin, O'na kendi bilinçaltı tarafından dikte ettirildiğini açıkça ifade eder. Üstelik ona göre Hz.

³⁹⁹ Rodinson, *a.g.e.*, s. 80.

⁴⁰⁰ Rodinson, *a.g.e.*, s. 95.

Muhammed de bundan şüphelenmiş, onların kaynağından emin olamamış, onların bir kısmında insan esininin payı olduğundan korkmuş ve daha sonraki bir aşamada Şeytan'ın emirlerini kendi emirlerinin içine yerleştirmeyi başardığını bile kabul etmiştir.⁴⁰¹

Ancak Hz. Peygamber'in ahlakına yönelik yapılan bu ithamların hiçbiri kabul edilemez. Zira dönemdeki müşrikler bile O'nun ahlakına ilişkin bu tür iftiralarda bulunmamışlardır. Nitekim O'nun zevk ve şehvet düşkünü olduğunu iddia eden Orta Çağ zihniyetine sahip oryantalistlerin yanı sıra onların bu ithamına şiddetle karşı çıkarak, ahlakının yüceliğini ikrar edenler de bulunmaktadır.

Hz. Muhammed'in, tutkularını ve şehvetini tatmin edebilmek için kendisinin de sahte olduğunu bildiği dinî öğretileri savunduğu iddiası, yaygın temel iddialardan biri olmuştur. Ancak bu görüşü, ilk kez Thomas Carlyle'in "*On Heroes*" (*Kahramanlar Üzerine*) başlığıyla verdiği derslerinde reddetmiş ve o zamandan bu yana gitgide artan bir biçimde bilim insanlarıncaya kabul görmeye başlamıştır.⁴⁰² Carlyle, Kur'an'ın büyük ve güçlü bir insan ruhunun karışık heyecanlarından doğduğunu ve vahşi, eğitilmemiş, hatta okuma yazma bilmeyen, fakat kendisini kelimelerle anlatabilmek için var gücünü harcayan ateşli, samimi bir ruhun eseri olduğunu iddia etmiştir. Ona göre Hz. Peygamber (s.a) soluk soluğa bir çabayla derdini anlatmaya uğraşmış, karmakarışık düşüncelere boğulmuştur. O kadar çok söyleyecek şeyi vardır ki bu yüzden hiçbir şey söyleyememiştir.⁴⁰³ Bundan birkaç sayfa sonra ise Hz. Peygamber'in zevk düşkünü olduğuna dair söylentileri yalanlamıştır: "*Hakkında pek çok şey söylenmiş olmakla birlikte Hz. Muhammed zevk düşkünü bir insan değildi. Eğer onu birtakım aşağılık zevk ve duyguların, hatta herhangi bir hazzın tatminini kendine gaye edinmiş adi bir zevk düşkünü olarak görürsek, büyük bir hataya düşmüş oluruz.*"⁴⁰⁴

Watt da Hz. Peygamber'in zevk düşkünü olduğu iddialarını reddedenlerdendir. O, Hz. Muhammed'in yaşadığı dönemin bakış açısına göre

⁴⁰¹ Rodinson, *a.g.e.*, s. 258.

⁴⁰² Watt, *Hazreti Muhammed Peygamber ve Devlet Adamı*, s. 263.

⁴⁰³ Carlyle, *a.g.e.*, s. 88.

⁴⁰⁴ Carlyle, *a.g.e.*, s. 93.

hilekarlık ve şehvet düşkünlüğü iddialarının ileri sürülemeyeceğine gerekçe olarak, çağdaşlarının onu hiçbir şekilde ahlakî olarak kusurlu bulmadıkları gerçeğini gösterir. Hatta ona göre tam tersi modern Batılılar tarafından eleştirilen bazı eylemlerinin, O'nun zamanına göre daha yüksek standartlara sahip olduğunu göstermektedir.⁴⁰⁵

Ayrıca bilinçaltındaki gizli arzuların vahiy olarak ortaya çıkması da mantıklı bir yaklaşım değildir. Nitekim “bilinçaltı” nazariyesine göre insanların tamamı, sınırsız düşünceleri şuurunun derinliklerinde toplayıp saklamaktadır. Buna rağmen bu fikirler vahiy ameliyesine refakat eden tezahürler bir tarafa, semavi bir melek veya yücelerden gelen bir ses olarak canlanmamaktadır.⁴⁰⁶ Eğer oryantalistlerin iddia ettiği gibi olsaydı, her insanın vahiy tecrübesi yaşaması gerekirdi. Üstelik Hz. Peygamber'in şuurunun altında bulunan gizli duygu ve düşüncelerin varlığı, O'nun kendisini peygamber zannetmesi ve yaşadığı tecrübeyi vahiy olarak açıklaması sonucunu da doğurmaz.

d. Kolektif Bilinçaltının Eseri Olduğu İddiası

Montgomery Watt'ın iddia ettiği görüşlerden biri de vahyin kaynağının “yaratıcı hayal” veya “kolektif bilinçaltı” olduğudur. Kendisi bunların, bütün dinî vahiylerin kaynağı olduğunu ileri sürer.⁴⁰⁷

Ona göre, Hz. Muhammed'in yaşadığı tecrübenin belli başlı özelliklerinden biri, O'nun, bazı sözleri kalbinde veya şuurunda duymuş olmasıdır. Normalde bu sözlerle birlikte sunulan herhangi bir görüntü bulunmamaktadır. Ancak Hz. Muhammed sözlerin bir melek aracılığıyla geldiğine inanmaktadır. Bu inanç ise, ikinci derecede tecrübe edilen bir özellik olsa da, birinci derecedeki tecrübenin aslî bir bölümünü oluşturmamaktadır. Netice itibariyle Hz. Muhammed kalbine gelen bu sözlere olumlu karşılık vermiş, daha sonra da onları arkadaşlarına ve başka insanlara

⁴⁰⁵ Watt, *a.g.e.*, s. 264.

⁴⁰⁶ Hatip, *a.g.e.*, s. 369.

⁴⁰⁷ Watt, *Modern Dünyada İslam Vahyi*, s. 148.

ilettiğinde onlardan da olumlu karşılık almıştır. Watt, İslam topluluğunun kuruluşunun başlangıcını bu şekilde açıklar.⁴⁰⁸

Ayrıca Watt kendi kendine şu soruyu sorar: “*Temel tecrübeyi oluşturan bu sözler veya kelimeler, Hz. Muhammed’in şuuruna nasıl ulaştı?*” Sorusuna da şu şekilde cevap verir: “*O, bu sözlerin kendi düşüncesinin bir ürünü olmadığına kesinlikle inanıyordu. Bizim, onun, bu konudaki samimiyetinden kesinlikle şüphemiz yoktur. Bu sözler, Hz. Muhammed’e kendi şuuraltından gelmektedir.*” Watt, bu görüşü gelenekselleşmiş İslamî bakış açısıyla birleştirmeye çabalar. Ona göre melek, bu sözleri önce Hz. Muhammed’in şuuruna yerleştirmiştir. Daha sonra onlar buradan şuur üstüne çıkmıştır. Şuuraltının ise meleklerin veya şeytanların faal oldukları bir bölge olabileceği tahmininde bulunur.⁴⁰⁹

Watt’ın vahyin kaynağı hakkında benimsediği görüş, genel hatlarıyla Jung’un görüşüdür. Bu görüşe göre gerek fertlerin rüya ve hayallerinde gerekse toplumun dinî mitoslarında bilinçaltından bilinç üstüne çıkan şey, beşerî faaliyetlerin kaynağını oluşturan “libido”dan veya “hayat enerjisi”nden gelmektedir. Kişide var olan libido, kısmen o şahsın kendine has özelliği, kısmen de kendisi ile içinde yaşadığı toplum ve nihayet kendisiyle topyekûn insan soyu arasında ortaklaşa yaşanan bir özellik olmaktadır. Libidonun başkalarıyla ortak olan bölümüne Jung, “kolektif bilinçaltı (collective unconscious)” demektedir. Birçok dinî mitos ve dogmalar, özellikle dinlerin çoğunda “kahramanlık”, “önder”, “ilahi çocuk”, “bakire” ve benzeri figürler, hep bu kolektif alt şuurun faaliyetlerine dayandırılmaktadır. Bu figürlerin tapınma konusu olmaları halinde, insanın içinde bir fizikî gücün serbest kaldığını, başka zamanlarda yapması mümkün olmayan birçok şeyi şu an kolaylıkla yapabileceğini görür. Kısacası Jung’un görüşüne göre, dinî fikirlerin çoğu kolektif bilinçaltından bilinç seviyesine çıkan fikirlere, Dinî amellerin çoğu ise, bu fikirlere verilen bilinçli bir karşılıktan doğar. Watt, Jung’un görüşlerine yer verdikten sonra Yahudiliğin, Hristiyanlığın ve İslam’ın dayandıkları vahiy tecrübelerinin, kolektif bilinçaltından doğan muhtevalar olduğunu iddia eder. Yahudilik ve Hristiyanlıktan çok az

⁴⁰⁸ Watt, *a.g.e.*, s. 148.

⁴⁰⁹ Watt, *a.g.e.*, s. 149.

etkilenmiş bir bölgede yaşayan Hz. Muhammed'de ise, vahiy muhtevalarının ortaya çıkışının, aniden ve beklenmedik tarzda olduğunu ifade eder.⁴¹⁰

Watt'a göre, kolektif bilinçaltında yaratıcı bir unsurun bulunduğu da dikkat edilmesi gerekir. Bu, onun, varlığın aşkın kaynağı için bir aracı olmasını mümkün kılar. Ona göre kolektif bilinçaltı, insandaki hayat enerjisinin gösterdiği faaliyetin bir yönüdür. Hayat enerjisi ise, o insanı yaşatan ilkedir. Hayat, bazı bakımlardan, bir fert veya toplum için tatmin edici olmaktan çıkarsa, hayat enerjisi, yeni muhtevaların ve fikirlerin bazı insanlarda bilinçaltından bilinç üstüne çıkmasına neden olur. Söz konusu bu fikirler, kolektif bilinçaltından geldiği ve kişinin kendisine has dünyasını yansıtmadığı sürece, toplumun başka üyelerinden olumlu karşılık alabilir ve bu yolla, eğer uygun şartlar bulursa, yeni bir dinî hareket baş gösterebilir. Watt, bunun sonucunda kolektif bilinçaltının, toplumu daha tatmin edici ve daha tam bir tecrübeye iletmek için yaratıcı bir şekilde faaliyet gösterdiğini ileri sürer. Ona göre insan, kolektif bilinçaltı ve hayat enerjisinin bir ürünüdür. Bu sebeple insanlarda yaratıcı bir gücün bulunmasını tabii görür.⁴¹¹

Watt'ın ifade ettiğine göre kolektif bilinçaltından kaynaklanan fikirler, geçmişten tamamen kopup gelmezler. Onlar mevcudun bir devamı olarak kendilerini belli ederler. Ahd-i Atik'te yer alan peygamberlerin durumları da böyledir. Onlar vasıtasıyla kolektif bilinçaltından çıkan yeni fikirler, daha önce varlık alanına gelen ve toplumca benimsenen görüşlerin genişletilmiş, düzeltilmiş ve kısmen de gözden geçirilmiş şekillerinden ibarettir. Bu yeni fikirlerin ortaya çıkması gereklidir. Çünkü eskiler ya tahrif edilmiş ya da yeni şartlar doğduğundan yeni bir yönün belirlenmesi zorunlu hale gelmiştir. Watt, bu bakımdan aynı şeyin, Kur'an'da yer alan fikirlerin ortaya çıkışı için de söz konusu olduğunu ifade eder. O, bu fikirlerin özellikle Hz. Peygamber'in devrinin Mekke ve Medine halkına yönelik olmasının ve o insanlara içinde buldukları durumla ilgili yol göstermesinin doğal olduğunu söyler. Buna rağmen söz konusu fikirler, farklı durumlarda olan insanların ihtiyaçlarına da cevap vermiştir. Kur'an'da yer alan yeni görüşler de Mekke ve Medine halkının sahip

⁴¹⁰ Watt, *a.g.e.*, ss. 149-150.

⁴¹¹ Watt, *Modern Dünyada İslam Vahyi*, s. 152.

olduğu kategorik, kozmolojik, tarihî ve diğer faraziyeler açısından dile getirilmiştir.⁴¹²

Watt'ın “yaratıcı muhayyile” ile ilgili açıklamasına gelince, bunun bazı insanlarda var olduğunu, kayda değer örneklerinin ise sanatçılar, şairler ve hayal gücü kuvvetli kurgu yazarları olduğunu söyler. Ona göre bütün bu kişiler pek çok kişinin hissedip de tam anlamıyla ifade etmekten aciz oldukları şeyleri duyumsal biçimlere sokarlar. Ona göre peygamberler ve din ıslahatçıları yaratıcı muhayyile konusunda ortaktırlar. Onlar zamanlarının ve nesillerinin durum ve gereklerine işaret ederek, insanî deneyimin en derin ve en merkezî olanlarıyla bağlantılı fikirleri açıklamaktadırlar.⁴¹³ Watt, yaratıcı muhayyilenin fikirlerinin, bir insanda kendisinden daha büyük olan hayattan geldiğini ve büyük ölçüde bilincin eşliğinin altında olduğu ileri sürer.⁴¹⁴

O, bu yaratıcı hayalin Hz. Muhammed'den fıskırdığını ve bu hayalden doğan fikirlerin çoğunun ise doğru ve anlamlı olduğunu dile getirir. Bununla birlikte Watt, tüm Kur'anî fikirlerin doğru ve sağlam olduğunu kabul etmez. Ona göre bu fikirler içerisinde en azından bir konuda yanlış vardır. O da vahiy ya da yaratıcı hayalin ürünlerinin çıplak tarihî gerçekler için olağan insan geleneklerine üstün olduğu fikridir.⁴¹⁵ Kısaca ifade etmek gerekirse, kendisi Kur'an'ın kaynağını, diğer seçkin insanlar gibi Hz. Muhammed'in de yararlandığı yaratıcı hayal olarak kabul eder.

Watt'ın Kur'an'ın vahyi ve onun kaynağına ilişkin görüşleri genel olarak bu şekildedir. Ancak onun, vahyin kaynağının yaratıcı hayal veya kolektif bilinç olduğu şeklindeki görüşü ilmî delillerden yoksundur. Çünkü Watt'a göre yaratıcı hayal, din adamları tarafından Allah'a isnat edilen bir şeydir. Buna göre söz konusu yaratıcı hayalin kaynağı yalnızca Allah'tır. Özellikle bu yaratıcı hayalin fikirleri, bizzat insanı ve bilincini aşıyorsa, bunların kaynağı ancak Allah'tır. Ayrıca Watt'ın

⁴¹² Watt, *a.g.e.*, s. 153.

⁴¹³ Watt, Montgomery, *Hazreti Muhammed Peygamber ve Devlet Adamı*, ss. 269-270.

⁴¹⁴ Watt, *a.g.e.*, s. 270.

⁴¹⁵ Watt, *a.g.e.*, s. 271.

bilinçaltı dediği şey, “keşif”, “ilham”, “iç sezgi” veya “iç duygu” denilen terimlere dayanır.⁴¹⁶ Nitekim vahiy ile ilham arasındaki farklar şu şekilde sıralanabilir:

1. İlhamdan çok yüksek olan vahiy, çoğunlukla melek vasıtasıyla gelir. İlham ise genelde vasıtasız gelir.

2. Güneşten istifade etmek isteyen kişi, elindeki aynayı güneşe doğru tutar ve ayna miktarınca ışık alır. Bir başka kişi ise, aynı amaçla evinin çeşitli yerlerinden yollar, pencereler açar. İlkinin güneşten yararlanması, aynası ile sınırlıdır. Diğeri ise gerçek güneşin devamlı ışığına mazhar olur. İşte vahiy, alemlerin Rabbi unvanıyla Allah’ın fermanı iken, ilham hususî ve cüz’îdir.

3. Vahiy gölgesizdir, sâfidir, havassa özeldir. İlham ise gölgelidir, renkler karışır, umumîdir.⁴¹⁷ Bu sebeple vahiy ile ilham birbirine karıştırılmamalıdır.

Kur’an-ı Kerim’in pek çok yerinde geçmiş peygamberler ve çeşitli ümmetler hakkında tarihî gerçekler anlatılmaktadır. Eğer Kur’an, Hz. Peygamber’in bilinçaltından bilinç üstüne çıkmış fikirler ise, Hz. Muhammed ilk yaratılıştan itibaren meydana gelmiş bu olaylara tanıklık etmişçesine detaylı bir şekilde nasıl vakıf olabilir? O, bu dönemlere şahit değildir ve içinde yaşamış olduğu toplum da bu tür bilgilere tamamen hakim değildir. Dolayısıyla bu olayları bilinçaltından çıkararak nakletmesi söz konusu değildir.

Ayrıca Watt’ın kolektif bilinçaltı görüşü ile İslamî bakış açısını birleştirmeye çalıştığı meleğin, sözleri önce Hz. Muhammed’in şuuruna yerleştirdiği, daha sonra onların buradan şuur üstüne çıktığı görüşüne gelince, Watt, meleğin Hz. Muhammed’e birtakım sözler bıraktığını kabul etmektedir. Bunların önce Hz. Muhammed’in bilinçaltına yerleşmesi, daha sonra onların bilinç üstüne çıkması, meleğin doğrudan bilgiyi bırakmasından çok daha zor ve karışıktır. Dolayısıyla bu sözlerin melek tarafından gelip, Hz. Muhammed’in bilinçaltına yerleştirdiği mümkün olduğuna göre, doğrudan O’na nakletmesinde herhangi bir sakınca yoktur.

⁴¹⁶ Sönmezsoy, *a.g.e.*, s. 152.

⁴¹⁷ Yıldırım, *Anahatlarıyla Kur’an-ı Kerim ve Kur’an İlimlerine Giriş*, ss. 20-21.

Son olarak bilinçaltı konusundaki bilgiler henüz birtakım psikologların görüşleri olmaktan ziyade tam olarak aydınlatılmamıştır. Bilinçaltı aslında zihnin çalışma tarzını anlayabilmek için ortaya çıkmış bir hipotezden ibarettir. Bunun özelliği, duyguların çalıştığı hallerde şuura aksettirmeyen unsurları içermesidir. Böylece rüya, ateşli hastalık, ilaçla uyuşma vb. hallerde zihni işgal eden alışılmadık şeyler, bu bilinçaltının ortaya çıkması olarak kabul edilmektedir. Fakat bilinçaltının gerçek mahiyeti bilinmemektedir.⁴¹⁸

e. Gördüklerinin Şiddetli Üzüntü ve Korku Sonucu Olduğu İddiası

Bu konu, özellikle Hz. Peygamber'in gördüklerinin hayal ürünü olduğu iddiasıyla paralellik teşkil etse de, oryantalistlerin bir kısmı, vahiylerin, O'nun yaşadığı üzüntü ve korku sonucu meydana geldiği şeklindeki iddiaları sebebiyle ayrıca ele alınacaktır.

Bu iddiayı ileri sürenlerden biri olan müsteşrik Bouquet, Hz. Muhammed (a.s.)'in Hira mağarasında gördüğünün hayalden ibaret olduğunu belirtir. Bunu da, iki erkek çocuğunun ölümünden dolayı duyduğu şiddetli üzüntüye bağlar. Ledit ise, bunu oğlunun ölümüne, hanımının yaşlılığına, dağ başında içinde bulunduğu yalnızlığa ve cinlerden korkmasına dayandırır. Bu bakımdan Ledit'e göre, Hz. Muhammed'in bir meleği gördüğü, meleğin kendisini üç defa sıktığı vehmini veren bunlardır.⁴¹⁹

Rodinson ise Hz. Muhammed'in sadece Hz. Hatice'ye bağlı olsa da, ileri yaşında ortaya çıkan şehvetli mizacını göz önünde bulundurarak içinde susturulmuş bir şehvet duygusu olduğunu, Hz. Muhammed'in bu evlilikle tatmin olmadığını, bu durumun da insanın ruhunda çöküntüler oluşturduğunu ileri sürmektedir. Ona göre erkek çocuk doğurmakta kısır kaldığı için, bu durum alay edilmesine, ezik görülmesine, hor görülmesine sebep olmuş ve bütün bunlar da intikam hırsıyla yanıp, tutuşan bir kişi ortaya çıkarmıştır. Kendisini hor görüp alay eden bu kimselere karşı

⁴¹⁸ Habil Şentürk, "Peygamber'in Diğer İnsanlardan Farkı: Vahiy", *DEÜİFD*, III/186.

⁴¹⁹ Hatip, *a.g.e.*, s. 376.

önemini ortaya koyacak bir “şey” aramasına sebep olmuştur.⁴²⁰ Rodinson’a göre bu durumda vahyin oluşum sebebi, Hz. Muhammed’in yaşadığı sıkıntılar sebebiyle hırslı bir hale gelerek, arayış içine girmesidir.

Watt ise Hz. Muhammed’de korku duyguları ve benzerlerine sık sık işaretler olduğunu ve O’nda iki türlü tecrübenin fark edilebileceğini söyler. Bunların ilki, İlahi olanın (kutsalın) varlığı veya tecellisinden duyulan korku; ikincisi ise intihar düşüncelerine götüren umutsuzluktur. Ona göre bu korku, Kutsal’ın başlangıcında oldukça yaygın olmalı ve Hz. Muhammed de bundan payını almış olmalıdır. Watt, Hz. Muhammed’de görülen umutsuzluk duygularının, Eski Ahit Peygamberleri ve Hristiyan azizlerinin hayatlarında görülene kabaca benzetilebileceğini ifade eder.⁴²¹

Öncelikle söz konusu oryantalistler, Hz. Peygamber’in Hz. Hatice ile evliliğinde mutsuz olduğu kanaatine nereden ulaşmışlardır? Hz. Peygamber’in Hz. Hatice’ye olan bağlılığı malumdur. Onun vefat ettiği yıl, İslam tarihinde “Hüzün Yılı” olarak kaydedilmiştir. Sevgili eşi Hz. Aişe bile yıllar geçmesine rağmen onu unutturmaya mazhar olamamıştır. Bu iddiayı kanıtlamak için hiçbir delile sahip olmamakla birlikte bunu çürütecek pek çok delille karşı karşıya kalmaktadırlar. Nitekim Rodinson da O’nun Hz. Hatice ile mutlu olduğunu kabul eder.

Irving, bu iddiayı şöyle çürütmektedir: “Hz. Hatice ile evlenmesi, onu zenginlerin arasına kattı. Aynı şekilde vahyin inişinden sonra geçen yıllar içerisinde servetini arttırmak yolunda hiçbir istek göstermedi. Sonra ne gibi bir şerefın arkasından koşabilirdi ki? Üstün akli ve nezihliğiyle kavmi arasındaki sosyal mevkii zaten yüksekti. Üstelik ünlü Kureyş kabilesinin en asil bir koluna mensuptu. Mekke’de Kabe hizmetçiliği ve reislik ailesinin elinde bulunuyordu.”⁴²²

Ayrıca Hz. Peygamber’in nübüvvetini, erkek çocuk sahibi olmadığı için üzülmeye ve alay edilmesi sonucu hırslanmasına bağlamak mantıklı değildir. Nitekim Hz. Peygamber’e müşriklerin “ebter” iftirasında bulunması, O’nun peygamberliğinden önce değil, sonradır. Zira Hz. Muhammed peygamber olmadan

⁴²⁰ Rodinson, *a.g.e.*, ss. 82-83.

⁴²¹ Watt, *Hz. Muhammed Mekke’de*, s. 57.

⁴²² Hatip, *a.g.e.*, s. 378.

önce O'na saygı ve sevgi duymaktaydılar. Bu sebeple O'nu, asla böyle bir alayın konusu yapmazlardı. Ayrıca kendisi kız çocuğu sahibi olmasından dolayı hiçbir zaman üzüntü ve sıkıntı duymuş değildir. Nitekim hiçbir zaman kız ve erkek ayrımı gözetmemiş, toplumda önemsenmeyen kız çocuklarının haklarını kendisi iade etmiştir.

f. Eksik Bir Mistik Makamın Ürünü Olduğu İddiası

Maxime Rodinson başta olmak üzere birtakım oryantalistler, Kur'an'ın eksik bir mistik makamın sonucu ortaya çıktığını iddia etmişlerdir.

Rodinson'a göre Hz. Muhammed başlangıçta, gerekli şartlar sunulduğu takdirde, bir mistiğin oluşmasına elverişli bir mizaca sahiptir. Çocukluk, gençlik ve hatta olgunluk dönemi onu bu yöne yöneltecek şekilde birleşmiştir.⁴²³ Rodinson, ileri sürdüğü bu eğilimi ilahî vahiy için bir cevher ve kaynak olarak görmektedir. Ona göre Hz. Muhammed (s.a), daha hayatının erken döneminden itibaren mistikler için bir aşama olan çilecilik pratiğine kendini adanmıştır. Bu da, O'nu aradığı şeye daha fazla yaklaştırmış ve sonunda Hz. Muhammed vecd haline ulaşmıştır. Rodinson'a göre, bu tür kendinden geçme ve duyumsal olgular, histeri ve şizofreni gibi zihinsel hastalıklara yakalananlarda da görülmektedir. Ancak büyük mistikler de bu anormal görüntülere maruz kalmakta ve onlara alışmaktadırlar. Fakat mistiklerin kendilerine uyguladıkları bu haricî görünümünün, bu çeşit aklî ve ruhî hastalıklara yol açıp açmayacağı sorusunun cevabını psikiyatristlere ve psikologlara bırakmıştır.⁴²⁴

Rodinson, görüşünü şöyle devam ettirir: Hristiyan ve Müslüman olan bütün mistikler, bu zühd aşamasını geçmiş ve H. Delacroix'in (v. 1937) ifadesiyle "teopatik hal" olarak adlandırılan, Allah'la ittihad ve O'na hulul mertebesine ulaşmıştır.⁴²⁵ Ona göre, Hz. Muhammed (s.a) de bütün öteki mistikler gibi zühd aşamasına uğramış, fakat teopatik hale hiçbir zaman ulaşmamıştır. Yani kendisini hiçbir zaman Tanrı'yla bir hissetmemiştir. Aksine Hz. Muhammed kendisini; O'na konuşan, haberciler

⁴²³ Rodinson, *a.g.e.*, s. 107.

⁴²⁴ Rodinson, *a.g.e.*, s. 108.

⁴²⁵ Rodinson, *a.g.e.*, ss. 108-109.

yollayan, emirler veren, O’nu azarlayan ya da cesaretlendiren Tanrı’dan daima ayrı, hatta alabildiğine uzak görecektir. Öylesine farklı ve öylesine derin bir uçurumla ayrılmış iki dünyadadırlar ki, ulaşmaları için birbirlerine araçlar şarttır.⁴²⁶ Buna göre, Hz. Muhammed (s.a) mistik yolculuğunun ilk aşamalarında durmuştur. Hem işitsel hem görsel olarak aldığı lütuflar, O’nun (s.a) tasavvuf merhalelerinden ulaşılmış olduğu bir merhalelerdir. İleri sürmüş olduğu bu merhaleyi Rodinson, şeytanın entrikaları ya da hayal gücünün doğal sonuçları olarak açıklamanın mümkün olmadığını söylemektedir.⁴²⁷

J. C. Archer de “*Mystical Elements in Mohammed*” adlı eserinde, Hz. Peygamber’in zühdünü ve ibadet hayatını, genelde geçmiş kültürlerdeki ve özelden de Hristiyan rahip ve papazların mistik yönelişleriyle birlikte değerlendirmek suretiyle bir çeşit mistik etkileşimden söz eder.⁴²⁸

Rodinson Hz. Muhammed’in başlangıçta, gerekli şartlar sunulduğu takdirde, bir mistiğin oluşmasına elverişli bir mizaca sahip olduğunu iddia etmektedir. Ancak peygamberlik vazifesi Allah’ın lütfu ve ihsanıdır. Bunun için de özel şartların bulunmasına gerek yoktur. Eğer durum böyle olsaydı, onun iddia ettiğine göre Hz. Peygamber’in aşamalarından geçen birçok mistiğin de vahiy alması gerekirdi. Zira Rodinson, bu meseleye açıklık getiremediği için topu, psikologlara ya da psikiyatriklere atmıştır. Ayrıca söz konusu mistiklerin vardığı keşf ve ilhamlar vahiy derecesine asla ulaşamaz.

Rodinson’un, Tanrı ile ittihad ve indimac gibi makamlar kabul edip, bu makamları en üstün mertebeye olarak görmesi, ilmen de yanlıştır. Rodinson’un bu konuda Hallac-ı Mansur’u örnek olarak zikretmesi bundan vahdet-i vücudu kastettiği anlamına gelmektedir. Ancak vahdet-i vücud tasavvufta en yüksek mertebeye değildir. Aksine nakıs bir mertebedir. Tevhitte istiğrak halinin sonucudur.⁴²⁹

⁴²⁶ Rodinson, *a.g.e.*, ss. 109-110.

⁴²⁷ Rodinson, *a.g.e.*, s. 110.

⁴²⁸ Hıdır, *a.g.m.*, s. 144.

⁴²⁹ Hatip, *a.g.e.*, ss. 375-376.

Ayrıca İslam ruhbanlık ve papazlık türünden zühd ve tasavvufu kabul etmez. Bu nedenle Allah Rasûlü'nü (s.a) sufilikle nitelemek, O'nun Allah'la ittihad mertebesine varmayan bir tasavvuf mertebesinde bulunduğunu söylemek tarihî, ilmî ve pratik hiçbir delile dayanmamaktadır.⁴³⁰

⁴³⁰ Sönmezsoy, *a.g.e*, s. 158.

SONUÇ

Müslüman doğunun medeniyetiyle ilgilenen Batı araştırmaları anlamındaki oryantalizm, özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda kurumsallaşarak, çalışmalarına hız vermiştir. Bununla birlikte İslamiyet ile ilgili yapılan oryantalist çalışmaların genel karakteristiği göz önüne alınırsa, İslam, Kur'an ve Hz. Peygamber'e karşı tutumlarının ön yargılı ve genellikle saldırgan bir üsluba sahip oldukları görülmektedir.

İslam'a dair yazılan eserlerin, bu dini tanıtmak için yazılmış olması varsayılır. Müelliflerin amaçları İslam'ı tanımak veya okuyuculara tanıtmak ise, bu dinin özelliklerini bütün yönleriyle tutarlı ve uyumlu bir şekilde sunması gerekir. Ancak kendince önemseydiği bilgileri ön plana çıkarır, bazı hususları hiç ele almaz veya tahrif ve tebdil ederek sunarsa, o şahsın belli bir eğilimi olduğu anlaşılır. Oryantalistlerin büyük çoğunluğunun ise bu tür bir eğilime ve bu dine karşı bir ön yargıya sahip olarak eserlerini oluşturdukları görülmektedir. İçlerinden bir kısmının Kur'an'a dair önemli bazı eserleri neşrederek ilim dünyasına kazandırma çabaları inkar edilemez. Fakat büyük çoğunluğu, yorumlarında objektif olamamış, önyargılarından kurtulamamış, objektif olacağını ifade etse de reailtede bunu gerçekleştirememiş, neredeyse her fırsatta Kur'an'ın otoritesini ortadan kaldırmaya yönelik çabalarda bulunmuştur. Bu bakımdan, onların eserlerine temkinli yaklaşılmalı, niyetleri dikkatli bir şekilde tahlil edilerek, amaçları açığa çıkarılmalıdır.

Esas itibariyle onlar eserlerinde iki ana temayı ele almışlardır. İlki, Hz. Muhammed'in peygamberliğinin sıhhati, diğeri ise Kur'an'ın vahiy ürünü olup olmadığıdır. Onların Kur'an ve Hz. Peygamber'e yaklaşımlarının temel ön kabulü ise Kur'an'ın ilahî vahye dayanmadığıdır.

Oryantalistlerin çoğuna göre İslam, Hz. Peygamber'in kurduğu bir din, Kur'an ise O'nun telif ettiği bir kitaptır. Kur'an vahyini kendi kendine oluşturup, istediği zaman istediği değişikliği yapma tasarrufuna sahip bir peygamber izlenimi oluşturmaktadırlar. Onlar vahiy müessesesini kabul etseler de Kur'an'ın ilahî vahyin

ürünü olduğunu reddetmişlerdir. Bu bakış açısı, İslam'ın vahye dayalı bir din, Hz. Peygamber'in de vahiyle hareket eden bir peygamber olduğunun inkarı anlamına gelmektedir. Bunun bir neticesi olarak da onlar, Kur'an, Hz. Peygamber ve O'nun yetiştiği çevreyi tarihi, psikolojik ve sosyal açıdan analize tabi tutarak anlamaya çalışmışlardır.

Oryantalistlerin genellikle İslam'daki vahiy doktrinini kabul etmedikleri için vahyi vecd hali, hayal, halüsinasyon, bilinçaltı, büyük insanların maruz kaldığı hastalık vb. olarak açıklamaya çalıştıkları görülmektedir. Ancak vahiy olayı, insan aklının alamayacağı olağanüstü ve gizemli bir husustur. Bunun sebebi ise, hiç şüphe yok ki, vahyin ilahî kaynaklı oluşudur. Vahyeden ile vahyi alan arasında mahiyet itibariyle herhangi bir benzerlik bulunmaması da bir başka sebeptir.

Oryantalistler, Kur'an-ı Kerim'in kaynağının ilahî olmasını reddettikleri için, Kur'an'a kaynak aramak, onların çalışmalarının en belirgin özelliği olmuştur. Bunlardan bir kısmı sadece Yahudiliği, bir kısmı ise sadece Hristiyanlığı kaynak olarak zikrederken, bir kısmı hem Yahudiliği hem de Hristiyanlığı zikreder. Söz konusu iki dini kaynak olarak seçmelerinin nedeni ise Kur'an'ın bazı öğretilerinin ve hükümlerinin, Yahudi ve Hristiyanlığinki ile paralellik göstermesidir. Ancak bu durum, bu dinlerin Kur'an'a kaynaklık ettiğinin değil, bunların aynı kaynaktan beslendiğinin göstergesidir.

Allah Teala'nın, insanların hidayeti için gönderdiği peygamberlerin tebliğ ettiği din, zaman içinde taşıdığı isimler farklı olsa da tek dindir. Allah'ın elçileri birbirlerini yalanlamak için değil, aksine birbirlerini tasdik etmek için gönderilmişlerdir. O halde, peygamberlerin çeşitli zamanlarda insanlara tebliğ ettikleri dinin esasında herhangi bir değişiklik söz konusu değildir. Değişiklik, ancak dünya hayatına ilişkin birtakım hükümlerde meydana gelmiştir. Dolayısıyla çeşitli zamanlarda bildirilen dinin aynı olması, zorunlu olarak, kaynağın da aynı olmasını gerektirmektedir. Bu bakımdan Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet'in en önemli ortak özelliği, bu dinlerin Allah tarafından vahyedilmiş olmasıdır. Kur'an ise kendinden önce gönderilmiş Tevrat ve İncil'i tasdik eden vahyedilmiş en son kitaptır. Nitekim birçok ayet-i kerimede bizzat Kur'an'ın, Kitab-ı Mukaddes'i tasdik ettiği

beyan edilmektedir. Kur'an, muhtelif ayetlerde kendisinin semavi kitapların sonuncusu, Hz. Muhammed'in de en son peygamber olduğunu ilan etmektedir. Allah Teala Şûra Suresi'nin 3. ayetinde şöyle buyurmuştur: *“Aziz ve Hakim olan Allah, sana ve senden öncekilere işte böyle vahyeder.”* Buna göre Allah'ın bütün elçilerinin risaletlerinin kaynağı vahiydir. Açıkça görülmektedir ki dinin kaynağını da vahiy oluşturmaktadır.

Bunun yanı sıra oryantalistlerin bir kısmı Hz. Peygamber'in başka kaynaklardan beslendiğini gösterebilmek için o dönemde Arabistan Yarımadası'nda mevcut olan Haniflik, Sabiilik, Mecusilik gibi diğer inançlara da işaret etmişlerdir.

Şunu belirtmek gerekir ki, Hz. Peygamber hiçbir zaman yeni bir din getirdiğini iddia etmemiştir. Bilakis İslam dininin Hz. İbrahim'in dini olduğu ve önceki peygamberlerin tebliğleri ile aynı olduğunu ifade etmiştir. Kur'an-ı Kerim ancak bunları, karıştırılmış olan yanlışlıklardan ayıkladıktan sonra, zamanın ihtiyaçlarına göre birtakım yeni hükümler ve kurallar getirmiştir.

Oryantalistlerin bazılarının da Hz. Peygamber'e, öğretilerini alabileceği birtakım hocalar tahsis ettikleri görülmüştür. Ancak bu durum, İslam'ın yabancı olduğu bir iddia değildir. Nitekim Kur'an'ın nazil olduğu ilk dönemlerde bu iddiayı bizzat müşrikler ileri sürmüşlerdir. Kur'an-ı Kerim'de bu durum şöyle anlatılmaktadır: *“Şüphesiz onların Kur'an'ı ona bir insan öğretiyor dediklerini biliyoruz.”* (Nahl 16/103) Yaptığımız çalışmada, Hz. Muhammed'in bilgilerinin nispet edildiği bazı isimleri tek tek ele alarak, bunun imkansızlığını ortaya koymaya çalıştık. Ancak genel olarak söyleyebiliriz ki, böyle bir bilgiye sahip olan söz konusu şahısların, kendi bildikleriyle peygamberlik iddiasında bulunmayıp, başkasına öğretmesinin hiçbir mantıklı izahı bulunmamaktadır.

Oryantalistlerin, dönemin Arap müşriklerinin Hz. Peygamber'e yönelik şair ve kâhin olduğu şeklindeki ithamlarını aynen benimsedikleri görülmüştür. Ancak müşriklerden daha farklı ve dolaylı bir üslup benimsemişlerdir. Müşriklerin mecnun ithamına ise oryantalistler, dönemin tıp verilerine dayanarak farklı izahlar getirmişlerdir.

Vahyin kaynağı olan Allah Teala “Şüphesiz biz, sana ağır bir söz bırakacağız.” (Müzzemmil 73/5) buyurarak, peygamberliğin zor bir görev olduğunu ifade ettiği gibi muhtemelen vahyin bedende ağırlığından da söz etmiştir. Nitekim Hz. Peygamber’de vahiy alırken birtakım haller görülmektedir. Buna dayanarak oryantalistlerin bazıları, O’na birtakım hastalıklar isnat etmişlerdir. Özellikle Orta Çağ’da yaygın olan sara iddiasının yanı sıra bazı oryantalistler histeriya ithamında bulunmuş, bazıları ise gördüklerinin hayal ve halüsinasyon olduğunu iddia etmiştir.

Bir kısım oryantalist ise Hz. Peygamber’in farklı amaçlarla vahiy uydurduğunu ve bunu Allah’a isnat ettiğini iddia etmiştir. Ancak farklı beyanlar olsa da oryantalistlerin ifadeleri bir noktada birleşmektedir ki, o da Kur’an’ın hiçbir ilahilik vasfının bulunmadığı ve onun Hz. Muhammed’in eseri olduğudur.

Şayet oryantalistlerin iddia ettiği gibi Kur’an’ın müellifi Hz. Muhammed ise, O’nun, böyle kıymetli bir Kitab’ı başka birine isnat etmesi anlamsız olurdu. Çünkü bu durum, Kur’an’ı doğrudan kendisine nispet ettiği takdirde şanınin yücelmesine ve liderliğinin kabul edilmesine yeterli olabilir. Zira o dönemde böyle bir eseri başka hiç kimse ortaya koyamamıştır. Bu pozisyonda bulunan bir insanın da kendisine ait olan bir eseri ısrarla başkasına mal etmesi düşünülemez.

“O’nu okumak için dilini oynatma. Şüphesiz onu toplamak ve okutturmak bize aittir” (Kıyamet 75/16-17) ayetiyle Allah Teala, vahyin Hz. Peygamber (a.s)’in kendi beşeri yeteneği ile ayet oluşturamayacağını ifade etmektedir. Dolayısıyla bütün özellikleri ile Kur’an, insanî değil, ilahî kaynaqlıdır.

“Ey Muhammed, Yahudiler ve Hristiyanlar dinlerine tabi olmadıkça asla senden hoşnut olmayacaklardır.” (Bakara 2/120) ayetindeki hakikate binaen oryantalistlerin çoğu, İslam ve Kur’an aleyhine çalışmalarını sürdürmeye devam edeceklerdir. Biz Müslümanlara düşen ise belli amaçlar güderek İslam aleyhinde yapılan her türlü saldırıyı gün yüzüne çıkarmak, hatırlatmak, insanları bu konuda aydınlatmaktır. Bu amacı taşıyarak yaptığımız çalışmanın bu alana ilgi duyanlara faydalı olmasını ümit ediyor ve oryantalistlerin Kur’an’a dair diğer iddialarının da müstakil olarak çalışılmasını teklif ediyoruz.

KAYNAKÇA

AKDEMİR, Salih, “Müsteşriklerin Kur’an-ı Kerim ve Hz. Muhammed (s.a.v)’e Yaklaşımları”, *AÜİFD*, XXXI/180-210.

el-AKİKÎ, Necib, *el-Müsteşrikûn*, Daru’l-Mearif, Mısır, 1964.

ALBAYRAK, İsmail, “Kur’an-ı Kerim Ayetlerinin Tertibi Hakkındaki Oryantalist Söyleme Genel Bir Bakış”, *Marife*, sy. 3, ss. 155-164.

....., “Richard Bell, Kur’an Çalışmaları ve Kur’an Vahyi Hakkındaki Görüşleri”, *SAÜİFD*, sy. 3, ss. 267-280.

APAK, Adem, *Anahatlarıyla İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, Ensar Yay., İstanbul, 2012.

....., “Mutedil Müsteşriklere Göre Hz. Peygamber’in Üstünlüğü”, *UÜİFD*, c. 6, sy. 6, ss. 425-431.

ARMAĞAN, Bekir, “Tor Andrae’nin Eserlerinde Hz. Muhammed”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2012.

ATAY, Esmâ, “İlk Dönem İngiliz Oryantalistlerin Kur’an Çalışmaları W. Muir ve D. S. Margoliouth Örneği”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2006.

ATEŞ, Süleyman, *İslam’a İtirazlar ve Kur’an-ı Kerim’den Cevaplar*, Kılıç Yay., Ankara, 1972.

AYDAR, Hidayet, *Kur’an-ı Kerim’in Tercümesi Meselesi*, Yeni Zamanlar Yay., İstanbul, 2014.

BELL, Richard, *The Origin of Islam in Its Christian Environments*, Macmillan & Company Ltd., London, 1926.

BROCKELMANN, Carl, *İslam Milletleri ve Devletleri Tarihi*, çevr. Neşet Çağatay, AÜİF Yay., Ankara, 1964,

BUCAILLE, Maurice, *Müspet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur’an*, çevr. Mehmet Ali Sönmez, DİB Yay., Ankara, 1991.

BUHL, Frantz, “Kur’an”, *İslam Ansiklopedisi*, MEB Yayınları, İstanbul, 1977, VI/995-1012.

..... “Muhammed”, *İslam Ansiklopedisi*, MEB Yayınları, İstanbul, 1960, VIII/452-470.

BULUT, Yücel, “Oryantalizm”, *DİA*, İstanbul, 2007, XXXIII/428-437.

....., “Oryantalizmin Tarihsel Gelişimi Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Marife*, sy. 3, ss. 13-38.

CAETANI, Leone, *İslam Tarihi*, çevr. Hüseyin Cahit Yalçın, Tanin Matbaası, İstanbul, 1924-1927, I-X.

CARLYLE, Thomas, *Kahramanlar*, çevr. Behzat Tañ, Beyaz Balina Yay., İstanbul, 2000.

CERRAHOĞLU, İsmail, “Oryantalizm ve Batı’da Kur’an ve Kur’an İlimleri Üzerine Araştırmalar”, *AÜİFD*, XXXI/95-136.

el-CEVZÎ, İbn Kayyim, *Bedâiu’t-Tefsir*, thk. Salih Ahmed Şamî ve Seyid Muhammed, Daru İbn Cevzî, Suudi Arabistan, 2007, I-III.

ÇAĞATAY, Neşet, *İslam Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, AÜİF Yayınları, Ankara, 1982.

ÇETİN, Nihad M., “Ümeyye b. Ebi’s-Salt”, *İslam Ansiklopedisi*, MEB Yayınları, İstanbul, 1986, XVI/100-102.

ÇORUK, Ali Şükrü, “Oryantalizm Üzerine Notlar”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, c. XI, sy. 2, ss. 193-204.

DAVENPORT, Lord John, *Hız. Muhammed ve Kur’an-ı Kerim*, çevr. Ömer Rıza Doğrul, Arar Yay., Ankara, 1967.

DAVUTOĞLU, Ahmet, “Batıdaki İslam Çalışmaları Üzerine”, *Marife*, sy. 3, ss. 39-52.

DOZY, Reinhart Pieter Anne, *Tarih-i İslamiyet*, çevr. Abdullah Cevdet, Matba-i İctihad, İstanbul, 1928.

ERTUĞRUL, İsmail Fennî, *Kitab-ı İzale-i Şükûk*, Osmaniye Matbaası, İstanbul, 1928.

....., *Hakikat Nurları*, Sebil Yay., İstanbul, 1994.

FAZLURRAHMAN, Ana Konularıyla Kur’an, çevr. Alparslan Açıkgenç, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2000.

FISCHER, August, “Kâhin”, *İslam Ansiklopedisi*, MEB Yayınları, İstanbul, 1955, VI/71-73.

GIBB, Hamilton, *Mohammedanisme An Historical Survey*, A Galaxy Book, Newyork, 1962.

GOLDZİHER, Ignaz, *el-Akide ve’s-Şeria fi’l-İslam*, trc. Muhammed Yusuf Musa ve diğçerleri, Daru’l-Kütübi’l-Hadise, Mısır, ts.

GÖKKIR, Bilal “Kur’an’da Yabancı Kelimeler Meselesine Oryantalist Bir Yaklaşım”, *Marife*, sy. 3, ss. 135-142.

GÖRGÜN, Tahsin, “Goldziher, Ignaz”, *DİA*, İstanbul, 1996, XIV/105-111.

GUILLAUME, Alfred, *İslam*, Penguin Books, England, 1956.

HAMİDULLAH, Muhammed, “Kur’an Müslümanların Mukaddes Kitabı”, çvr. Ahmet Salih Ocak, *İslam Medeniyeti Dergisi*, c. 1, sy. 1, ss. 3-5.

....., *İslam Peygamberi*, çvr. Mehmet Yazgan, Beyan Yay., İstanbul, 2014, I-II.

HATİP, Abdülaziz, *Kur’an ve Hz. Peygamber Aleyhindeki İddialara Cevaplar*, Nesil Yay, İstanbul, 1997.

HIDİR, Özcan, “XX. Yüzyıl Oryantalist Çalışmalarda Hz. Peygamber İmajı”, *İLAM Araştırma Dergisi*, c. 3, sy. 2, ss. 141-165.

İŞİK, Emin, “Alak Suresi”, *DİA*, İstanbul, 1989, II/333-334.

İZUTSU, Toshihiko, *Kur’an’da Allah ve İnsan*, çvr. Süleyman Ateş, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, ts.

İBN HİŞAM, Abdülmelik, *es-Siretü’n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Seka ve diğerleri, Şeriketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Babi el-Halebi, Mısır, 1955, I-II.

İBN KESİR, Ebu’l-Fidâ, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azîm*, thk. Muhammed Hüseyin Şemsüddin, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1999, I-VIII.

KARA, Seyfullah, “Hz. Peygamber’e Karşı Oryantalist Bakış ve Bu Bakışın Kırılması”, *AÜİFD*, XXIII/145-169.

el-KEVSERÎ, Muhammed Zahid, “Min İberi’t-Tarih (Yarım Asır Öncesinden Oryantalizme Bakış)”, çvr. Seyit Bahçivan, *SÜİFD*, XXIII/185-194.

KUTUB, Muhammed, *Oryantalistler ve İslam*, trc. M. Beşir Eryarsoy, Beka Yay., İstanbul, 2014.

KUZUĞİŞLİ, Bekir, “Oryantalizm ve Hadisle İlgilenen Bazı Oryantalistler”, *İÜİFD*, sy. 7, ss. 141-172.

KÜÇÜK, Hülya, “Dozy’nin ‘Het Islamisme’ Adlı Eseri Üzerine”, *Diyanet İlmî Dergi*, XXX/4, ss. 63-89.

LEWIS, Bernard, *The Arabs in History*, Oxford University Press, Newyork, 1993.

el-MEVDUDİ, Ebu’l A’la, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber’in Hayatı*, çvr. Ahmet Asrar, Pınar Yayınları, İstanbul, 2010.

....., *Tefhimu'l Kur'an*, trc. Yusuf Karaca ve diğerkleri, İnsan Yay., İstanbul, I-VII.

OKUMUŞ, Mesut, "Arthur Jeffery ve Kur'an Çalışmaları Üzerine", *AÜİFD*, XLIII/2, ss. 121-150.

ÖZAN, Gülbahar, "Sir William Muir'in Kur'an'a Bakışı", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2016.

er-RAZÎ, Fahreddin, *Mefâtihu'l-Ğayb*, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabî, Beyrut, 2000, I-XXXII.

RIZA, Muhammed Reşid, *el-Vahyu'l-Muhammedî*, el-Mektebetü'l-İslamî, Beyrut, 1985.

RODINSON, Maxime, "Oryantalizmin Doğuşu", çvr. Ahmet Turan Yüksel, *Marife*, sy. 3, ss. 171-188.

....., *Muhammed*, çvr. Atilla Tokatlı, Doruk Yay., İstanbul, 2008.

SAID, W. Edward, *Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu*, çvr. Nezh Uzel, İrfan Yay., İstanbul, 1998.

es-SİBAÎ, Mustafa, *el-İstişrak ve'l-Müsteşrikûn, Mâ Lehüm ve Mâ Aleyhim*, el-Mektebu'l-İslamiyye, Beyrut, 1979.

SÖNMEZSOY, Selahattin, *Kur'an ve Oryantalistler*, Fecr Yay., Ankara, 1998.

ŞENTÜRK, Habil, "Peygamber'in Diğerk İnsanlardan Farkı: Vahiy", *DEÜİFD*, III/181-187.

et-TABERÎ, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Cami'ul-Beyan*, thk. Ahmet Muhammed Şakir, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 2000, I-XXIV.

TISDALL, W. St. Clair, *The Original Sources Of The Qur'an*, Society for Promoting Christian Knowledge (S.P.C.K.), London, 1911.

THOMAS, J. Heywood, "Paul Tillich", çvr. Mehmet Dağ, *AÜİFD*, XXII/201-243.

TORREY, Charles Cutler, *The Jewish Foundation Of Islam*, Jewish Institute Of Religion Press, Bloch Publishing CO., Newyork, 1933.

TÜCCAR, Zülfikar, "Ümeyye b. Ebi's-Salt", *DİA*, İstanbul, 2012, XLII/303-305.

TÜLÜCÜ, Süleyman, "İmruü'l-Kays b. Âbis", *DİA*, İstanbul, 2000, XXII/237.

UĞUR, Hakan, "Osmanlının Son Döneminde Oryantalistlerin Kur'an Hakkındaki İddialarına Karşı Osmanlı Ulemasının Yaptığı Çalışmalar -İsmail Fennî Ertuğrul Örneği-" *Osmanlı Toplumunda Kur'an Kültürü ve Tefsir Çalışmaları II*, İstanbul, 2013, ss. 507-548.

WATT, William Montgomery, “Oryantalistlerin İslam Araştırmaları”, çvr. Talip Küçükcan, *DEÜİFD*, İzmir, 1992, VII/411-422.

....., *Hazreti Muhammed Peygamber ve Devlet Adamı*, çvr. Erdem Türközü, İletişim Yay., İstanbul, 2015.

....., *Hz. Muhammed Mekke’de*, AÜİF Yay., çvr. M. Rami Ayas ve Azmi Yüksel, Ankara, 1986.

....., *Kur’an’a Giriş*, çvr. Süleyman Kalkan, Ankara Okulu Yay., Ankara, 1998.

....., *Modern Dünyada İslam Vahyi*, çvr. Mehmet S. Aydın, Hülbe Yay., Ankara, 1982.

WENSINCK, A. J., “Vahiy”, *İslam Ansiklopedisi*, MEB Yayınları, İstanbul, 1986, XIII/142-145.

YAVUZ, Hilmi, *Modernleşme, Oryantalizm ve İslam*, Büke Yay., İstanbul, 2000.

YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur’an Dili*, Feza Yay., İstanbul, ts., I-X.

YILDIRIM, Suat, *Anahatlarıyla Kur’an-ı Kerim ve Kur’an İlimlerine Giriş*, Ensar Yay., İstanbul, 2011.

....., *Oryantalistlerin Yanılgıları Oryantalistlerin İslam Araştırmaları Üzerine Düşünceler*, Da Yay., İstanbul, 2003.

ZAKZUK, M. Hamdi, *Oryantalizm veya Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı*, trc. Abdülaziz Hatip, Nil Yay., İzmir, 1993.

KONYA

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	HATİCE ER			İmza:	
Doğum Yeri:	KONYA				
Doğum Tarihi:	25.01.1991				
Medeni Durumu:	Bekar				
Öğrenim Durumu					
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl	
İlköğretim	Ahmet Hazım Uluşahin İ.Ö	-	Selçuklu/KONYA	2002	
Ortaöğretim	Ahmet Hazım Uluşahin İ.Ö	-	Selçuklu/KONYA	2005	
Lise	Selçuklu Mahmut Sami Ramazanoğlu Anadolu İmam Hatip Lisesi	-	Selçuklu/KONYA	2009	
Lisans	Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	-	Meram/KONYA	2013	
Yüksek Lisans	Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	-	Meram/KONYA	2016	
İş Deneyimi:	Akşehir Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmeni			2014-2015	
	Akşehir Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmeni			2015-	
İlgi Alanları:					
Aldığı Ödüller:					
Tel:					
Adres					
Ekleme istediğiniz hususlar					